

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Tsiviilõiguse õppetool

Piia Aleksejeva

ISIKUST TEHTUD KUJUTISE AVALDAMISE ÕIGUSPÄRASUS

Magistritöö

Juhendaja
Mag iur Tambet Tampuu

Tartu
2013

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. ISIKUST TEHTUD KUJUTISE AVALDAMISE MÕISTE.....	7
1.1. Kujutisõigus kui isikuõigus	7
1.2. Kujutise mõiste	17
1.3. Kujutise avaldamise mõiste	24
2. ISIKUST TEHTUD KUJUTISE AVALDAMISE ÕIGUSSUHTE SUBJEKTID	29
2.1. Kujutise avaldamise keeluga kaitstud isik.....	29
2.2. Kujutise õigusvastase avaldamise eest vastutav isik	32
2.3. Avaliku elu tegelane kui kujutise avaldamise keeluga kaitstud isik	35
3. ISIKUST TEHTUD KUJUTISE ILMA TEMA NÕUSOLEKUTA AVALDAMISE ÕIGUSVASTASUS	40
3.1. Õigusvastasuse eeldused.....	40
3.2. Seadusest tulenev õigustus avaldada teisest isikust tehtud kujutis ilma tema nõusolekuta.....	44
3.3. Isikust tehtud kujutise avaldamine tema nõusolekul	58
KOKKUVÕTE	65
SUMMARY	71
LÜHENDID	79
KASUTATUD KIRJANDUS	81
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	84
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	86

SISSEJUHATUS

Iga inimene on kordumatu, eristudes kõikidest teistest oma nime ja isikukoodi poolest, aga ka muude võimalike personaalsete tunnuste poolest nagu iseloom ja käitumine, välimus ning muud füüsilised omadused.

Üheks isiku individuaalse eksistentsi esitlemise viisiks on temast kujutise (nt foto või videosalvestise) tegemine ja selle avaldamine. Samas on sellega seotud isiku õigus ja vabadus ise valida ja otsustada, kellele, millistel tingimustel ja milliseid foto- ning videomaterjale ta enda kohta lubab kasutada, sh avaldada. Isiku õiguse näol otsustada temast tehtud kujutise kasutamise (enese kujutamise õigus) üle on tegemist isikliku õigusega, mis peab välistama tema kujutise õigustamatu, st ilma vastava isiku loata toimuva kasutamise.¹ Seega kuulub enese kujutamise õigus isikuõiguste kaitse sfääri.

Õigus oma kujutisele on seotud ja kaitstud ka õigusega eraelu puutumatusele. Eraelu on isiku isiklik elu, mida tal on õigus elada oma soovide ja tahtmiste kohaselt minimaalse välise sekkumisega.² Eraelu sisustamine seisneb isiku võimaluses ise määratleda, kes ta on ja milline on temast loodav kuvand teistele isikutele. Samas ei piirdu õigus eraelu puutumatusele üksnes koduseinte vahel toimuvaga. Eraelu puutumatuse kaitseala hõlmab ka inimeste suhtlemist teiste inimestega, isegi kui see toimub avalikus ruumis või muul viisil avalikkuse ees.

Teaduse, tehnoloogia ja majanduse areng on inimese eraelu muutnud üha läbipaistvamaks. Suurenenud on riigi, massimeedia ja ka eraisikute sekkumine üksikisiku privaatsfääri ning tehnika kiire areng loob selleks järjest uusi võimalusi.

Arvutite ja internetiühenduse laialdane kasutamine annab juurdepääsu isikuandmetele, võimaldades neid (rist)töödelda väga lühikese aja jooksul ja saada isikute kohta vajalikku informatsiooni. Informatsiooni valdamine tähendab tänapäeval aga võimu ja kus on võim, seal on võimalikud ka selle kuritarvitused.

Telefonid, fotoaparaadid ja kaamerad on paljudele kättesaadavad ning võimaldavad tungida indiviidi erasfääri. Tehinguid tehakse pangakaardiga, isik tuvastatakse ID-kaardi lugejasse sisestamisega ja tänavatel jalutatakse videojärelevalve all. Peaaegu igast inimese sammust

¹ M. Käerdi, T. Tampuu. VÕS § 1046/p 3.4. – P. Varul jt (koost). Võlaõigusseadus III. 8. ja 10. osa. Komm vlj. Tallinn: Juura 2009.

² R. Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004, lk 429.

jääb märk maha. Küsimus on, kas ja kui palju on teistel isikutel õigus neid märke teada ja kasutada ilma kujutatud isiku nõusolekuta. Kui veel mõni aeg tagasi kardeti peamiselt riigi sekkumist isiku eraellu, siis nüüd tulevad ohud hoopis laiemalt isikute ringilt. Seega suurendab eraelu avatumaks muutumine selle haavatavust.

Inimühiskond on oma arengus jõudnud etappi, mida sageli nimetatakse info- ja jälgimisühiskonnaks. Seadusandja peab arvestama ühiskonna sellise arenguga ning otsima võimalusi üksikisiku enesemääramise õiguse ja eraelu kaitsmiseks. Selleks, et midagi kaitsta, peab aga olema selge, mida ikkagi kaitstakse ja mida kujutab endast kaitstav hüve. Efektiivselt saab põhjendamatu sekkumise eest kaitsta vaid isikuid, kes on oma õigustest teadlikud, ennast ise kaitsevad ning oskavad vajadusel riigilt kaitset nõuda.

Isikust tehtud kujutise avaldamise õiguspärasusest ajendas töö autorit kirjutama asjaolu, et tegemist on valdkonnaga, mida Eestis ei ole seni põhjalikult analüüsitud. Eesti ühiskonna jaoks on isikust tehtud kujutis õigusliku fenomenina suhteliselt uus. Demokraatlikes õigusriikides on õigust oma kujutisele kui üldist isikuõigust kaitstud juba aastakümneid. Kujutise kaitset on rahvusvahelisel tasandil oluliselt mõjutanud inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni³ (edaspidi EIÕK või konventsioon) art 8 ja Euroopa Inimõiguste Kohtu (edaspidi EIK) ulatuslik praktika. Ometi muutub õigus oma kujutisele ning tema kaitse seoses ühiskonna arenguga üha aktuaalsemaks. Just Internet on muutnud ühiskonna raamtingimusi ning loonud uue võrguavalikkuse. Kujutist puudutav on ka oluline ärivaldkond, mille ümber tiirleb ja millest elatub filmindus, fotograafia, reklaamindus, kunst jpt.⁴

Tsiviilõigus ei täidaks oma eesmärki, kui ei reguleeriks eraõiguslikes suhetes ühe isiku vastutust teise ees. Tsiviilõiguslik vastutus jaguneb lepinguõiguslikuks ja deliktiõiguslikuks vastutuseks. Esimesel juhul tuleneb vastutus poolte vahel sõlmitud lepingu rikkumisest, teisel juhul ühe isiku poolt teisele õigusvastaselt kahju tekitamisest. Mõlemal juhul on üheks olulisemaks õiguskaitsevahendiks, mille kaudu vastutus realiseerub, kahju tekitanu kohustus hüvitada teisele poolele tekitatud kahju.

Käesolev töö käsitleb isikust tehtud kujutise avaldamise lubatavust eraõiguse kontekstis deliktiõiguse sätete järgi, so võlaõigusseaduse⁵ (edaspidi VÕS) 53. peatüki 1. jao sätete järgi. Töös ei käsitleta lepinguõiguse sätetest tulenevat isikust tehtud kujutise avaldamise õiguspärasust. Osaliselt reguleerivad kõnealust küsimust avaliku õiguse sätted, mistõttu

³ RT II 2010, 14, 54.

⁴ S. Tammer. Kujutis kui tegelikult kaitstav õigushüve. – Juridica 2011, IX, lk 652-663.

⁵ RT I 2001, 81, 487 ... RT I, 05.04.2013, 4.

analüüsitakse nende sätete eraõiguslikku mõju (võivad olla deliktiõiguslikeks kaitsenormideks), kuid töös ei käsitleta avaliku õiguse juures riigivastutust puudutavaid sätteid ega nõudeid avaliku võimu vastu. Kuigi isiku otsustusõigus selle üle, kuidas tema kujutist kasutada, hõlmab peamiselt kahte aspekti – kujutise tegemist ja avaldamist – käsitletakse töös üksnes isikust tehtud kujutise avaldamise õiguspärasust sõltumata sellest, kuidas kujutis on saadud. Kuna õiguse oma kujutisele kui isikliku õiguse rikkumise puhul võivad eelkõige kõne alla tulla õigusvastasust välistavate asjaoludena kahju tekitamine kannatanu nõusolekul ja seadusest tuleneva õiguse alusel, siis käsitletakse kujutise avaldamise lubatavust just nendest aspektidest lähtudes. Töös ei käsitleta deliktilise vastutuse koosseisu tervikuna ega deliktiõiguslike kaitsevahendeid.

Autori eesmärgiks on üldistada ja analüüsida kujutise kaitse erinevaid kontseptsioone ning seda valdkonda käsitlevate spetsialistide arvamusi. Samuti püüab autor selgitada, milline on kujutise kaitse olukord Eestis ja kas seadused ning kohtupraktika tagavad kujutise kaitse, mis vastab Euroopas tunnustatud standarditele. Seetõttu võrreldakse töös kujutise puutumatuse kaitse tagatist Eestis EIÕK kohaldamise praktikaga. Viimase tundmine on oluline ka seetõttu, et Eesti riigi poolt võetud rahvusvaheliste kohustuste täitmise kindlustamiseks tuleb Eesti Vabariigi põhiseadust⁶ (edaspidi PS või põhiseadus) tõlgendada koos EIK praktikaga.

Käesolev töö on valdavalt õigusteoreetiline, põhinedes suuresti normi analüüsil, kuid samas püüab autor selles vastata ka konkreetsematele praktilise iseloomuga küsimustele. Kuna Eestis õiguse oma kujutisele kaitse rakenduspraktika praktiliselt puudub, on töös selles osas kasutatud EIK ja Saksa Liidu Konstitutsioonikohtu (*Bundesverfassungsgericht*) (edaspidi BVerfG) praktikat. Riigikohus aktsepteerib Eesti seaduse mõtte ja eesmärgi väljaselgitamisel võrdlusmaterjalina teiste riikide analoogilisi seadusi ja praktikat.⁷ Asjassepuutuvate Eesti kohtute lahendite vähesuse tõttu on töös viidatud ka Avaliku Sõna Nõukogu (edaspidi ASN) lahenditele⁸ kui sõltumatule hinnangule. ASN on mittetulundusühingu Avalik Sõna põhikirjaline tööorgan, mis pakub meedia teemadel avalikku arutelu, esitades oma seisukohad konkreetsetes meedia eetikas puudutavates küsimustes kas vabastavate või taunivate lahendite kujul.

Töö kirjutamisel on kasutatud nii eestikeelseid kui ka võõrkeelseid allikaid. Võõrkeelsest kirjandusest on peamiselt kasutatud Euroopa autorite töid, kuna nad esindavad Eesti

⁶ RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.

⁷ RKTKo 21.12.2004, 3-2-1-145-04, p 39.

⁸ ASN lahendid on kättesaadavad arvutivõrgus aadressil: http://www.asn.org.ee/asn_lahendid.php.

õigussüsteemiga sarnaseid või lähedasi riike ja lähtuvad põhimõtetest, mida tunnustatakse Euroopa õigusruumis.

Töö koosneb kolmest peatükist. Nendeks on: isikust tehtud kujutise avaldamise mõiste, isikust tehtud kujutise avaldamise õigussuhte subjektid ja isikust tehtud kujutise ilma tema nõusolekuta avaldamise õigusvastasus.

Nagu eespool märgitud, on tegemist Eestis suhteliselt väheuuritud valdkonnaga ja seetõttu algab töö sissejuhatava ülevaatega põhimõistetest. Esimene peatükk on jaotatud kolmeks alapeatükiks. Esimeses käsitletakse õigust oma kujutisele kui ühte isikuõiguse osa koos õigusliku regulatsiooniga. Vaatluse all on need olulised rahvusvahelised õiguse allikad, mis tagavad kujutisõiguse kaitse ning millele tuginedes on õigus oma kujutisele kaitstud ka siseriikliku õigusega. Töö selles osas keskendutakse ka õigusallikate vastavusele kujutise kaitse vajadustele. Teises alapeatükis analüüsitakse seadusandluse, õiguskirjanduse ja kohtupraktika alusel, mida loetakse kujutiseks ehk mis on see õiguslikult kaitstav objekt. Kolmandas alapeatükis käsitletakse töö teemat arvestades kujutisõiguse rikkumise üht koosseisulist tunnust – isikust tehtud kujutise avaldamist – ning seda, kes saavad olla avaldajad kahju hüvitamise kohustatud subjektide tähenduses.

Töö teine peatükk annab vastuse küsimusele, kes on isikust tehtud kujutise avaldamise õigussuhte subjektid, nii õigustatud subjektid ehk kujutise avaldamise keeluga kaitstud isikud kui kohustatud subjektid ehk kujutise õigusvastase avaldamise eest vastutavad isikud. Õigustatud subjektidest leiavad eraldi käsitlemist avaliku elu tegelased kui isikud, kelle õigust eraelule, sh kujutisele kaitstakse teatud erisustega.

Kolmandas peatükis leiavad esmalt käsitlust isikust tehtud kujutise ilma tema nõusolekuta avaldamise õigusvastasuse eeldused, seda nii isikliku õiguse rikkumise üldkoosseisu VÕS § 1045 lg 1 p 4 ja § 1046 järgi kui seadusest tuleneva kohustuse (kaitsenormi) rikkumise koosseisu VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja lg 3 järgi. Samuti analüüsitakse küsimusi, mis põhjustel on seadusandja aktsepteerinud sekkumist kujutisõigusesse, täpsemalt, millal on isikust tehtud kujutise ilma tema nõusolekuta avaldamine kooskõlas (lubatud) seadusega ja mis tingimustel on isikust tehtud kujutise avaldamine õiguspärane tema nõusolekul. Tahte vastaselt isikust tehtud kujutise avaldamise alapeatüki juures käsitletakse eraldi kohtumenetlustes toimuvat ja seni meie õiguspäraselt lahendamata küsimust – kas kohus võib anda loa kohtuistungit pildistada või filmida eesmärgiga ülesvõetu avaldada, kui on teada, et isik ise on sellele vastu.

1. ISIKUST TEHTUD KUJUTISE AVALDAMISE MÕISTE

Käesolev peatükk on jaotatud kolmeks alapeatükiks, millest esimeses käsitletakse õigust oma kujutisele⁹ kui ühte isikuõiguse osa. Vaatluse all on kujutisõiguse kaitset tagavad rahvusvahelised ja regionaalsed õiguse allikad. Teises alapeatükis selgitatakse, mis kuulub kujutisõiguse kaitsealasse ehk mis on see õiguslikult kaitstav objekt. Kolmandas alapeatükis käsitletakse töö teemat arvestades kujutisõiguse rikkumise üht koosseisulist tunnust – isikust tehtud kujutise avaldamist.

1.1. Kujutisõigus kui isikuõigus

Eesti ühiskonna jaoks on isikust tehtud kujutis õigusliku fenomenina suhteliselt uus. Demokraatlikes õigusriikides on õigust oma kujutisele kui üldist isikuõigust¹⁰ kaitstud juba aastakümneid. Ka Eesti kohtupraktikas on üldiste isikuõiguste kaitse alles uus teema. Samas on ajaloolistel põhjustel Saksamaal II maailmasõja järel palju tegeletud inimväärikuse ja üldiste isikuõiguste kaitse teemaga, samuti väljendusvabaduse ja üldiste isikuõiguste konfliktiga ning selle ületamise võimalustega eraõiguslikes suhetes.¹¹

Mõiste „õigus oma kujutisele“ loojaks on Hugo Keyssner („*Das Recht am eigenen Bilde*“, Berlin 1896), kes esimesena seda probleemi sügavuti ja teaduslikul alusel käsitles. Seejuures liigitas ta õiguse oma kujutisele juba isikuõigusena ja lähtus kujutatud isiku põhimõttelisest keelamisõigusest. Seda ei näinud ta aga mingil juhul absoluutsena ja lubas seetõttu mitmeid erandeid.¹²

Üldine isikuõigus tähendab üksikisiku õigust tema inimväärikuse ja individuaalse isiksuse arengu austamisele igäihe suhtes.¹³

⁹ Autor kasutab töös paralleelselt väljendeid „õigus oma kujutisele“ ja „kujutisõigus“, pidades neid sünonüümideks ning sisustades kui isiku isiklikku õigust välistada temast tehtud kujutise õigustamatu kasutamine.

¹⁰ Põhiseaduse kommentaatorid on märkinud, et nimetatud termini kõrval võib kasutada ka väljendit „üldine isiksusõigus“. – M. Ernits. PS § 19/p 3.1.2. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn: Juura 2012. Ka VÕS §-des 131, 134 ja 1055 kasutatud väljend „muu isikuõigus“ ja §-des 1045-1047 kasutatud väljend „isiklik õigus“ peavad ilmselt silmas üldisi isikuõigusi.

¹¹ E. Liiv. Väljendusvabaduse ja üldiste isikuõiguste konflikt veebipäevikute ja -foorumite näitel. – Juridica 2008, VII, lk 473-481.

¹² M. Bartnik. Der Bildnisschutz im deutschen und französischen Zivilrecht. Studien zum ausländischen und internationalen Privatrecht, 128. Tübingen: Mohr Siebeck 2004, lk 13-14.

¹³ P. Schlechtriem. Völaõigus. Eriosa. 4. tr. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS 2000, lk 252.

Saksa õigusteadlased on jaotanud isikuõiguste kaitse sfääri individuaalsfääriks, privaatsfääriks ja intiimsfääriks. Individuaalsfääri jääb isiku enesemääramisõigus, näiteks isiku võimed ja iseloomuomadused ning kujutis. Tegemist on inimese isikliku omapära ehk identiteedi alalhoidmisega tema suhtes välismaailmaga, tema ühiskondlikus, majanduslikus ja tööalases tegevuses. Inimest kaitstakse kui ühiskonnaliiget, kellel on väljapoole äratuntavad sidemed oma kogukonnaga. Privaatsfääri kuulub laiemalt õigus perekonna- ja eraelu puutumatus, kodu puutumatus ja sõnumi saladus. Kõige üldisemalt võiks privaatsuse rikkumist määratleda kui teise isiku sekkumist inimese iseolemisse või eraellu. Privaatsfääri kaitse ei hõlma mitte üksnes seda, mis toimub isiku korteris või majas, vaid ka piiritlemata ruumis (nt mahajäetud paigas, üksildases kohas). Intiimsfääri kuuluvad inimese südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadus ning delikaatsed isikuandmed. Siia alla kuulub mõtte- ja tundemaailm (nt õigus vagadusele või kõlbelisele puhtusele), intiimsfääri välisteks ilminguteks on usalduslikud kirjad, päevikukirjutised, saladuses hoitavad olukorrad ja juhtumid, seksuaalelu üksikasjad ja tervislik seisund, usk ja veendumused.¹⁴

Üldised isikuõigused on tuletatavad nii konventsioonist kui põhiseadusest. Lisaks nende tuletatavusele seadusandlusest, on üldised isikuõigused kui tsiviilõiguse esemed identifitseeritavad õigusemõistmise käigus – tegemist ei ole puhtteoreetilise konstruktsiooniga. Õigusemõistmise käigus väljaarendatud üldisteks isikuõigusteks on näiteks õigus minapildile ja õigus informatsioonilisele enesemääratlemisele.¹⁵ Isikuõigus kaitseb isiku õigushüvesid nagu eraelu ja elulookirjeldus, isiku kujutamine avalikkuses ja selle fikseerimine pildi ja nime abil, isiku määramisõigus oma keha üle, eelkõige aga igale isikule sõltumata tema eluviisist ja enesekujutamise võimest kuuluvad väärikus ja au.¹⁶

Õigusnorme, mida isik saab rakendada oma kujutise kaitseks, võib jagada rahvusvahelisteks ja siseriiklikeks. Töö autor vaatleb järgnevalt neid olulisi rahvusvahelisi instrumente, mis tagavad kujutisõiguse kaitse ning millele tuginedes on õigus oma kujutisele kaitstud ka siseriikliku õigusega.

Eraelu kui kompleksset õigust kaitsvad ja Eesti jaoks siduvad rahvusvahelise õiguse allikad on eeskätt EIÕK ning Euroopa Liidu põhiõiguste harta¹⁷ (edaspidi harta).

EIÕK jõustus Eesti suhtes 16. aprillil 1996. Ratifitseerimisega inkorporeeriti konventsioon Eesti õigusesse ning see muutus Eesti õiguskorra lahutamatuks osaks.¹⁸ Õigusnormide

¹⁴ E. Liiv. (viide 11), lk 473-481.

¹⁵ E. Liiv. (viide 11), lk 473-481.

¹⁶ P. Schlechtriem. (viide 13), lk 253.

¹⁷ ELT C 83, 30.03.2010, lk 389-403.

hierarhias asub konventsioon põhiseaduse ja seaduste vahel.¹⁹ Harta on õiguslikult siduv põhiõiguste allikas alates 1. detsembrist 2009, olles suunatud eelkõige Euroopa Liidu institutsioonidele, organitele ja asutustele ning liikmesriikidele üksnes liidu õigusaktide kohaldamise korral.

Konventsiooni kui olulisimat üleeuroopalist lepingut iseloomustab efektiivse inimõiguste kaitsemehhanismi olemasolu. Konventsiooni otsene eesmärk on tagada praktikas selles sisalduvad õigused ja vabadused garanteerides nende kehtivuse.²⁰ R. Maruste on seisukohal, et EIÕK on Eesti kohtutes otsekohaldatav, mis tähendab seda, et igaüks võib oma kohtuasja lahendamisel viidata EIÕK-le (nii nagu ka põhiseadusele) ja kasutada seda ja selle rakendamispraktikat oma seisukohtade põhistamisel. Ning ka kohtud võivad asja lahendamise motiveerimisel ja lahendeid tehes toetuda EIÕK-le ja tema pretsedendiõigusele. Ja nad ei ole selleks mitte ainult õigustatud, vaid nad on selleks ka kohustatud. Kui kohtute ette on püstitatud küsimus õigusi ja vabadusi puudutava toimingu vastavusest EIÕK-le või kooskõlast EIÕK-ga, siis kohus ei saa jätta seda tähelepanuta ja peab sellele andma oma hinnangu, sest õiguste ja vabaduste tagamine on kohtu kohustus.²¹ Konventsiooni jõustumisega tekkis Eesti elanikel pärast siseriiklike õiguste kaitse võimaluste ammendamist EIÕK-s sätestatud õiguste ja vabaduste rikkumise korral õigus pöörduda kaebusega EIK-sse ja nõuda oma õiguste rikkumise tuvastamist ning õiglast hüvitist.

EIK otsuste siduvus Eesti kohtutele on kehtiva seadusandluse alusel küsitav, sest ükski õigusakt ei nimeta õigusallikana rahvusvahelise kohtu pretsedendiõigust, küll aga tuleb asuda seisukohale, et konventsiooniosalisena tunnustab Eesti riik EIK pädevust konventsiooni tõlgendamisel ja kohaldamisel. Riigikohus on oma 20. septembri 2002 otsuses²² märkinud konventsiooni ja EIK praktika positsiooni kohta Eesti õigussüsteemis, et tulenevalt PS § 3 lg-st 2 ja § 123 lg-st 2 on konventsioon, samuti EIK seisukohad selle konventsiooni tõlgendamisel Eesti õigussüsteemi lahutamatud osad, mis on prioriteetsed ka Eesti seaduste suhtes. Riigikohus lisas veel, et konventsioonist on teatud juhtudel võimalik lähtuda ka Eesti põhiseaduse mõtte avamisel. Viimases osas on Riigikohtuga samal arvamusel R. Maruste, kes on leidnud, et kui muus osas võib põhiseaduse tõlgendamisel läbi ajada ka kodukootud

¹⁸ PS § 3 lg 1 teise lause kohaselt on rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa.

¹⁹ R. Maruste. EIÕK staatus Eesti õigussüsteemis. – Juridica 1996, IX, lk 474-478; R. Maruste. Sõnavabadus ja selle piirid. – Juridica 2001, I, lk 14-22.

PS § 123 lg 2 sätestab, et kui Eesti seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

²⁰ T. Kerikmäe. Euroopa Inimõiguste Konventsiooni tõlgendamisest. – Juridica 1994, IV, lk 94-96.

²¹ R. Maruste. (viide 19), lk 474-478.

²² RKKKo 20.09.2002, 3-1-1-88-02, p 7.1.

arusaamade ja tõlgendustega, siis põhiõiguste ja vabaduste sisustamisel ei ole muud teed kui võtta üle mõistete sisu nii nagu see on esitatud ja kasutatav meile siduvates rahvusvahelistes lepingutes ja nende kohaldamispraktikas.²³

EIÕK art 8 lg 1 sätestab, et igal on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumite saladust. Tegemist on üldise sättega, mis tagab selgelt nelja valdkonna – eraelu, perekonnaelu, kodu puutumatuse ja kirjavahetuse saladuse – austamise. Käesoleva magistr töö autori hinnangul kaitseb viidatud säte üheaegselt nii eraelu üldiselt kui selle üksikuid aspekte, milleks on ka õigus kujutise kaitsele. Nimetatud seisukoha esitamisel on tuginetud EIK arengusuundadele EIÕK art 8 ja konventsiooni kui terviku üldisel tõlgendamisel.²⁴ Viidatud artikli kohaselt väärneb esiletõstmist kolm asjaolu. Esiteks see, et EIK on alati pidanud konventsiooni elavaks instrumendiks. EIK on sellega kooskõlas tõlgendanud art-t 8 evolutsiivselt või, nagu kohus mõnikord ütleb, dünaamiliselt. Seetõttu määrab EIK nelja garantii (eraelu, perekonnaelu, kodu ja kirjavahetuse puutumatus) sisu alati tänaste tingimuste valguses ning arvestab olulisi sotsiaalseid, juriidilisi ja tehnoloogilisi muutusi. Teine EIK lähenemist iseloomustav joon on järjekindel kasuistika esiletõõtmine. Põhimõtteliselt sisustab EIK art-t 8 üksikjuhtumite kaupa (ingl k *case-by-case*). Niimoodi toimides on EIK järk-järgult uurinud suurt hulka selle artikliga tagatud spetsiifiliste õiguste aspekte. Need on näiteks õigus füüsilise ja sotsiaalse isikupära austamisele, õigus isikliku arengu austamisele, õigus luua suhteid teiste inimestega, õigus seksuaalse suunitluse austamisele ja soolisele identiteedile ning – laiemas tähenduses – vabadus määrata oma elu programm ja elada sellele vastavalt. See lähenemine on seotud ka arusaamaga konventsioonist kui elavast instrumendist. Kolmas EIK lähenemist iseloomustav joon on tingitud asjaolust, et konventsiooni kohaldatakse 47 liikmesriigis. Sotsiaalsed, õiguslikud, ajaloolised, keelelised, kultuurilised ja majanduslikud olud neis riikides pole kaugeltki ühesugused ning seda täiesti mõistetavatel põhjustel. Kohus arvestab selle asjaoluga peamiselt sel moel, et jätab liikmesriikidele laiemat hindamisruumi (ingl k *margin of appreciation*) seal, kus olud on raskesti võrreldavad või kus ei ole kaalul demokraatia ja inimväärikuse tuumküsimumused või kus mitmekesisus on täiesti legitiimne.

Õigust eraelu puutumatusele sisaldab ka harta art 7, mille kohaselt on igal õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu, kodu ja edastatavate sõnumite saladust. Eraldi on hartas reguleeritud isikuandmete kaitse. Harta art 8 lg 1 näeb ette, et igal on õigus oma isikuandmete kaitsele. Sama artikli 2. lõike kohaselt tuleb selliseid andmeid töödelda

²³ R. Maruste. Põhiseaduse tõlgendamise meetodid. – Juridica 1996, II, lk 75-81.

²⁴ L. Wildhaber, O. Diggelmann. Euroopa inimõiguste konventsioon ja eraelu kaitse. Uuemad arengusuundad. – Juridica 2007, I, lk 3-15.

asjakohaselt ning kindlaksmääratud eesmärkidel ja asjaomase isiku nõusolekul või muul seaduses ettenähtud õiguslikul alusel. Igaühel on õigus tutvuda tema kohta kogutud andmetega ja nõuda nende parandamist. Harta art 8 lg 3 kohaselt kontrollib nende sätete täitmist sõltumatu asutus. Nimetatud artiklist tuleneb, et hartas on sõnaselgelt tunnistatud nõusoleku rolli isikuandmete töötlemisel, aga ka seadusest tulenevat õigustust kui õiguslikku alust andmete töötlemisel isiku nõusolekuta.

U. Lõhmus on märkinud, et harta ja EIÕK erinevad kuues olulises punktis, kuid tagamaks harta ja EIÕK ühtivate õiguste kooskõla, suunab harta neid õigusi tõlgendama samamoodi kui EIK ning nõuab, et hartaga võimaldatava kaitse tase ei oleks madalam EIÕK-ga tagatud kaitse tasemest. See nõue ei takista liidu õiguses ulatuslikuma kaitse kehtestamist (harta art 52 lg 3). Seega on selge, et vaatamata harta muutmisele õiguslikult siduvaks dokumendiks, jääb EIÕK ja selle tõlgendamispraktika ka edaspidi Euroopa Liidu jaoks oluliseks allikaks.²⁵ Eeltoodust tulenevalt on käesolevas töös viidatud eeskätt konventsiooni vastavatele sätetele ja EIK praktikale.

Kuigi mõlemad viidatud rahvusvahelise õiguse allikad ei sisalda otsesõnu isiku õigust oma kujutise kaitsele ega ka üldist vabaduspõhiõigust või isikupõhiõigust, nähtub EIK praktikast²⁶, et EIK tõlgendab laiendavalt EIÕK art-t 8 ja paigutab enesemääramisõiguse ja enesekujutamise õigusega seotud küsimused konventsiooni art 8 eraelu puutumatuse kaitsealasse.

²⁵ U. Lõhmus. Põhiõiguste kaitse kolmnurgas riik – Euroopa Nõukogu – Euroopa Liit. – Juridica 2010, V, lk 354-370.

²⁶ EIKo 04.12.2012, 51151/06, *Küchl vs Austria*. Nimetatud asjas avaldas kohalik ajaleht juulis 2004 artikli seoses väidetavate seksuaalsuhetega seminari juhtide ning õpilaste vahel koos fotoga, millel avaldaja – Püha Pölteni katoliikliku seminari juhataja – käsi oli ühe õpilase jalgade vahel. Avaldaja väitis, et ta ei olnud avaliku elu tegelane ning foto avaldamine ei olnud vajalik, isegi kui arvestada avalikku diskussiooni homoseksuaalsete suhete üle katoliku kirikus. Siseriiklikud kohtud asusid seisukohale, et foto avaldamine oli avalikkusele oluline ning ei rikkunud avaldaja õigust eraelu puutumatusele. EIK viitas selles asjas oma kohtupraktikale, mille kohaselt rahvusvahelisel kohtul peavad olema mõjuvad põhjused mitte nõustuda siseriiklike kohtute järeldustega eeldusel, et viimased on analüüsinud eraelu kaitset sõnavabaduse tagamise kontekstis. EIK ei näinud põhjust mitte nõustuda siseriiklike kohtute järeldustega ning ei tuvastanud EIÕK art 8 riivet.

EIKo 21.06.2012, 5786/08, *E.S. vs Rootsi*. Viidatud asjas avastas avaldaja 14-aastasena, et kasuisa oli paigutanud vannitoa pesukorvi videokaamera suunaga asukohale, kus avaldaja riietus tavaliselt lahti. Kasuisa suhtes alustatud kriminaalmenetlus lõppes õigeksmõistva otsusega põhjusel, et Rootsis puudub õigusnorm, mis keelaks teise isiku filmist ilma tema nõusolekuta. EIK otsuses oli keskseks küsimuseks see, kas lepinguosaline riik võib vastutada EIÕK art 8 riive eest siis, kui kriminaalseadused ei taga kaitset isiku intiimsfääri kahjustamise vastu. Kuigi EIK ei tuvastanud konventsiooni art 8 riivet, leides, et EIK ülesanne ei ole asendada siseriiklikku kohtupidamist, leidsid eriarvamusele jäänud kohtunikud, et EIÕK art-st 8 tuleneb lepinguosalistele riikidele positiivne kohustus seaduste vastuvõtmiseks, mis kaitsevad isiku eraelu olulisi aspekte. Sellise positiivse kohustuse riive on siis, kui asi puudutab pereelu fundamentaalseid väärtusi ning nende väärtuste kaitsmiseks puudub õigusnorm. Käesolevas asjas esinesid mõlemad aspektid ja seega ei taganud Rootsi seadusandlus avaldajale piisavat kaitset tema eraelu riive vastu.

Lisaks konventsioonile ja hartale kaitseb õigust eraelule ka kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt²⁷ (edaspidi pakt), mis muutus Eesti siseriikliku õigussüsteemi osaks 21. jaanuaril 1992, olles ÜRO liinis koostatud dokument. Paktis reguleerib seda valdkonda art 17, mis sätestab, et kellegi isiklikku või perekonnaellu ei tohi meelevaldselt või ebaseaduslikult vahele segada, kellegi korteri puutumatusale, kirjavahetuse saladusele, aule ja reputatsioonile ei tohi meelevaldselt või ebaseaduslikult kallale kippuda. Igal inimesel on õigus seaduse kaitsele selliste vahelesegamiste ja kallalekippumiste eest. Lastel on nende õigus eraelu puutumatusale eraldi sätestatud ÜRO lapse õiguste konventsioonis²⁸, mille art 16 näeb ette, et mitte ühegi lapse eraellu, perekonnaellu, kodusse ega kirjavahetusse ei või meelevaldselt ega ebaseaduslikult sekkuda, samuti ei tohi ebaseaduslikult rünnata tema au ja head mainet. Lapsel on õigus seaduslikule kaitsele niisuguse vahelesegamise ja rünnakute vastu. Töö autori hinnangul on oluline rõhutada, et õigus oma kujutisele kuulub lapsele, mitte tema seadusjärgsele esindajale ning seda õigust peavad austama kõik, sh lapse seadusjärgsed esindajad (vanem, lapsendaja, eestkostja).

Eraelulisi isikuandmeid kaitseb veel Euroopa Parlamendi ja nõukogu 24. oktoobri 1995 direktiiv 95/46/EÜ üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta²⁹ (edaspidi isikuandmete direktiiv või direktiiv). Direktiivi eesmärgist nähtuvalt tuleb liikmesriikidel kaitsta isikuandmete, sh heli- ja pildimaterjali sisaldavate andmete, töötlemisel füüsiliste isikute põhiõigusi ja -vabadusi ning eelkõige nende õigust eraelu puutumatusale (art 1). Isikuandmete direktiivi art 29, üksikisiku kaitse kohta seoses isikuandmete töötlemisega, alusel on loodud Euroopa andmekaitseasutuste töörihm (edaspidi art 29 töörihm), mis annab muuhulgas arvamusi direktiivi ühtlaseks tõlgendamiseks. Direktiivide näol on tegemist Euroopa Liidu teisese õigusega, mis otseselt ei anna eraisikutele õigusi, kuid direktiivide vahetu kohaldatavuse keeldu on kohtupraktikas püütud leevendada siseriikliku õiguse tõlgendamisega kooskõlas direktiiviga.

Siseriiklikult kaitstakse õigust kujutisele kõige kõrgemal tasemel põhiseaduses. PS § 19 lg 1 sätestab igaühe õiguse vabale eneseteostusele. Tegemist on väga üldise normiga, mis tagab igaühe õiguse teha või tegemata jätta mida iganes. Olgugi, et PS § 19 lg 1 sõnastus on lakooniline, on tegemist PS II peatüki keskse sättega mitmes mõttes: sellest tuleneb nii üldine vabaduspõhiõigus kui ka üldine isiksusõigus.³⁰

²⁷ RT II 1994, 10, 11.

²⁸ RT II 1996, 16, 56.

²⁹ ELT L 281, 23.11.1995, lk 31-50.

³⁰ M. Ernits. PS § 19/p 1. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.

PS § 19 lg 1 esemelisse kaitsealasse kuulub kõigepealt õiguslik vabadus, mis seisneb loas teha ja tegemata jätta seda, mida isik soovib. Kaitstud on isiku otsustamisvabadus sellest sõltumata, milline kaal on valitud tegevusel eneseteostuse jaoks või milline on moraalne hinnang valitud tegevusalternatiivile.³¹ Teiseks kaitseb PS § 19 lg 1 esemeline kaitseala isiku integriteeti, st kitsamat isikusfääri ja selle säilimise õiguslikke põhitingimusi. Isiku integriteedi kaitse on inimväärikuse (PS § 10) kõige elementaarsem väljendus ja esimene tagatis. Seda üldise vabaduspõhiõiguse aspekti võib nimetada üldiseks isiksus- või isikupõhiõiguseks.³²

Ka Riigikohus on PS § 19 lg-t 1 maininud kontekstis, mis kujutab endast üldise isiksuspõhiõiguse kohaldamist. Nii on Riigikohus leidnud, et PS § 19 lg-s 1 sätestatud üldisest isiksuspõhiõigusest tuleneb enesekujutamise õigus, mille all tuleb muu hulgas mõista õigust oma kujutisele, mis hõlmab nii kujutise pildis kui liikuvast pildis ning annab isikule õiguse määrata oma kujutise kasutamine ise.³³

Süsteemaatiliselt võib üldise isiksuspõhiõiguse esemelise kaitseala jagada kaheks valdkonnaks. Esiteks hõlmab üldine isiksuspõhiõigus enesemääramisõiguse. See puudutab eelkõige isiku pärinemist, seksuaalset enesemääramist, sugu, soo jätkamist ja nime, samuti isiku informatsioonilist enesemääramist.³⁴ Viimane tähendab Riigikohtu hinnangul igapäevast õigust ise otsustada, kas ja kui palju tema kohta andmeid kogutakse ja salvestatakse.³⁵ Teiseks hõlmab üldine isiksuspõhiõigus enesekujutamise õiguse. Enesekujutamise õiguse all tuleb mõista eelkõige õigust oma kujutisele ja sõnale. Nendega haakuvad avaldatu ümberlükkamise õigus ja õiendi õigus. Lisaks kuulub siia õigus otsustada ise enda kohta käivate andmete avaldamise üle. Isikul peab olema õigus ise otsustada, kas ja millisel viisil ta tahab end avalikkuse ees kujutada ning kas ja mil määral tohivad kolmandad isikud muuta tema isiksuse avaliku arutelu esemeks. Oma kujutise õigus hõlmab nii kujutise pildis kui ka liikuvast pildis, nii analoog- kui ka digitaalülesvõtted.³⁶ Õigus oma kujutisele kaitseb üksikisikut tema näitamise vastu meedias.³⁷ Mitte alati ei taha inimesed ennast üldsusele esitada sellistena nagu nad parasjagu on. Seega igapäev on õigus oma kordumatule isiksusele, minapildile ning selle

³¹ M. Ernits. PS § 19/p 3.1.1. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.

³² Ü. Madise jt. (viide 10).

³³ RKTKo 13.01.2010, 3-2-1-152-09, p-d 10 ja 12.

³⁴ M. Ernits. PS § 19/p 3.1.2.1. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.

³⁵ RKHKo 12.06.2012, 3-3-1-3-12, p 26.

³⁶ M. Ernits. PS § 19/p 3.1.2.2. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.

³⁷ K. Jaanimägi, U. Lõhmus. PS § 26/p 9.6. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.

kuvandile väljaspool. Inimesel on õigus ka enda kuvandit kontrollida ja eeldada, et teised seda respektieriksid, sest kuvand (imago) moodustab osa tema isiksusest ja (inim)väärikusest.³⁸

PS § 26 esimene lause sätestab igaihe õiguse perekonna ja eraelu puutumatusele. Nimetatud säte kaitseb kõiki eraelu valdkondi, mis ei ole hõlmatud mõne eraelu kaitsva erisättega, võimaldades sedasi sisustada eraelu mõistet vastavalt muutustele ühiskonnas. Eraelu sfääri kuuluvad eelkõige intiimsfääri puutumatus, õigus seksuaalsele enesemääramisele, õigus informatsioonilisele enesemääramisele ning õigus oma sõnale ja pildile.³⁹ Eeltoodust tuleneb, et üldise isiksusõiguse ja õiguse eraelu puutumatusele piirid ei ole selged, mistõttu mitmed nende õiguste kaitseesemed võivad kattuda. Ei erialakirjanduses ega kohtupraktikas ole tõmmatud selget piiri, millised küsimused kuuluvad PS § 19 ja millised § 26 kaitsealasse. Nimetatud sätete kaitseala piiritlemise osas on leitud, et kui mõni eraeluga seotud valdkond ei ole kaetud PS § 26 kaitsealaga, siis kuulub see PS § 19 lg 1 kaitsealasse.⁴⁰ Arvestades eraelu mõiste laia tõlgenduse levikuga, on süstemaatilise selguse huvides eelistatav tõlgendus, kus PS § 19 lg 1 on üldine vabaduspõhiõigus ja PS § 26 avara kaitsealaga eraelu garantii, mis hõlmab ka üldise isiksuspõhiõiguse kaitsevaldkonnad.⁴¹

PS §-de 19 ja 26 kaitsealasse kuuluv isiku õigus määrata oma kujutise kasutamine ise ei ole piiranguteta õigus.⁴² Piirangud tulenevad muuhulgas ka VÕS §-st 1046. VÕS § 1046 lg 1 esimene lause sätestab, et isiku au teotamine, muu hulgas ebakohase väärtushinnanguga, isiku nime või kujutise õigustamatu kasutamine, eraelu puutumatuse või muu isikliku õiguse rikkumine on õigusvastane, kui seadusega ei ole sätestatud teisiti. Selles lõikes on toodud eraõiguslikus suhtes kaitstavate isiklike õiguste näidisloetelu.⁴³ VÕS § 1046 lg 1 järgi on isikul isiklik õigus, mis välistab tema kujutise õigustamatu, st ilma vastava isiku loata toimuva kasutamise.⁴⁴ Siiski ei ole VÕS § 1046 lg-te 1 ja 2 järgi isikliku õiguse rikkumine õigusvastane, kui rikkumine on õigustatud, arvestades muid seadusega kaitstud hüvesid ja kolmandate isikute või avalikkuse huve. Eeltoodust tuleneb, et kujutisõiguse kahjustamise õigusvastasuse kindlakstegemine eeldab vastandlike huvide kaalumist ja väärtusotsuse

³⁸ R. Maruste. (viide 2), lk 347-348.

³⁹ K. Jaanimägi, U. Lõhmus. PS § 26/p 6.1. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.

⁴⁰ K. Jaanimägi, U. Lõhmus. PS § 26/p 4. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.

⁴¹ Ü. Madise jt. (viide 10).

⁴² PS § 19 lg 1 on lihtsa piiriklausliga põhiõigus, millest tulenevalt võib seda piirata mis tahes põhjusel, mis ei ole PS-ga otseselt keelatud. PS § 26 teises lauses on sätestatud kvalifitseeritud piiriklausel, mis lubab eraelu riivata üksnes seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks.

⁴³ M. Käerdi, T. Tampuu. VÕS § 1046/p 3.1. – P. Varul jt (koost). Võlaõigusseadus III. 8. ja 10. osa. Komm vlj. Tallinn: Juura 2009.

⁴⁴ P. Varul jt (viide 1).

tegemist selle kohta, kas lugeda kujutisõiguse kahjustamine õigusvastaseks. Juhul kui kohus leiab, et õigusvastasust ei ole, siis ei saa kujutisõiguse omanik nõuda ka kahju hüvitamist või edaspidiseid rikkumisi ärahoidvaid õiguskaitsevahendeid VÕS § 1055 järgi. Selline isiklike õiguste rikkumist õigustav motiiv võib olla peamiselt seotud sõna- ja ajakirjandusvabaduse põhimõttega või avalikkuse õigusega saada teavet isiku tegevuse, sh eraelu kohta.⁴⁵

Õigusnorme, mis kaitsevad isiku kujutise õigustamatut kasutamist, võib leida veel reklaamiseadusest⁴⁶ (edaspidi RekS). RekS § 6 lg 1 kohaselt ei tohi reklaamis ilma isiku eelneva kirjaliku nõusolekuta viidata isikule ega mis tahes viisil kasutada isikut, sealhulgas tema häält, kujutist või pildimaterjali tema kohta.

Isiku identiteet on unikaalsete tunnuste kogum, mille alusel ta eristub kõikidest teistest isikutest. Identiteet omakorda koosneb komponentidest, mille järgi on isikut võimalik tuvastada või mille järgi isik ise ennast määratleb.⁴⁷ Üheks isikut identifitseerivaks tunnuseks on tema välimus ja muud füüsilised omadused, mille esitlemise viisiks on ka isiku pildi kasutamine. Andmekaitseaktidega on kaitstavad need isiku kohta käivad andmed, mille alusel on isik tuvastatud või tuvastatav. Andmed, mille alusel on võimalik isikut identifitseerida, on isikuandmed.⁴⁸

Isikuandmete kaitse seaduse⁴⁹ (edaspidi IKS) § 4 lg 1 kohaselt on isikuandmed mis tahes andmed tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku kohta, sõltumata sellest, millisel kujul või millises vormis need andmed on.⁵⁰ Viidatud seaduse eelnõu (1026 SE I) seletuskirjast⁵¹ nähtuvalt on isikuandmeteks muuhulgas heli- ja pildiandmed sõltumata sellest, kas need andmed on digitaalsed või paberkandjal või muul kujul. Kujutise näol on tegemist tavaliste isikuandmetega. IKS § 10 lg 1 kohaselt on isikuandmete töötlemine lubatud üksnes andmesubjekti nõusolekul, kui seadus ei sätesta teisiti. Seega võib kujutisõigust riivata kujutatava isiku loata isikuandmete töötlemine, mis on IKS § 5 järgi igasugune isikuandmetega tehtav toiming või toimingute kogum, sõltumata töötlemise viisist (nt avaldab

⁴⁵ M. Käerdi, T. Tampuu. VÕS § 1046/p 3.2. – P. Varul jt (koost). Võlaõigusseadus III. 8. ja 10. osa. Komm vlj. Tallinn: Juura 2009; T. Tampuu. Lepinguvälised võlasuhted. 3. tr. Tallinn: Juura 2012, lk 222.

⁴⁶ RT I 2008, 47, 261 ... RT I, 21.12.2012, 17.

⁴⁷ M. Männiko. Õigus privaatsusele ja andmekaitse. Tallinn: Juura 2011, lk 18.

⁴⁸ M. Männiko. (viide 47), lk 42.

⁴⁹ RT I 2007, 68, 421 ... RT I, 30.12.2010, 11.

⁵⁰ IKS on harmoneerinud Eesti seadusandluse isikuandmete direktiiviga.

⁵¹ Arvutivõrgus:

www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=063130007, 04.03.2013.

sõber eraviisiliselt tehtud foto Interneti keskkonnas www.youtube.com, muutes selle üldsusele⁵² kättesaadavaks ja teiste isikute poolt kopeeritavaks).

Art 29 alusel loodud andmekaitse töörühm on võtnud vastu arvamuse 4/2007 isikuandmete mõiste kohta⁵³ ja leidnud, et isikuandmete direktiivis on isikuandmete mõiste piiritletud laialt. See hõlmab igasugust teavet, mida võib üksikisikuga siduda. Seda, et direktiivi art-s 33 on eraldi nimetatud heli- ja pildiandmed, tuleb mõista kinnitusena ja selgitusena selle kohta, et sellised andmed kuuluvad tõepoolest direktiivi reguleerimisalasse. Nii võivad olla videovalve süsteemi salvestatud isikute kujutised isikuandmed, kui kõnealused isikud on äratuntavad. Kuna videovalve eesmärk on siiski videol kujutatud isikute tuvastamine alati, kui vastutav töötleja seda vajalikuks peab, tuleb kogu rakendust käsitada tuvastavate isikute andmete töötlemisena, isegi kui mõned videole jäänud isikud ei ole tegelikult tuvastatavad. Üldjuhul võib füüsilist isikut pidada „tuvastatuks“, kui teda „eristatakse“ teistest isikute rühma liikmetest. Eeltoodu põhjal võib käesoleva töö autori arvates asuda seisukohale, et isikust tehtud kujutise kasutamise puhul saab arvestada ka IKS-is sisalduvate normidega kui sätetega, mida saab kasutada VÕS-i sätete tõlgendamisel.⁵⁴

Kokkuvõtteks märgib töö autor, et õigus oma kujutisele ehk kujutisõigus on isikuõiguse üks osa, mis seisneb isiku õiguses määrata ise oma kujutise kasutamine ning kasutamise tingimused. Eestis puudub eriseadus kujutisõiguse kaitseks, kuid õiguse oma kujutise kaitsele saab tuletada PS § 19 lg-s 1 sätestatud igapäevase õigusest vabale eneseteostusele, mis kaitseb ka isiku kitsamat isikusfääri (integriteeti), hõlmates enesekujutamise õigust avalikkuse ees nii sõnas kui pildis. Samuti on õigus oma kujutisele seotud ning kaitstud PS § 26 esimeses lauses sätestatud õigusega eraelu puutumatusele. Eraelu kui kompleksset õigust kaitseb rahvusvahelisel tasandil EIÕK art 8, mida EIK tõlgendab laiendavalt, paigutades enesemääramisõiguse ning enesekujutamise õigusega seotud küsimused konventsiooni art 8 kaitsealasse. Siseriiklikke õigusnorme, mis kaitsevad isikust tehtud kujutise õigustamatut kasutamist, võib leida VÕS-st, RekS-st ja IKS-ist. Eelnevalt loetletud allikate ülevaate alusel leiab töö autor, et õigus oma kujutisele on rahvusvaheliselt ja regionaalselt tunnustatud ning kaitstud õigus. Arvestades kujutisõigust kaitsvate sätete üldistavat iseloomu võib asuda seisukohale, et nii rahvusvahelise kui regionaalse õiguse allikate eesmärgiks on tagada kujutisõiguse kaitse miinimumstandardid. Õigust kujutisele kaitstakse siseriiklikult nii avaliku õiguse (nt IKS) kui eraõiguse (nt VÕS) normidega. Sõltuvalt sellest, kas tegemist on avaliku õiguse või eraõiguse normidega, kaitstakse õigust kujutisele avaliku võimu või eraisikute

⁵² Adressaatide ring on individuaalselt määramata.

⁵³ Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2007/wp136_et.pdf, 10.03.2013.

⁵⁴ Vt IKS sätete eraõiguslikust mõjust deliktiõiguslike kaitsenormidena alapeatükist 3.1.

tegevuse eest. Tuleb tõdeda, et kahe kohtu vahel nõuete jagamine on meie õiguse eripära. Lisaks õigusele pöörduda seaduses sätestatud korras kohtusse oma eeldatava ja seadusega kaitstud õiguse või huvi kaitseks, on võimalik pöörduda veel Andmekaitse Inspektsiooni (edaspidi AKI) poole, kus ettekirjutuse kaudu kaitstakse ka eraisikuid.⁵⁵

Õiguslikult ei ole õigus oma kujutise kaitsele väljavalitute hüve, vaid tegemist on nn igaiühe õigusega, mis tähendab, et oma kujutise kaitset on õigus nõuda igal inimesel. Igal inimesel on õigus enesemääramisele ning õigus, et tema isiklikke valikuid austataks nii riigi kui teiste isikute poolt. Et mõista, mis kuulub kujutisõiguse kaitsealasse, tuleb esmalt aru saada, mis on kujutis.

1.2. Kujutise mõiste

Eesti keele seletava sõnaraamatu⁵⁶ järgi on kujutis esiteks kujutamise tulemus, kujutatu ning teiseks optiline pilt millestki.⁵⁷ Seega mõeldakse isiku kujutise all ennekõike tema visuaalset kujutamist, kuid kas isiku kujutis saab olla üksnes tema füüsilise poole kujutamise tulemus või hõlmab see ka sõnalist kirjeldust, arvestades eesti keele seletavas sõnaraamatus näiteks portree (kui kujutise) kohta märgitut, mille kohaselt on portree (näopilt) lisaks inimest kujutavale kunstiteosele või fotole ka kirjanduse abil kirjandusteose tegelasest loodud tervikkujutlus.⁵⁸

Üldtunnustatud kujutise mõiste määratlust ei ole Eesti seadusandluses, kohtupraktikas ega õiguskirjanduses antud. Riigikohtu hinnangul hõlmab õigus kujutisele nii kujutise pildis kui ka liikuvus pildis⁵⁹, ilma seda täpsemalt selgitamata. S. Tammer on ajakirjas *Juridica* väljendanud arvamust, et kujutis on midagi sellist, mille kaudu peegeldame ennast ühiskonnale ja mille kaudu ühiskond tunneb meid ära, eristab.⁶⁰ VÕS kommentaatorid on

⁵⁵ Nt 26.02.2013 on AKI teinud ettekirjutus-hoiatuse eraisikule kohustamaks teda IKS § 40 lg 1 ja § 33 lg 2 p 5 alusel lõpetama isikuandmete (fotode) avalikustamine mitmetel erinevatel võrgulehtedel. – Arvutivõrgus: https://www.aki.ee/sites/www.aki.ee/files/elfinder/article_files/Ettekirjutus%20Eraisik%2026%2002%202013i.rtf, 12.04.2013. AKI kaudu ei saa nõuda hüvitusi, vabandamist, faktide ümberlükkamist ega lahendada lepinguõiguslikke vaidlusi.

⁵⁶ Arvutivõrgus: <http://www.eki.ee/dict/ekss/>.

⁵⁷ Eesti keele seletava sõnaraamatu kohaselt on kujutis: 1. kujutamise tulemus, kujutatu. *Temperatuuri kõikumise graafiline kujutis. Vapil, mündil on kotka kujutis. Kaart on Maa pinna vähendatud ja üldistatud kujutis. Kujutis võib olla tasapinnaline või ruumiline. *Lisaks oli seltsi pitsatis esialgu ette nähtud lahtise raamatu kujutis.* F. Tuglas. 2. füüs optiline pilt millestki. *Eseme kujutis fotoplaadil. Silma võrkkestal tekkivad kujutised. Kujutis televiisoriekraanil oli ebaterav, värelev. Kõverpeegel annab moonutatud kujutise. Pääkese kujutis teleskoobis.* Ls. negatiiv|kujutis, positiiv|kujutis, stereokujutis.

⁵⁸ Eesti keele seletava sõnaraamatu järgi on portree: 1. inimest kujutav kunstiteos v foto; näopilt. 2. kirj kirjelduse abil kirjandusteose tegelasest loodud tervikkujutlus; inimese kujutamisele keskendunud publitsistikažanr.

⁵⁹ RKTko 13.01.2010, 3-2-1-152-09, p 11.

⁶⁰ S. Tammer. (viide 4), lk 652-663.

seisukohal, et isiku kujutise all mõeldakse tehniliste või kunstiliste vahendite abil jäädvustatud isiku pilti või muud kujutist (nt videolõiku), mis võimaldab isiku identifitseerimist.⁶¹ Oma kujutise õigus hõlmab nii analoog- kui ka digitaalülesvõtted.⁶² RekS § 6 sätestab isiku ja omandi kaitse reklaamis. RekS § 6 lg 1 kohaselt ei tohi reklaamis ilma isiku eelneva kirjaliku nõusolekuta viidata isikule ega mis tahes viisil kasutada isikut, sealhulgas tema häält, kujutist või pildimaterjali tema kohta. RekS eelnõu (135 SE III) seletuskirjast⁶³ nähtuvalt hõlmab RekS § 6 lg-s 1 nimetatud keeld ka paroodiat isikust, kui parodeeritava isiku kujutist kasutatakse reklaami eesmärgil. Näitena võib siinkohal tuua nii Eestis kui mujal maailmas levinud nukkude, karikatuuride ja animeeritud tegelaste üldtuntud isikute paroodia.

Riigikohus on osutanud, et teiste riikide analoogilisi seadusi ja praktikat võib vähemalt eraõigusnormide puhul arvestada võrdlusmaterjalina Eesti seaduse mõtte ja eesmärgi väljaselgitamisel ka juhul, kui tegemist ei ole rahvusvahelise eraõiguse suhtega. See kehtib esmajoonel olukorras, kui meil sätte rakenduspraktika puudub, kuid mujal on see sarnase sätte puhul välja kujunenud. See puudutab eelkõige riike, kellega meil on üldjoontes sarnane õigussüsteem ja seaduste rakendamise praktika, eeskätt Euroopa Liidu teisi liikmesriike ja esmajoonel Mandri-Euroopa õigusperekonda kuuluvaid riike. Eeskätt on see vajalik Euroopa Liidu õiguse ja selle alusel kehtestatud siseriiklike õigusnormide tõlgendamisel ja rakendamisel.⁶⁴ Autori arvates väärib selles valdkonnas Euroopa riikidest esiletõstmist meile lähedase õigussüsteemiga Austria ja Saksamaa.

Austria *Urheberrechtsgesetz*⁶⁵ (edaspidi UrhG) (autoriõiguse seadus) alusel on kaitse tagatud igat liiki isiku kujutiste korral, sõltumata sellest kas tegemist on fotode, maalide, graafika või isegi skulptuuriga. Ka filmi puhul on UrhG §-st 78⁶⁶ tulenev kujutise kaitse kasutatav.⁶⁷

⁶¹ P. Varul jt (viide 1).

⁶² Ü. Madise jt (viide 36).

⁶³ Arvutivõrgus: www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=160707&u=20130205195149, 04.03.2013.

⁶⁴ RKTko 21.12.2004, 3-2-1-145-04, p 39.

⁶⁵ Täielik nimetus *Bundesgesetz über das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Kunst und über verwandte Schutzrechte*. BGBl. Nr. 111/1936. – Arvutivõrgus: www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001848, 15.02.2013.

⁶⁶ UrhG § 78 lg 1 – sks k *Bildnisse von Personen dürfen weder öffentlich ausgestellt noch auf eine andere Art, wodurch sie der Öffentlichkeit zugänglich gemacht werden, verbreitet werden, wenn dadurch berechtignte Interessen des Abgebildeten oder, falls er gestorben ist, ohne die Veröffentlichung gestattet oder angeordnet zu haben, eines nahen Angehörigen verletzt würden*.

⁶⁷ H. Koziol, A. Warzilek (eds). *Persönlichkeitsschutz gegenüber Massenmedien. The Protection of Personality Rights against Invasions by Mass Media. – Tort and Insurance Law. Vol 13*. Wien: Springer 2005, lk 19.

UrHG § 78 kohaselt on kaitse tekkimiseks vajalik, et kujutatud isik oleks äratuntav. Selleks piisab, kui isik on identifitseeritav kujutisele juurdelisatud teksti põhjal.⁶⁸

Saksa *Kunsturheberrechtsgesetz*⁶⁹ (edaspidi KunstUrHG) (kujutava kunsti ja fotograafiateoste autoriõiguse seadus) § 22⁷⁰ kohaselt määrab igaüks ise, kas ja kuidas tema pilti kasutatakse. Põhimõtteliselt ei pea keegi lubama ennast salaja pildistada või koguni filmida.⁷¹ Seda ei tohi segi ajada kujutatava isiku sooviga avalikkusele ainult nii kujutatud saada nagu ta ennast ise näeb või näha tahaks. Selline õigus isikul puudub.⁷²

Tänase arusaama jaoks on süsteemiga vastuolus õiguse oma kujutise kaitsele paiknemine autoriõiguste all, kuid see on seletatav asjaoluga, et algselt nähti selles ennekõike autori õiguste piirangut, kuigi juba siis ei olnud vaidlust selles, et tegemist on isikuõigusega.⁷³

Kujutisõiguse tsiviilõiguslik kaitse tuleneb *Bürgerliches Gesetzbuch*⁷⁴ (edaspidi BGB) (Saksa tsiviilseadustik) § 823 lg 2 (üldise isikuõiguse säte) ja KunstUrHG § 22 kui kaitseseaduse koostoimest. Vahet tuleb teha kujutise kaitisel KunstUrHG-i ja üldise isikuõiguse järgi. KunstUrHG käsitleb üksnes ülevõtte levitamist, selle loomine allub valitseva arvamuse kohaselt üldisele isikuõigusele. Kui ülevõtte levitamine KunstUrHG-i §-de 22 ja 23 kohaselt on keelatud, ei kaaluta enam meedia huve selle levitamiseks.⁷⁵

Seadusandja teeb KunstUrHG-i §-s 22 jj vahet pildi ja kujutise mõistetele (sks k vastavalt *Bild* ja *Bildnis*). Õigus oma kujutisele (sks k „*Recht am eigenen Bild*“) eeldab „kujutise“ olemasolu. Seda defineerib KunstUrHG-i valitsuse eelnõu kui „isiku kujutamist tema tegelikus, elule vastavas välimuses“. ⁷⁶ See tähendab, et õigus oma kujutisele kuulub ainult füüsilistele isikutele ja käib ainult tema välise kuju kohta. Vanus ja vaimne seisund on

⁶⁸ H. Koziol, A. Warzilek (viide 67), lk 19.

⁶⁹ Täielik nimetus *Gesetz betreffend das Urheberrecht an Werken der bildenden Künste und der Photographie*. 09.01.1907. RGBL. I, lk 7. Arvutivõrgus: <http://dejure.org/gesetze/KunstUrHG>, 15.02.2013. KunstUrHG tunnistati 09.09.1965 vastu võetud autoriõiguse seadusega (*Urheberrechtsgesetz*; täielik nimetus *Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte*. BGBI. I, lk 1273) suuremas osas kehtetuks, kehtima jäi kujutise kaitset puudutav osa (§§ 22, 23, 24, 33, 37, 38, 42, 43, 44, 48, 50).

⁷⁰ KunstUrHG § 22 – sks k *Bildnisse dürfen nur mit Einwilligung des Abgebildeten verbreitet oder öffentlich zur Schau gestellt werden. Die Einwilligung gilt im Zweifel als erteilt, wenn der Abgebildete dafür, daß er sich abbilden ließ, eine Entlohnung erhielt. Nach dem Tode des Abgebildeten bedarf es bis zum Ablaufe von 10 Jahren der Einwilligung der Angehörigen des Abgebildeten. Angehörige im Sinne dieses Gesetzes sind der überlebende Ehegatte oder Lebenspartner und die Kinder des Abgebildeten und, wenn weder ein Ehegatte oder Lebenspartner noch Kinder vorhanden sind, die Eltern des Abgebildeten.*

⁷¹ K. Schellhammer. Schuldrecht nach Anspruchsgrundlagen samt BGB Allgemeiner. Teil 7. neubearb Aufl. Heidelberg, München, Landsberg, Berlin. C. F. Müller Verlagsgruppe Hüthig Jehle Rehm GmbH 2008, lk 526.

⁷² P. Bießmann, D. Brocker. u.a. Praxishandbuch Medien-, IT- und Urheberrecht. 2. Aufl. Heidelberg: Müller 2011, lk 237.

⁷³ M. Bartnik. (viide 12), lk 18.

⁷⁴ *Bürgerliches Gesetzbuch*. BGBI. lk 42. – Arvutivõrgus: <http://dejure.org/gesetze/BGB>, 07.03.2013.

⁷⁵ M. Paschke. Medienrecht. 3. Aufl. Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag 2009, lk 320.

⁷⁶ sks k „*die Darstellung der Person in ihrer wirklichen, dem Leben entsprechenden Erscheinung*“.

seejuures ebaolulised – ka imik, väikelaps või nõrgamõistuslik on kaitsevõimelised.⁷⁷ Pildiks KunstUrhG-i mõttes (ja seega neile juhtumitele ei laiene kujutise kaitse KunstUrhG-i § 22 alusel) on näiteks isiku kujutis, kui ta paistab üksnes maastiku või muu paikkonna lisandina, osaleb koosolekul või rongkäigus või sarnastel sündmustel.⁷⁸

Kujutise mõistet tuleb tõlgendada laialt ja see ei sõltu sellest, milliste vahenditega puudutatud isikut kujutatud on. Siinkohal pidas seadusandja algselt silmas üksnes joonistusi ja ennekõike fotosid⁷⁹, soovis aga sõnaselgelt, et hõlmatud oleks ka kõik teised kujutamismvormid. Juba varakult laienes kaitse filmikunstis kujutamisele, hiljem ka televisioonile ja fotomontaažile. Just viimast on tänapäeval järjest lihtsam luua arvuti ja sobiva tarkvara (leidub üha suureneval hulgal Internetis) abil. Ka sellised digitaalselt muudetud kujutised kuuluvad kujutisõiguse kaitse alla. Üks samm siit edasi on virtuaalsete näitlejate rakendamine, nagu see näiteks sündis filmis „The Crow“ peaosatäitja Brandon Lee enneaegse surma tõttu. Siin analüüsitakse arvutiprogrammi abil näitleja liigutusi ja näojooni ning neid saab seejärel täielikult ja suvalises järjekorras reprodutseerida. KunstUrhG-i kaitse eesmärk nõuab, et ka seda kujutisena vaadeldaks. Surnukeha kujutamine loetakse samuti kujutiseks. See ei järeldu mitte ainuüksi KunstUrhG-i tekkeloost, vaid tuleneb ka asjaolust, et kujutisõiguse näol on tegemist inimväärikuse konkretiseerimisega, mida kaitstakse teatud ulatuses ka pärast surma.⁸⁰

Vaieldav on karikatuuride arvamine kujutiste hulka. Saksa õiguses valitseva arvamuse kohaselt on tegemist kujutistega, ilma seda pikemalt põhjendamata. See sünnib siiski vastupidiselt seadusandja kavatsedule: ametliku põhjenduse järgi „ei kuulu siia karikatuur kui enam-vähem kindlal eesmärgil teostatud ühe kujutise kunstiline töötlus teiseks kujutiseks“. Tegelikult on kunstiline eesmärgiasetus kujutisena määratlemisel ebaoluline ja määravaks on see, et karikatuuriga taotletakse justnimelt puudutatud isiku tegelikkusele lähedast (sks k *realitätsnahe*) kujutist. See eristab teda ka – sisuliselt sarnasest – juhtumist, kus foto pildiallkirjaga või fotomontaaži abil omandab iroonilis-satiirilise konteksti. Silmas pidades sisulist kaitsetõhusust (sks k *Schutzintensität*) ei muuda ka kaitsest äraütlemine KunstUrhG-i

⁷⁷ M. Bartnik. (viide 12), lk 53-54.

⁷⁸ P. Bießmann, D. Brocker. (viide 72), lk 203.

⁷⁹ KunstUrhG tekkelugu on seotud juhtumiga, kus 31.07.1898 öösel tungisid Hamburgi fotograafid sureva Otto von Bismarcki ruumidesse ja pildistasid tema surnukeha. Kuigi puudus asjakohane keelunorm, keelas *Reichsgericht* nende fotode levitamise ära, tuginedes „loomulikule õigustundele“ ja omaste rikutud majaõigusele (sks k *Hausrecht*). Silmas pidades fotograafia arengut ja kohtu viiteid asjakohase seadusandluse puudumise kohta võeti hiljem vastu KunstUrhG oma erilise isikuõigusega pildianonüümsusele; seadus jõustus 09.01.1907. – M. Paschke. (viide 75), lk 319-320.

⁸⁰ M. Bartnik. (viide 12), lk 54.

alusel midagi, kuivõrd siis asub siia täiendavalt üldine isikuõiguste kaitse (sks k *ergänzend zum Tragen kommen*).⁸¹

Küsimuse puhul, kas isiku jäljendamine teise isiku poolt võiks samuti olla kujutis, tuleks eristada kahte asjaolu: kas tegemist on välise kuju imiteerimisega teisiku poolt või kirjeldatakse isiku elulugu. Teisikuid kasutatakse eriti sagedasti reklaamides, kus nad näevad prominentsele isikule eksitavalt sarnased välja ja tekitavad seeläbi mulje nagu esineks see isik realselt selles reklaamklipis.⁸² Teisikute kasutamisel esineb kahte liiki juhtumeid: ühelt poolt isiku rollikohane kujutamine näitleja poolt, kelle puhul on täiesti võimalik ka välise sarnasuse esinemine, kuid on siiski ilmselge, et tegemist ei ole puudutatud isikuga ja sellist muljet ei olegi taotletud; teiselt poolt juhtumid, kus ühe isiku välimust imiteeritakse kuni eristamatuseni ja isiku jäljendaja jääb täiesti tahaplaanile. Nende juhtumite vahel tuleb selget vahet teha ja nende üle erinevate kriteeriumide alusel otsustada. Samal ajal kui teises juhtumite grupis on eesmärgiks ärihuvid, siis esimesel juhul pääseb mõjule ka kunstiline aspekt. Siiski räägivad parimad argumendid selle kasuks, et teisiku eksitava sarnasuse korral tuleks igal juhul eeldada kujutist KunstUrhG-i mõttes, et ta ei oleks kaitseta jäetud.⁸³

Autentsuse eriline võlu on viimastel aastatel seoses suureneva konkurentsisurve ja vaatajatearvu jahtimisega viinud selleni, et kõmu tekitanud reaalsed sündmused töödeldakse kino- või telefilmideks. Seejuures ei seisa esiplaanil mitte välise kuju imitatsioon nagu eelkirjeldatud teisikute juhtudel, vaid rõhk on pigem reaalse isiku iseloomu kujutamisel. See elulookirjeldusena tähistatud juhtumirühm tõstatab juba sõnastuse põhjal küsimuse, kas ka siin kuuluvad kohaldamisele KunstUrhG-i tingimused. Valitsev seisukoht õigusemõistmisel ja õiguskirjanduses jaatab seda viitega hädavajadusele tõlgendada kujutise mõistet laiendavalt, mis hõlmaks igasugust isiku kujutamist.⁸⁴

Kujutatud isiku äratuntavuse üle otsustamisel võib täna üldiseks seisukohaks lugeda seda, et ei ole nõutav puudutatud isiku näojoonte kujutamine ning äratuntavus ei pea eranditult pildist endast tulenema. Ka küsimuses „kelle jaoks“ (äratuntav) on valitsev arvamus saavutanud laialdase üksmeele. Piisab sellest, kui kujutatud isik põhjendatult kardab, et ta on märkimisväärse hulga talle isiklikult teada olevate isikute poolt identifitseeritav.⁸⁵ Pildi avalikustamine võib erandjuhtudel (nt alasti pildi puhul) ka ilma kujutatud isiku

⁸¹ M. Bartnik. (viide 12), lk 55.

⁸² M. Bartnik. (viide 12), lk 58.

⁸³ M. Bartnik. (viide 12), lk 60-61.

⁸⁴ M. Bartnik. (viide 12), lk 62-63.

⁸⁵ M.-O. Martin. Publizistische Freiheit und Persönlichkeitsschutz: zu den Grenzen der Verwertbarkeit realen Biografien. Göttingen: Universitätsverlag 2008, lk 84.

äratuntavuseta üldise isikuõiguse kaitse põhjustel mittelubatud olla, kuna puudutatud isik peab jätkuvalt arvestama identiteedi paljastamise võimalusega.⁸⁶

Kirjutamata koosseisutunnusena eeldab kaitstav kujutis KunstUrhG-i mõttes, et kujutatav on äratuntav. Probleeme ei ole siis, kui kujutatakse isiku näojooni, see ei ole aga kohustuslik eeldus. Piisab, kui puudutatud isiku identiteet tuleneb teistest tundemärkidest, mis on nimelt talle omased, aga ka väljaspool kujutist ennast leiduvatest asjaoludest, nagu näiteks nime nimetamine pildiallkirjas või tõsiasi, et osalt on tegemist juba varem avaldatud ülesvõtetega.⁸⁷

Kohtulahendite põhjal on loetud tunnusteks, mille järgi on võimalik isikut tuvastada, saatetekstist või pildiallkirjast tulenevaid asjaolusid (konkreetsed aadressid või kujutatud isiku erilise tegevuse/funktsiooni äramärgimine), teiste piltide konteksti (nt elumaja kujutamine), perekonnanime esitähed või kujutatud isiku ameti mainimist.⁸⁸

Reeglina on kujutise kaitsel rakendatavad kaalutlused kasutatavad ka artiklite lubatavuse üle otsustamisel. Samamoodi talitasid hiljutises *Roman Esra*⁸⁹ kohtuprotsessis ka Saksa Liidu Ülemkohus (*Bundesgerichtshof*) (edaspidi BGH) ja BVerfG.⁹⁰

Sõnaliste väljenduste korral ei ole nõutav, et avaldamine tegelikult puudutatud isiku lähedasse ringi kuuluvate isikuteni jõuaks. Nimelt tuleb isikut kaitsta ka selle eest, et informatsiooni levik ei raskendaks tal lähemate suhete loomist. Keelamiseks piisab põhjendatud ohust, et tulevase isikuarengu käigus kohtutakse isikutega, kelle isiksusepilt on juba eelnevalt mõjutatud vastavast publikatsioonist.⁹¹

Tulles Saksa õiguse käsitleste juurest meie õiguse juurde, siis näiteks on Harju Maakohus oma 31. mai 2010 kohtuotsuses tsiviilasjas nr 2-08-28642⁹² viidanud, et Eestis puudub isiku kujutise kaitse kohta väljakujunenud kohtupraktika ja et isiku kujutise kaitse õigust on võimalik sisustada läbi teiste, sarnase õiguskorraga riikide kohtupraktika. Maakohus märkis,

⁸⁶ M.-O. Martin. (viide 85), lk 84.

⁸⁷ M. Bartnik. (viide 12), lk 65.

⁸⁸ P. Bießmann, D. Brocker. (viide 72), lk 237.

⁸⁹ Romaan „Esra“ on M. Billeri autobiograafiline armastusromaan. 2003. aastal ilmunud teos sisaldab intiimseid detaile autori õnnestunud armastusest Saksamaal elava türklasta vastu. Kuna Esra prototüüp – türgi päritolu saksa näitlejanna – tundis end ja ka oma ema romaanis ära, algaski pikk kohtuvaidlus. M. Biller, kes usub, et kirjandus peabki peegeldama reaalselt elu, rääkima tõelisest, ehtsast, tegelikust, ei püüdnudki romaanis tõenäolist sarnasust eriti varjata. Nii kirjutas ta seal muuhulgas kõrgetest autasudest, mida Esra prototüüp ja tema samuti kultuuri alal tegev ema ka reaalselt olid saanud. Kuna prototüübid olid romaanis „liiga selgelt äratuntavad“ ja seega ei ilmutavat romaan piisavalt märke „kunstilisest iseseisvusest“, tulid Saksa kohtud järeldusele, et antud juhul on eraelu kaitse kunstivabadusest olulisem. Kohtuvaidlus kulmineerus teose avaldamise ärakeelamisega. – BVerfG. 1 BvR 1783/05, 13.06.2007. – Arvutivõrgus: www.servat.unibe.ch/dfr/bv119001.html, 05.03.2013.

⁹⁰ M.-O. Martin. (viide 85), lk 84.

⁹¹ M.-O. Martin. (viide 85), lk 86.

⁹² HMKo 31.05.2010, 2-08-28642. Maa- ja ringkonnakohtu lahendid on kättesaadavad arvutivõrgus: www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html.

et Saksa Liitvabariigi Frankfurt am Maini maakohus on 19. jaanuari 2006 otsuses (Aktenzeichen 2/03 O 468/05) selgitanud, et kujutisena tuleb käsitleda füüsilise isiku kujutamist kolmandatele isikutele äratuntaval viisil. Enamasti tuleneb äratundmine näojoontest. Kui kujutatava nägu ei ole äratuntav, võib olla piisavaks ka see, kui isik on äratuntav tulenevalt isikule omastest teistest tunnustest ja need on pildi kontekstile tuginedes arusaadavad. Sarnasele seisukohale on jõudnud ka Hamburgi maakohus 27. veebruari 2009 lahendis (Aktenzeichen 324 O 703/08).

Viidatud tsiviilasjas esitas hageja kostja vastu hagi, milles muuhulgas palus kohustada kostjat lõpetama hageja isikukujutise ja teose lubamatu kasutamise. Hagiavalduse kohaselt lõi hageja tunnustatud koreograafi ja tantsijana 1981. aastal pantomiimietenduse „Mimeskid“, mis põhines eelkõige hageja loomingul, oskustel ning võimetal ja väljendus hageja poolt esitatud konkreetsetes poosides, liigutustes ning liikumises. Etenduse tarbeks koostatud kavalehtede, plakatite ja buklettide jaoks fotografeeriti hagejat spetsiifilistes ja konkreetsetes poosides, mida ta kasutas ainult seoses etendusega „Mimeskid“. Kostja on hagejalt luba küsimata kasutanud hageja isikukujutisi, loodud teost ja esitust oma logo kujutamisel, mis on 7. juulil 2003 registreeritud kostja kaubamärgina. Hageja hinnangul ei ole tähtsust sellel, kas teised tunnevad kujutistes ära hageja, vaid oluline on see, et hageja näeb kostja logol iseennast ning ei soovi seda. Kostja vaidles hagile vastu, leides, et kaubamärgi kujunduses kasutatud naisekeha siluett on abstraktne sümbol, mis ei oma konkreetse inimesega seotud portreelist sarnasust ega konkreetsele inimesele iseloomulikke tunnuseid, pealegi on tegemist üldlevinud asenditega. Kohus leidis lavastuse plakati, siluettide aluseks olevaid fotosid ja kostja kaubamärki kõrvutades, et antud inimsiluetil ei ole iseloomulikke või eripäraseid jooni, mis seostaks silueti üksnes hagejaga. Ilma nägu kajastamata ei ole siluettidelt võimalik hagejat ära tunda ja tegemist on lihtsalt naise figuuriga. Kostja kaubamärgil ei ole juures ka selgitavat teksti või muid atribuute, millele tuginedes võiks aru saada, et tegemist on hagejaga.⁹³ Töö autor nõustub maakohtu seisukohaga, et hageja õigust oma kujutisele ei olnud antud juhul rikutud, kuivõrd kujutisõiguse rikkumine eeldab kujutatud isiku äratundmist, kaasusest nähtuvalt aga ei olnud hageja kolmandatele isikutele äratuntav ning seega leidis kohus põhjendatult, et kostja vastutuse tekkimiseks ei piisa ainuüksi asjaolust, et hageja nägi kostja logol iseennast.

Arvestades õigusasjatundjate ja välisautorite poolt märgitud ei ole töö autori hinnangul kujutise täpne määratlus võimalik ega vajalik. Oluline on õiguse oma kujutisele kui üldise

⁹³ Tallinna Ringkonnakohus jättis 20.04.2011 otsusega Harju Maakohtu 31.05.2010 otsuse muutmata ja hageja apellatsioonkaebuse rahuldamata. Riigikohus jättis 05.12.2011 määrusega hageja kassatsioonkaebuse menetlusse võtmata.

isikuõiguse olemasolu iseenesest. Kindla definitsiooni puudumine annab võimaluse sisustada kujutise mõistet konkreetsete asjaolude valguses ja vastavalt hetke olukorrale, lähtudes muutustest tänases ühiskonnas. Kujutise täpne määratlus piiraks liialt selle õiguse kasutamist. Kujutise mõiste sisustamine ja tõlgendamine peakski autori arvates jääma kohtupraktika ülesandeks. Siseriikliku rakenduspraktika vähesuse tõttu on võrdlusmaterjalina kujutise mõiste sisustamisel kasutatavad EIK ja Eestile üldjoontes sarnase õigussüsteemiga kohtute tõlgendused. Viimaste kohaselt tuleb üldjuhul kujutise mõistet laialt tõlgendada ning seejuures ei ole oluline milliste vahenditega ja mis vormis puudutatud isikut kujutatud on, sest silmas peetakse sisulist kaitsetõhusust. Õiguse oma kujutisele rikkumine eeldab kujutatud isiku äratuntavust ja individualiseeritavust, samas ei seata äratuntavusele efektiivse kujutise kaitse huvides kõrgeid nõudmisi. Näojoonte äratuntavus ei ole iseenesest oluline. Piisab, kui isik on tuvastatav talle omaste tundemärkide alusel või teiste erinevate kriteeriumide kombinatsiooni alusel. Kokkuvõtteks võib öelda, et kujutis on määratlemata õigusmõiste nii rahvusvahelisel kui siseriiklikul tasandil. Kujutise mõiste kasutamine määratlemata õigusmõistena on põhjendatud, sest erinevaid kujutisi ei ole nende rohkuse tõttu lihtsalt võimalik kasuistlikult kirjeldada. Kujutis on ajas ja ruumis muutuv ning pigem laienev kui kitsenev õigushüve. Laiendav tõlgendamine on põhjustatud uute eluliste asjaolude tekkimisest, millele omakorda aitab kaasa ühiskonna ja tehnoloogia areng.

1.3. Kujutise avaldamise mõiste

Õigus oma kujutisele on isiku isiklik õigus, mis peab välistama tema kujutise õigustamatu kasutamise. Isiku otsustusõigus selle üle, kuidas tema kujutist kasutada, hõlmab peamiselt kahte aspekti – kujutise tegemist ja selle avaldamist. Autor käsitleb käesolevas töös üksnes isikust tehtud kujutise avaldamise õiguspärasust sõltumata sellest, kuidas on kujutis saadud. Selleks tuleb aga esmalt selgitada, mida on loetud avaldamiseks kui kujutisõiguse rikkumise üheks koosseisuliseks tunnuseks, aga ka seda, kes saavad olla avaldajad kahju hüvitamise kohustatud subjektide tähenduses.

IKS §-s 5 toodud andmetöötlustoimingute näidisloetelus on eraldi nimetatud avalikustamist, samas kui isikuandmete direktiivi art 2 p-s b on eraldi nimetatud levitamist või muul moel avaldamist.

Riigikohus on avaldamise ja avaldaja mõistet selgitanud 21. detsembri 2005 kohtuotsuses⁹⁴, kus oli õiguslik vaidlus selle üle, kas VÕS § 1047 mõttes loetakse ebaõigete andmete avaldamiseks üksnes meediaväljaandes andmete avaldamist üldsusele või ka ebaõigete andmete avaldamist meediale. Sellest oleneb, kas avaldaja saab olla ainult meediaettevõtja või ka isik, kes avaldab andmed meediaväljaandele. Riigikohus leidis selles asjas, et avaldamine VÕS § 1047 tähenduses on andmete kolmandatele isikutele teatavaks tegemine ning avaldajaks on isik, kes teeb kolmandatele isikutele andmed teatavaks.⁹⁵ Samas selgitas kolleegium lisaks, et meedias (ajakirjanduses) andmete avaldamise korral saab avaldajaks olla ka meediaväljaandele andmeid edastanud isik. Seega võib ebaõigete andmete avaldamise õigusvastasuse eest vastutada samuti isik, kes esitab andmed meediaväljaandele.⁹⁶

Viidatud Riigikohtu lahendile on lisatud kohtunik J. Luige eriarvamus, kus ta muuhulgas ei nõustu sellega, et VÕS § 1047 mõttes võib alati olla avaldajaks ka meediale andmeid avaldanud isik, vaid et see oleneb avaldamise asjaoludest. Kui meediaettevõtja edastas informatsiooni muutmata kujul, siis võib eriarvamuse kohaselt meedias ebaõigete andmete avaldamise eest vastutada isik, kes sellised andmed avaldamiseks esitas. Kui aga ajaleheartikli koostas ja avaldas meediaettevõtja, kasutades informatsiooni saamise ühe allikana meediale andmeid avaldanud isiku infot ja kui andmeid avaldanud isik ei omanud mingit kontrolli temalt saadud informatsiooni meedias avaldamise üle, siis neil asjaoludel saab ebaõigete avaldatud andmete ümberlükkamise kohustus VÕS § 1047 lg 4 alusel tekkida üksnes meediaettevõtjal.

Töö autori hinnangul on analoogia korras võimalik Riigikohtu seisukohtadele tuginedes väita, et kujutisõiguse tähenduses mõeldakse isikust tehtud kujutise avaldamise all kujutise (nt foto või videosalvestise) kolmandatele isikutele kättesaadavaks (nähtavaks) tegemist, sõltumata kasutatud vahenditest ja viisidest (nt videosalvestise Internetis avalikustamine, fotode massiteabevahendites levitamine, maalide näitusele väljapanemine). Kujutise avaldajaks saab Riigikohtu praktikale tuginedes lugeda aga isikut, kes teeb kujutise kättesaadavaks kõrvalistele isikutele, sh meediaväljaandele.

Tänapäeva tehnoloogiat arvestades on fotod ja salvestised valdavalt kolinud mobiilsetesse seadmetesse ja neid hoiustatakse Internetis. Isikust tehtud kujutise üleslaadimine piiratud juurdepääsuga Interneti keskkonda on lubatud. AKI on IKS § 33 lg 1 p 5 alusel andnud

⁹⁴ RKTko 21.12.2005, 3-2-1-95-05, p-d 24 ja 25.

⁹⁵ Eelnimetatud seisukohale on Riigikohus tuginenud ka hiljem, nt 21.12.2010 lahendis 3-2-1-67-10, p 16.

⁹⁶ VÕS-i mõttes on kommentaaride avaldajaks loetud nii trükiajakirjanduse väljaandja, internetiportaali pidaja kui ka kommentaaride koostajad. – RKTko 10.06.2009, 3-2-1-43-09, p 14.

juhendi kaamerate kasutamise kohta⁹⁷ (edaspidi AKI juhend), kus on märgitud, et inimene võib isiklikul otstarbel⁹⁸ tehtud salvestist hoida Internetis, kuid sellisel juhul peab ta olema kindel, et salvestis on turvaliselt hoitud, kusjuures turvalisuse all on mõeldud seda, et kolmandatel isikutel puudub salvestistele juurdepääs. Kindlasti ei tohi salvestised olla otsingumootoritele avatud.

Fotode ja salvestiste jagamisel sõpradele tuleb viidatud juhendi kohaselt vaadata, kes on sellele jäädvustunud ning kellele ja kuidas seda jagatakse. Sõbrale võib anda foto ja video, millel on sama sõber ja jagaja ise, aga ilma sõbra nõusolekuta ei tohiks seda videot jagada oma muude sõpradega. Vahe on ka selles, kuidas salvestist jagatakse – kas seda ainult näidatakse (nt sarnaselt pildialbumiga) või antakse sõbrale võimalus ka koopia saada. AKI on juhendis seisukohal, et salvestise näitamist sõprussuhte raames võiks käsitleda isikliku otstarbe piiresse jäävana, kuid salvestise koopia andmine või allalaadimise võimaldamine salvestisega mitteseotud sõpradele ei ole enam isiklik otstarve.

VÕS § 1045 lg 4 kohaselt loetakse kahju tekitanud teole kihutaja või kaasaaitaja käitumine võrdseks kahju tekitaja käitumisega ja nad vastutavad kahju tekitamise eest samadel alustel kahju tekitajaga. Viidatud sätte kohaselt samastatakse teole kihutaja või kaasaaitaja käitumine kahju tekitaja käitumisega. Seega tuleks kujutise avaldajaks lugeda ka isikut, kes kihutas või aitas kaasa kujutise avaldamisele. Näiteks kui üks sõber ärgitab teist avaldama Internetis oma ekskallimat kompromiteeriva eraviisiliselt tehtud video või annab nimetatud salvestise sõbrale üle teadmise, et viimane selle avalikustab. Sellisel juhul tuleks video avalikustamise korral lugeda teole kihutaja või kaasaaitaja kujutise kaasavaldatajaks. Samuti võib isikut, kes avaldab meediaväljaandele teisest isikust tehtud kujutise, ärgitades seda avaldama meediaväljaandes või esitama meediaväljaandele (lootuses, et viimane selle avaldab), või kes teab, et see kujutis avaldatakse, pidada kujutise kaasavaldatajaks selles meediaväljaandes. Kohtunik J. Luige eriarvamusest lähtudes saaks meediaettevõttele kujutise avaldamise eest vastutada isik üksnes juhul, kui kujutis avaldati viimase poolt muutmata kujul (nt fotot ei töödeldud või videosalvestist ei monteeritud). Töö autor on vastupidisel seisukohal ja leiab, et kujutise avaldamise õigusvastasuse eest peaks kujutise meediaväljaandele avaldanud isik (kaas)vastutama sõltumata asjaolust, kas kujutis avaldati meediaettevõtja poolt muutmata kujul või mitte, sest „tänu“ tema tegevusele sai kujutise avaldada meediaväljaanne.

⁹⁷ Arvutivõrgus:

https://www.aki.ee/sites/www.aki.ee/files/elfinder/article_files/Kaamerate%20juhis%201%C3%B5plik.rtf, 11.04.2013.

⁹⁸ Isiklik otstarve tähendab inimese enda mis iganes soovi, eesmärgi või põhjust ning sel juhul ei kohaldata IKS sätteid (IKS § 2 lg 1 p 1). Kõige tavapärasem isiklik otstarve on inimeste pildistamine või sündmuste filmimine endale mälestuseks.

Kohaldades Riigikohtu eelviidatud seisukohta analoogia alusel oleks kujutise avaldamine lõpule viidud mitte selle meediaväljaandes avaldamise hetkest, vaid meediaväljaande avaldamise hetkest. See tähendab, et kujutise meediaväljaande avaldanud isik võib tsiviilkorras vastutada kujutise avaldamise eest ka juhul, kui meediaväljaanne temale avaldatud kujutist ei avalda.

Kaasavaldamise puhul saab rääkida kahju ühisest põhjustamisest. Kahju ühise põhjustamisega on tegemist siis, kui kahju tekkimiseks oli vaja mitme isiku tegusid (ühest teost ei piisa). Seega on oluline, et üksnes mitu tegu kokku põhjustasid kahju (põhjuste kogum).⁹⁹ Näiteks on kahju ühise põhjustamisega tegemist juhul, kui isik saadab mobiiltelefoniga kaklusest salvestatud videolõigu telejaamale, kus see uudisteprogrammis üldsusele edastatakse. Juhul kui ühe ja sama kahju mitu ühist põhjustajat on kahju põhjustamise eest vastutavad, siis on nende vastutus VÕS § 137 lg-st 1 tulenevalt kannatanu ees solidaarne. Kahju kannatanud isikul on sellisel juhul õigus valida, kelle vastu ta oma nõude esitab.¹⁰⁰

Riigikohus on leidnud, et ebaõigete andmete avaldajaks VÕS § 1047 järgi on ka isik, kes andmete avaldamisel tugineb teise isiku poolt talle või kolmandale isikule avaldatud andmetele.¹⁰¹ Seega loetakse avaldamiseks VÕS § 1047 mõttes näiteks ka seda, kui meediaväljaandes avaldatakse artikkel, milles tsiteeritakse varem andmeid avaldanud kolmandat isikut või viidatakse kolmanda isiku, sh teise meediaväljaandja poolt avaldatule.¹⁰² Analoogia korras võiks seega kujutise avaldajaks lugeda ka isikut, kes (taas)avaldab varem kolmandate isikute, sh meediaettevõtjate poolt avaldatud kujutise (juba avaldatud ülevõtte).

Töö autor on seisukohal, et avaldamine eeldab teotunnusena tahtlust.¹⁰³ VÕS § 104 lg 5 kohaselt on tahtlus õigusvastase tagajärje soovimine võlasuhte tekkimisel, täitmisel või lõpetamisel. Antud definitsioon kehtib ka deliktilise vastutuse puhul.¹⁰⁴ Tahtlus iseloomustab isiku psüühilist suhet oma teosse ning tahtlusega väljendatakse seaduses sätestatud keelu teadlikku rikkumist.¹⁰⁵ Tahtlus võib olla kas otsene või kaudne. Otsese tahtluse korral soovib isik, et tema tegu põhjustaks õigusvastase tagajärje. Kaudse tahtluse korral ei soovita küll õigusvastase tagajärje saabumist, kuid ollakse sellega nõus (isik näeb oma teo tagajärge

⁹⁹ T. Tampuu. Lepinguvälised võlasuhted. 3. tr. Tallinn: Juura 2012, lk 194.

¹⁰⁰ VÕS § 65 lg 1 kohaselt kui mitu isikut peavad täitma kohustuse solidaarselt (solidaarvõlgnikud), võib võlausaldaja nõuda kohustuse täielikku või osalist täitmist kõigilt võlgnikelt ühiselt või igaühelt või mõnelt neist.

¹⁰¹ RKTko 26.11.2010, 3-2-1-83-10, p 13.

¹⁰² T. Tampuu. (viide 99), lk 225.

¹⁰³ Käesoleva töö teemaks ei ole isikust tehtud kujutise avalikuks saamise põhjustamise õigusvastasus juhul, kui rikkuja põhjustas sellise tagajärje hooletusest. Selline vastutus on iseenesest võimalik.

¹⁰⁴ V. Kõve. VÕS § 104/p 6.1. – P. Varul jt (koost). Võlaõigusseadus I. Üldosa. Komm vlj. Tallinn: Juura 2006.

¹⁰⁵ T. Tampuu. (viide 99), lk 235.

ette).¹⁰⁶ VÕS § 104 lg-s 5 toodud tahtluse legaalse definitsioon viitab üksnes otsesele tahtlusele ja nn tahtlusteooria¹⁰⁷ seisukohtadele. Tahtlus nn süüteo¹⁰⁸ tähenduses omab deliktiivsuse kohaldamise jaoks tähtsust juhul, kui kaitsenormi rikkumise koosseis (VÕS § 104 lg 1 p 7 ja lg 3) sisaldab tahtlust süüteo tähenduses.

Autori hinnangul hõlmab isikust tehtud kujutise avaldamine seega igasugust tegevust, mis on põhjuslikus seoses kujutise avalikuks saamisega üha laiemale isikute ringile. Avaldamise kui tegevuse seisukohast ei ole oluline see, kas isikust tehtud kujutis on avaldamise järgselt kättesaadav ühele isikule või piiramatule arvule isikute ringile (avalikkusele).¹⁰⁹ Kujutise avaldajaks on isik, kes teeb kujutise kättesaadavaks kõrvalistele isikutele. Vaidlust ei ole autori arvates selles, et isikust tehtud kujutise avalikustamine kui andmetöötlustoiming võib ilmselt kõige enam kahjustada isiku enesekujutamise õigust ja eraelu puutumatust.

¹⁰⁶ T. Tampuu. (viide 99), lk 235.

¹⁰⁷ Tahtlusteooria järgi on tegu tahtlik üksnes siis, kui isik teadis teo õigusvastasusest. – T. Tampuu. (viide 99), lk 235.

¹⁰⁸ Süüteo järgi ei sisalda tahtlus seaduses sätestatud kohustuse teadlikku rikkumist, vaid õiget ettekujutust õigusrikkumise faktilistest asjaoludest. – T. Tampuu. (viide 99), lk 235.

¹⁰⁹ Sellest sõltub kahjustatud isikule VÕS § 134 lg-te 2, 5 ja 6 järgi mittevahalise kahju eest väljamõistetava rahalise hüvitise suurus.

2. ISIKUST TEHTUD KUJUTISE AVALDAMISE ÕIGUSSUHTE SUBJEKTID

Töö autori arvates omab kujutisõiguse kaitseala määratlemisel tähtsust ka subjektide ring. Kuivõrd õigus oma kujutise kaitsele on põhiõigus, siis on oluline teada, kes saavad konkreetsele põhiõigusele tugineda, kas üksnes füüsilised isikud või ka juriidilised isikud. Kas isikute õigusega kujutise kaitsele peab arvestama vaid riik või lasub selline kohustus veel kellelgi.

Põhiõigused on subjektiivsed õigused. Subjektiivsetel õigustel on õigustatud ja kohustatud subjektid. Õigustatud subjekti nimetatakse põhiõigussuhtes põhiõiguste kandjaks ja kohustatud subjekti põhiõiguste adressaadiks.¹¹⁰

2.1. Kujutise avaldamise keeluga kaitstud isik

PS § 9 lg 1 sätestab, et põhiseaduses loetletud kõigi ja igäühe õigused, vabadused ja kohustused on võrdselt nii Eesti kodanikel kui ka Eestis viibivatel välisriikide kodanikel ja kodakondsuseta isikutel. Nii PS § 19 kui § 26 on isikulise kaitseala poolest kõigi ja igäühe õigus. Seega on kujutisõiguse õigustatud subjektideks kõik Eesti Vabariigi territooriumil viibivad inimesed olenemata nende rahvusest või kodakondsusest.

Põhiõigustest tulenevad subjektiivsed õigused on füüsilistel isikutel sünnist surmani. Põhiõiguste kandjaks ei ole surnud, sest põhiõiguste kandjaks saab olla ainult isik, surnu puhul ei ole aga enam tegu isikuga.¹¹¹ Sama seisukohta on väljendanud P. Schlechtriem¹¹², kelle hinnangul ei ole isikuõigus üleantav ega pärandatav ning lõpeb selle kandja surmaga. Seega on õigustatud subjektide ring isikuõiguste kahjustamise korral piiratud kahjustatud isikuga. Samas loetakse KunstUrhG-i tähenduses surnukeha kujutamine kujutiseks põhjusel, et kujutisõiguse näol on tegemist inimväärikuse konkretiseerimisega, mida kaitstakse teatud ulatuses ka peale surma.¹¹³ KunstUrhG § 22 lg 3 järgi pakub seadus kujutatud isiku surma järel kaitset 10 aasta jooksul. Selle tähtaja möödumisel hinnatakse kujutise avaldamist

¹¹⁰ M. Ernits. PS II peatüki sissejuhatus/p 4. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.

¹¹¹ M. Ernits. PS § 9/p 3.2. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.

¹¹² P. Schlechtriem. (viide 13), lk 254.

¹¹³ M. Bartnik. (viide 12), lk 54.

surmajärgse isikuõiguse kaitse põhimõtte kohaselt.¹¹⁴ Õigus ei tulene siiski mitte lahkunu isikuõigusest, vaid tema lähedaste omast.¹¹⁵ BVerfG on *Mephisto*¹¹⁶ asjas leidnud, et surnud isiku pärijatel või lähedastel on õigus surnud isiku üldiste isikuõiguste rikkumise korral esitada hagi isikuõigusi rikkuva kunstiteose levitamise keelustamiseks ja et isiku inimväärikust tuleb kaitsta ka pärast tema surma.¹¹⁷ Kohus märkis seejuures, et inimväärikuse kaitse on pärast isiku surma piiratud, sest elava inimese eksisteerimisest tulenevad mõjud on lõppenud. Vastuoluliste huvide kaalumisel ei saa enam arvesse võtta lahkunu kui kahjustatud isiku isiklike tundmuste kaitse vajadust, seega tema intiimsfääri kujutamise korral tuleb lahendada üldiste isikuõiguste rikkumise küsimus teiste väärtusmastaapide järgi kui elavate puhul. Teose keelustamise nõuet tuleks lubada isiku eluloo jämeda moonutamise korral isiku au kaitseks tema sotsiaalses ruumis ka pärast tema surma. See nõudeõigus on siiski ajaliselt piiratud, sest õiguskaitse vajadus kaob koos mälestuse tuhmumisega lahkunust ja samal põhjusel väheneb aja jooksul huvi tema eluloo mittemoonutamise vastu.¹¹⁸ Ka Riigikohus on jaatanud surnud isiku isiklike õiguste kaitsmise võimalust, märkides, et erandlikel asjaoludel ei ole see välistatud, arvestades PS §-s 17 sätestatud keeldu teotada isiku au ja head nime.¹¹⁹ M. Ernitsa hinnangul tuleks lahkunu au ja hea nime kaitse asemel kaitsta lahkunu omaste mälestust.¹²⁰ Kuivõrd au ja hea nimi on inimväärikuse osaks ning õiguskirjanduses on leitud, et kujutisõiguse näol on tegemist inimväärikuse konkretiseerimisega, siis tuleb töö autori arvates pidada au ja head nime kujutisõiguse osaks. Mõlemas väljendub ühiskonna hinnang inimesele kui isiksusele ning inimese enda suhtumine iseendasse.

Vastavalt PS § 9 lg-le 2 võivad seal nimetatud tingimustel olla põhiõiguste kandjaks ka juriidilised isikud. PS § 9 lg 2 kohaselt laienevad põhiseaduses loetletud õigused, vabadused ja kohustused juriidilistele isikutele niivõrd, kui see on kooskõlas juriidiliste isikute üldiste eesmärkide ja selliste õiguste, vabaduste ja kohustuste olemusega. Eeltoodust tuleneb, et põhiõigused laienevad vähemalt osaliselt juriidilistele isikutele. Tuvastamaks, kas juriidilised isikud on kujutisõiguse õigustatud subjektid, tuleb leida vastus küsimusele, kas nimetatud õiguse kuulumine juriidilistele isikutele on kooskõlas juriidiliste isikute üldiste eesmärkide ning selle õiguse olemusega.

¹¹⁴ M. Paschke. (viide 75), lk 320.

¹¹⁵ P. Schlechtriem. (viide 13), lk 254.

¹¹⁶ BVerfG. 1 BvR 435/68, 24.02.1971. – Arvutivõrgus: www.servat.unibe.ch/dfr/bv030173.html, 05.03.2013.

¹¹⁷ Kaasusest nähtuvalt taotles romaanikangelase prototüübiks olnud näitleja G. Gründgensi adopteeritud poeg ja pärija K. Manni romaani „Mephisto: romaan ühest karjäärist“ levitamise ja avaldamise keelustamist. Romaanis kirjeldati andeka näitleja H. Höfgeni tähelendu lavalaudadel, poliitiliste veendumuste reetmist, kõikide inimlike ja eetiliste sidemete katkestamist ning lepingu sõlmimist natsionaalsotsialistliku Saksamaa võimusesindajatega selleks, et teha kunstilist karjääri.

¹¹⁸ E. Liiv. (viide 11), lk 473-481.

¹¹⁹ RKTko 09.12.2009, 3-2-1-104-09, p 15.

¹²⁰ Ü. Madise jt (toim). (viide 111).

Vastus küsimusele õiguse oma kujutisele laienemisest juriidilistele isikutele on pigem eitav. Juriidiline isik on õigusteaduse konstruktsioon, mis on loodud selleks, et kergendada inimeste elu. Sellest lähtuvalt on juriidiliste isikute üldine eesmärk tagada füüsilistele isikutele rohkem vabadust, kui neil oleks ilma juriidiliste isikuteta maailmas.¹²¹ Kuna juriidiline isik ei ole eesmärk omaette, vaid on alati vahend eesmärgi saavutamiseks, inimene aga alati eesmärk ja mitte kunagi vahend, siis on kaheldav, kuivõrd saab oma olemuselt juriidilistele isikutele laiendada üldine isiksusõigus, mis tuleneb PS § 19 lg-st 1.¹²²

Põhiseaduse kommentaarides on asutud seisukohale, et PS § 26 (õigus perekonna- ja eraelu puutumatusse, mille kaitsealasse kuulub ka õigus oma kujutisele) kaitseala ei laiene juriidilisele isikule, sest eraelu saab olla vaid füüsilisel isikul.¹²³ Kuigi EIÕK art 34¹²⁴ ei välista, et konventsioonis sätestatud õiguste rikkumise ohvriks saab olla ka juriidiline isik ja EIK on EIÕK art 8 kohaldamist juriidilistele isikutele käsitanud asjas *Société Colas Est jt vs Prantsusmaa*¹²⁵, on süstemaatiliselt siiski põhjendatud jätta PS § 26 üksnes füüsiliste isikute erasfääri kaitsvaks sätteks.¹²⁶

Samale seisukohale on asunud ka M. Ernits, kelle arvates on küsitav eraelu puutumatus laienemine juriidilistele isikutele. „Kui asuda seisukohale, et PS § 26 kaitseb isikuks olemist, mille paratamatu eeltingimus on erasfäär, siis on selle õiguse laiendamine juriidilistele isikutele kaheldav. Erasfääri kaitse eesmärk on kaitsta isikuks olemist, kuid juriidiliseks isikuks olemine ei saa kunagi olla eesmärk omaette, vaid alati ainult vahend eesmärgi saavutamiseks. Seetõttu ei saa juriidilisel isikul olla erasfääri.“¹²⁷

Asjaolu, et isiklikud õigused saavad kuuluda üksnes füüsilisele isikule ehk inimesele, on kinnitanud ka Riigikohus, kui leidis, et juriidilisele isikule ei saa tema olemusest tulenevalt kuuluda mittevaralise kahju hüvitamise nõuet, kuna juriidilisele isikule ei ole omane

¹²¹ M. Ernits. PS § 9/p 5.2.1. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.

¹²² M. Ernits. PS § 19/p 3.2. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.

¹²³ K. Jaanimägi, U. Lõhmus. PS § 26/p 10. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.

¹²⁴ Nimetatud sätte kohaselt võib kohus vastu võtta kaebusi igalt üksikisikult, vabaühenduselt ja isikurühmalt, kes väidavad, et nad on konventsioonis ja selle protokollides sätestatud õiguste konventsiooniosalise poolt toimepandud rikkumise ohvriks. Konventsiooniosalised ei või mitte mingil viisil takistada selle õiguse tõhusat kasutamist.

¹²⁵ Viidatud kohtuasjas väitis juriidiline isik, et nende bürooruumides teostatud läbiotsimisega on rikutud EIÕK art-s 8 sätestatud õigust kodu puutumatusse ning EIK leidis konventsiooni dunaamilise tõlgendamise põhimõttest lähtudes, et kätte on jõudnud aeg, mil EIÕK art 8 õigused on kohaldatavad ka äriühingu ruumide kaitseks.

¹²⁶ Ü. Madise jt (toim). (viide 123).

¹²⁷ M. Ernits. PS § 9/p 5.3. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.

moraal.¹²⁸ Selle põhjuseks on asjaolu, et juriidilistel isikutel puuduvad isiklikud õigused. Seega ei ole juriidiliste isikute isikuõigusi kohtupraktikas seni tunnustatud.

Õiguskirjanduse ja kohtupraktika pinnalt võib teha kokkuvõtva järelduse, et kujutisõiguse õigustatud subjektideks ehk kujutise avaldamise keeluga kaitstud isikuteks saavad olla kõik inimesed olenemata nende rahvusest või kodakondsusest, kuivõrd erasfäär iseloomustab vaid füüsilisi isikuid. Tegemist on õigusega, mis ei ole omane juriidiliste isikute olemusele.

2.2. Kujutise õigusvastase avaldamise eest vastutav isik

Õiguse kujutise kaitsele kui põhiõiguse kohustatud subjektiks ehk adressaadiks on riik. Riigil lasub kohustus hoiduda kujutisõigusesse lubamatult sekkumast (negatiivne kohustus), aga ka kohustus tagada vastavate regulatsioonide kehtestamisega õiguse kujutisele kaitse (positiivne kohustus). Nii põhiseaduse kui konventsiooni sätetest tulenevalt on riigi esmaseks kohustuseks mittesekkumine, kuid selle kõrval on järjest olulisemaks saanud kohustus võtta vastu meetmeid õiguse kujutise kaitsele kindlustamiseks.

PS § 14 kohaselt on õiguste ja vabaduste tagamine seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus. Seega vastavalt PS §-le 14 on põhiõigustega seotud kõik kolm riigivõimu ja eraldi rõhutatult ka kohalikud omavalitsused. See tähendab, et põhiõiguste adressaatideks on riik ja kõik riigist alamal seisvad avalik-õiguslikud juriidilised isikud. Põhiõiguste kohustatud subjektiks on ka füüsiline ja eraõiguslik juriidiline isik, kes teostab riigivõimu.¹²⁹

Et põhiõigused on traditsiooniliselt isiku õigused riigi vastu, on kinnitanud ka Riigikohus, märkides, et põhiseaduse II peatükk käsitleb eelkõige suhteid isikute ning avaliku võimu teostajate vahel.¹³⁰

Samas ei puuduta põhiõiguste kataloog mitte ainult isiku suhet riigiga, vaid ka isikute omavahelisi suhteid. Tegemist on põhiõiguste mõju laiendamisega eraisikutele, kes tulevad riigi kui primaarse adressaadi kõrval mängu kolmandate isikutena.¹³¹ Küsimus, kas ja millises ulatuses saab eraisik (füüsiline ja eraõiguslik juriidiline isik) olla seotud teise isiku põhiõigustega, on küsimus põhiõiguste kolmikmõjust.

¹²⁸ RKTko 27.03.1997, 3-2-1-35-97.

¹²⁹ M. Ernits. PS II peatüki sissejuhatus/p 4.2. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.

¹³⁰ RKPJKo 19.03.2009, 3-4-1-17-08, p 15.

¹³¹ R. Alexy. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. – Juridica 2001, eriväljaanne.

Kuivõrd kellegi vabadus ei saa olla piiramatu, siis sellest tulenevalt sätestavad põhiõigused lõppastmes ka eraisikute omavahelistes suhetes teatud õigusi ja kohustusi. Põhiseadus sisaldab fundamentaalset teiste inimeste õiguste austamise ja arvestamise kohustust (PS § 19 lg 2).¹³² Nimetatud sätte kõrval tuleb kolmikmõju üldnormina arvestada ka PS § 13 lg-t 1, mis annab igapäevasele õiguse riigi ja seaduse kaitsele.¹³³

Põhiõiguste kolmikmõju puhul tuleb eristada kahte tasandit: esiteks küsimust, kuidas põhiõiguste mõju eraisikute omavahelistes suhetes abstraktselt konstrueerida (nn konstruktsiooniprobleem), ja teiseks küsimust, kuidas lahendada konkreetsel juhul eraisikute vahelist õigusvaidlust, tuginedes poolte põhiõigustele (nn kollisiooniprobleem).¹³⁴

Konstruktsiooniprobleemi aluseks on kaks teooriat: otsese ehk vahetu ja kaudse kolmikmõju teooria, millele uuemal ajal on lisandunud ka kaitsekäsu teooria. Otsese kolmikmõju teooria kohaselt kehtivad põhiõigused eraisikute vahel otse, ilma riigi osaluseta. Mõlema õigussuhte poole õigused ja kohustused tekivad otse põhiõiguse alusel. On olemas ainult kaks eraisikut ja kaks vastassuunalist kollideeruvat subjektiivset õigust. Kaudse kolmikmõju teooria puhul on tegemist kolme õigussuhtega kolme osaleja vahel. Eraisikute vaheline suhe rajaneb eraõiguse normidel. Ühel eraisikul on põhiõiguse alusel õigus riigi kaitsele teise eraisiku – eraõigussuhte vastaspoole – poolt ähvardava ohu eest. Teisel eraisikul on riigi vastu suunatud põhiõiguslik tõrjeõigus. Et mõlemal eraisikul on riigi suhtes vastassuunalised põhiõigused, peab riik selle kollisiooni lahendama. Kaitsekäsu teooria kohaselt ei nõua põhiõigused riigilt ainult riivetest hoidumist, vaid kohustavad avaliku võimu kandjaid ka positiivselt tegutsema, et kaitsta isikut kolmandate isikute õigusvastaste rünnete eest. Kuna aga kolmandal isikul, kelle suhtes avalik võim meetmeid tarvitusele võtab, on samuti põhiõiguslikud tõrjeõigused, kaasneb kaitsega vajadus kaaluda kaitsepõhiõigust ja tõrjepõhiõigust.¹³⁵

Tänapäeval on kujunenud arusaam, et need teooriad ei välista, vaid täiendavad üksteist. Kõigil kolmel teorial on õigus, erinevus on vaid perspektiivis. Kui vaadelda ainult kahe eraisiku vahelist eraõigussuhet, siis on õige otsese kolmikmõju teooria, sest põhiõigustest tulenevad õigused ja kohustused, millega tuleb eraõiguskäibes arvestada. Kui vaadelda ka põhiõigustest tulenevate eraõiguslike õiguste protsessuaalset realiseerimist, siis on õige kaudse kolmikmõju teooria. Protsessuaalse nõude adressaadiks on tsiviilkohus, mis eraõiguslikku vaidlust

¹³² R. Alexy. (viide 131).

¹³³ M. Ernits. PS § 19/p 5. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.

¹³⁴ Ü. Madise jt (toim). (viide 133).

¹³⁵ M. Ernits. PS § 19/p 5.1. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.

lahendab. Samuti on õigus kaitsekäsu teoorial, sest eraõigussuhtes ühe poole kaitseks teise poole suhtes rakendatav meede on alati põhiõiguste kaitseõigusliku funktsiooni väljendus.¹³⁶

Ükskõik kas lähtuda otsese või kaudse kolmikmõju teooriast või kaitsekäsu teooriast, lõppastmes tuleb anda vastus küsimusele, kumb vastassuunalistest õigustest jääb peale. Seda võib nimetada kollisiooniprobleemiks, mida saab adekvaatselt lahendada ainult proportsionaalsuse põhimõtet rakendades, kaaludes kollideeruvaid põhiõigusi. Riigiorgan, mis kaalumist teostab, on kolmikmõju puhul reeglina tsiviilkohus. Peale tsiviilkohtu võib PS § 19 lg 2 ja § 13 lg 1 järgi kaalumist teostada ka nt politsei, kohalik omavalitsus, halduskohus või ka kriminaalkohus.¹³⁷

Autori hinnangul järeldub eeltoodust, et tänasel päeval ei tähenda õigus kujutise kaitsele üksnes kaitset avaliku võimu, vaid ka eraisikute tegevuse eest. Võib koguni väita, et viimati nimetatut on muutunud isegi aktuaalsemaks kui kaitse riigi sekkumise eest. On selge, et teaduse, tehnoloogia ja majanduse areng on inimese eraelu muutnud üha läbipaistvamaks. Käesoleval ajal tuvastatakse isik ID-kaardi lugejasse sisestamisega, töökohtadel paigutatakse kaameraid ja tänavatel jalutatakse videojärelevalve all. Peaaegu igast meie sammust jääb märk maha. Fotoaparaatide ja kaamerate kättesaadavus enamusele ning arvutite laialdane kasutamine tagab juurdepääsu isikuandmetele ja eraelulisele informatsioonile, võimaldades üksikisiku erasfääri kättesaadavaks tegemise määramata isikute ringile.

Vaatamata sellele, et õigust kujutise kaitsele peavad järgima nii riik kui eraisikud, on neil subjektidel olulised erinevused. Riigil kui kujutisõiguse kohustatud subjektil lasub mittesekkumise kohustuse kõrval ka kohustus tagada kujutisõiguse kaitse. Selleks on riik pannud eraõiguslike regulatsioonidega teistele eraisikutele kohustuse isiku kujutist lubamatult mitte kasutada. Eraisikud on muutunud kohustatud subjektideks läbi riigi positiivse kohustuse tagada kujutisõiguse kaitse. Seega on riik muutnud eraisikud õiguse kujutise kaitsele kohustatud subjektideks peamiselt läbi seadusandliku tegevuse ja kohtupidamise.

Kokkuvõtteks saab asuda seisukohale, et kujutisõiguse kohustatud subjektiks ehk kujutise õigusvastase avaldamise eest vastutav isik on eelkõige riik koos alamal seisvate avalikõiguslike juriidiliste isikute ning eraõiguslike isikutega, kellele riik on delegeerinud avalikõiguslike ülesannete täitmise. Eraisikud, nii füüsilised kui eraõiguslikud juriidilised isikud, on

¹³⁶ Ü. Madise jt (toim). (viide 135).

¹³⁷ M. Ernits. PS § 19/p 5.2. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.

õiguse kujutisele kohustatud subjektideks läbi kolmikmõju teooria, kuna riik on neile seadustega pannud kohustuse isiku kujutist lubamatult mitte kasutada.

2.3. Avaliku elu tegelane kui kujutise avaldamise keeluga kaitstud isik

Õiguse vabale eneseteostusele ja eraelu puutumatusele, mis hõlmab õigust kujutise kaitsele, õigustatud subjektide seas tuleb eristada teatud kategooria inimesi, kelle õigus eraelu puutumatusele kujutisõiguse tähenduses on tulenevalt avalikkuse õigustatud huvist nende tegevuse vastu piiratum kui teistel isikutel ning kelle eraelu kaitstakse teatud erisustega. Neid isikuid nimetatakse õiguskirjanduses ja kohtupraktikas avaliku elu tegelasteks.

Euroopa Nõukogu Parlamentaarne Assamblee on avaliku elu tegelasi defineerinud järgmiselt: „Avaliku elu tegelased (ingl k *public figures*) on isikud, kes on avalikus teenistuses ja/või kasutavad avalikke ressursse, ja laiemalt väljendades, kõik need isikud, kes mängivad rolli avalikus elus, olgu see siis poliitika, majandus, kunst, sotsiaalsfäär, sport või mistahes muu valdkond“.¹³⁸

Katse süstematiseerida avaliku elu tegelasi on teinud Saksa professor Neumann-Duesberg. Ta eristab absoluutseid ja suhtelisi nüüdisajaloo isikuid. Esimesse kategooriasse kuuluvad kroonitud pead ja kõrged riigitegelased, ühesõnaga inimesed, kes jäävad ajaloolaste huviorbiiti ka pärast lahkumist. Avalikustamise piirid seab antud juhul üldsuse legitiimne vajadus olla informeeritud. Ainult suhteliselt nüüdisajalukku kuuluvad on isikud, kes tahtlikult või tahtmatult mõnest sündmusest või tegevusest osavõtu tõttu äratavad rahva huvi. Nende eraelu ohverdatakse ainult seoses faktidega, mis annavad neile nüüdisajalukku kuuluva isiku positsiooni ja seda niikaua, kuni neid nende faktidega seostatakse.¹³⁹

M. Männiko on leidnud, et avaliku elu tegelased tuleks tinglikult kvalifitseerida avaliku elu tegelasteks, kes oma ühiskondliku positsiooni tõttu saavad mõjutada ühiskonnas tehtavaid otsuseid, mis puudutavad paljude inimeste huve ja õigusi (nt poliitikud, kõrged riigiametnikud vms), ning avaliku elu tegelasteks, kelle ühiskondlik roll on meelelahutusliku iseloomuga (nt näitlejad, lauljad jms).¹⁴⁰

¹³⁸ Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Right to privacy. Resolution 1165 (1998). – Arvutivõrgus: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta98/eres1165.htm>, 20.03.2013.

¹³⁹ S. Strömholm. Right of Privacy and Rights of the Personality. Stockholm 1967, lk 70; viidatud: K. Lõhmus-Ein. Eraelu ja selle elementide õiguslik kaitse. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool 2004, lk 39. (Käikiri TÕ Iuridicum teabekeskuses).

¹⁴⁰ M. Männiko. (viide 47), lk 102.

Eesti õigusaktides ei leidu avaliku elu tegelase definitsiooni, kuid avaliku elu tegelase mõistet on sisestatud Eesti ajakirjanduseetika koodeksi (edaspidi EAEK) p-s 1.6.¹⁴¹ Nimetatud punkti kohaselt käsitleb ajakirjandus poliitilist ja majanduslikku võimu ning avalikkusele olulist informatsiooni valdavaid inimesi avaliku elu tegelastena, kelle tegevuse üle on ajakirjanduse tavalisest suurem tähelepanu ja kriitika õigustatud. Samuti käsitleb ajakirjandus avaliku elu tegelastena neid, kes teenivad elatist enda isiku või loomingu eksponeerimisega.

Avaliku elu tegelase mõiste ja nende eraelu puutumatuse ulatusega on tegelenud nii EIK kui Eesti kohtud.

Näiteks võib Monaco printsess Caroline asjas¹⁴² tehtud lahendit pidada EIK ajaloo üheks olulisemaks EIÕK art 8 kohaldamisel tehtud otsuseks. Kaasusest nähtuvalt oli kaebaja üritanud enam kui 10 aasta jooksul edutult piirata temast Saksa ajakirjanduse poolt tehtud fotode avaldamist. Fotod kujutasid printsessi igapäevastes olukordades: restoranis, kauplustes, tänaval jm. EIK kordas viidatud lahendis üle, et eraelu ja avaliku elu eristamise kriteeriumiks ei ole isiku asukoht ja tegevus, vaid funktsioon, mida isik täidab. Kui avaliku elu tegelane on avalikus kohas, kuid ei täida avaliku elu tegelase funktsioone, siis on tegemist tema eraeluga. See foto, millel printsess avab ostukeskust, ei riiva tema eraelu, kuid foto, millel printsess teeb samas ostukeskuses päev hiljem sisseoste, riivab printsessi eraelu. Asudes kaaluma eraelu puutumatust ja ajakirjandusvabadust leidis EIK, et eristada tuleb seda, mis on avalikes huvides ja mille suhtes on avalikkusel huvi. Ajakirjandusvabadus tähendab, et ajakirjandusel peab olema võimalik avaldada infot, mis aitab kaasa debatile demokraatlikus ühiskonnas. Ajakirjandusvabadus ei tähenda, et ajakirjandusel peaks olema võimalik avaldada kõike, mida ta kätte saab. Et antud juhul ei tekitanud fotode avaldamine ühiskonnas mingit debatti, vaid rahuldab pelgalt avalikkuse huvi printsessi igapäevatoimingute vastu, siis leidis EIK, et selliste fotode tegemine ja avaldamine ei ole kaitstud ajakirjandusvabadusega. Veelgi enam, EIK leidis, et tegelikkuses on selliste fotode avaldamise taga meedia majandushuvid, mis ei kaalu üles inimese huvi eraelu puutumatusele.¹⁴³

Monaco printsess Caroline lahendist ei tulene seega, et avaliku elu tegelase eraelust ei võiks midagi avaldada, kuid selline avaldamine peab lisama midagi ühiskondlikku debatti. EIK on leidnud, et ühiskondlikku debatti ei lisa midagi tänavaid jälgivate turvakaamerate lindistuste näitamine telešoudes.¹⁴⁴ Selliste klippide näitamine on lubatav kuritegevuse ennetamise ja

¹⁴¹ Arvutivõrgus: www.eall.ee/eetikakoodeks.html, 27.02.2013.

¹⁴² EIKo 24.06.2004, 59320/00, *von Hannover vs Saksamaa*.

¹⁴³ E. Tikk, A. Nõmper. Informatsioon ja õigus. Tallinn: Juura 2007, lk 45.

¹⁴⁴ EIKo 28.01.2003, 44647/98, *Peck vs Ühendkuningriik*.

lahendamise eesmärgil. Aga kui on selge, et isikut ei kavatseta süüdistada (antud juhul avaldati televisioonis videosalvestis, milles näidati tänaval kõndivat ja nuga käes hoidvat ning enesetappu kavandavat isikut), siis tuleb saada klipi avalikustamiseks isiku nõusolek või muuta kujutist tehniliste vahenditega selliseks, mis ei võimalda isikut tuvastada. Seejuures ei tohi isiku tuvastamist võimaldada ka avaldamise kontekst. Eeltoodust tuleneb, et avalikkuse huvi rahuldamiseks tuleb isiku eraelu puutumatuse rikkumisel arvestada, et seda tehtaks isikut kõige vähem koormaval viisil. Antud asjas leidis EIK, et isikust tehtud salvestise meedia kasutusse andmine oli EIÕK art-ga 8 kaitstavate õiguste rikkumine. Kuna kujutise omanik ei olnud avaliku elu tegelane ega osalenud avalikul üritusel, oli tal õiguspärane ootus privaatsusele sõltumata sellest, et ta viibis avalikus kohas.

Suuna näitajaks on peetud ka *Lingens vs Austria* kohtuasja¹⁴⁵, kus tõusetus küsimus, kas poliitikul on samasugune õigus eraelule kui tavalisel inimesel. EIK leidis, et poliitiku puhul on lubatava kriitika piirid laiemad kui eraisiku puhul. Erinevalt eraisikust on poliitik vältimatult ja teadlikult andnud nii ajakirjandusele kui laiemale avalikkusele loa jälgida tähelepanelikult iga oma sõna ja tegu ning sellest tulenevalt peab poliitik olema tolerantsem kui tavainimene. Samas märkis EIK viidatud kaasuses, et ka avaliku elu tegelaste eraellu sekkumine on lubatav teatud piirideni. Avaliku elu tegelaste eraelu kajastamisel tuleb hinnata eelkõige seda, millist tähtsust omab nende kohta avaldatav informatsioon ühiskonnale. Nii leidis EIK, et ilmselgelt ei pea üldsus teadma, et poliitik kuulub seksuaalvähemuste hulka, kuivõrd viimane ei seonu tema ametiülesannete täitmise toimetulekuga. Ka kohtuasjas *Tammer vs Eesti*¹⁴⁶ märkis EIK, et 3. aprillil 1996, mil ilmus Laanaru tegevust kajastav artikkel, oli ta riigiteenistusest lahkunud (lahkus riigiametist oktoobris 1995) ning hoolimata tema jätkuvast seotusest erakonnaga ei olnud tema eraelu küsimuste hulgas, mis oleks avalikkust mõjutanud. Pealegi oleks kriitilist suhtumist Laanaru tegevusse saanud näidata ilma solvavaid väljendeid kasutamata.

Eesti kohtupraktikas on avaliku elu tegelane samuti erijuht. Nii on Riigikohus leidnud, et Inimõiguste Ühiskondliku Teabekeskuse direktor on avaliku elu tegelane, kes peab arvestama avalikkuse kõrgendatud tähelepanu ja võimaliku kriitikaga enda tegevuse suhtes.¹⁴⁷ Avaliku elu tegelaseks on peetud ministrit.¹⁴⁸ Riigikohus on seejuures märkinud, et minister teostab täidesaatvat riigivõimu ning seetõttu on õigustatud üldsuse kõrgendatud huvi nii tema isiksuse kui ka tema poliitilise ja ametialase tegevuse vastu. Peale selle leidis Riigikohus, et minister

¹⁴⁵ EIKo 08.07.1986, 9815/82, *Lingens vs Austria*.

¹⁴⁶ EIKo 06.02.2001, 41205/98, *Tammer vs Eesti*.

¹⁴⁷ RKTko 07.05.1998, 3-2-1-61-98.

¹⁴⁸ RKTko 30.10.1997, 3-2-1-123-97.

avaliku elu tegelasena on end ise seadnud üldsuse erilise tähelepanu alla. Seevastu on Riigikohus asunud seisukohale, et korteriühistu juhatuse esimeest ei saa üksnes tema ameti tõttu lugeda alati avaliku elu tegelaseks. Korteriühistu juhatuse esimehel on kohustused eelkõige korteriühistu ja selle liikmete ees ning üksnes oma ametikoha tõttu ei tarvitse ta sattuda üldsuse kõrgendatud tähelepanu alla.¹⁴⁹ Esimese ja teise astme kohtud on olnud samal seisukohal Riigikohtuga selles, et korteriühistu juhatuse liiget ei saa pidada avaliku elu tegelaseks.¹⁵⁰

Harju Maakohus on lugenud avaliku elu tegelaseks linnavolikogu liiget.¹⁵¹ Maakohus asus nimetatud asjas seisukohale, et hagejal volikogu liikmena on kohustused oma valijate (ka teiste linnaelanike) ees ja seetõttu on ta üldsuse kõrgendatud tähelepanu all. Volikogu liige peab arvestama võimalusega, et valijad (ka teiste erakondade toetajad) võivad tema tegevust kritiseerida ka põhjendamatult. Hageja avaliku elu tegelasena peab oma avalikkuse huvi pälvida tegevuse raames taluma kriitikat enam kui mis tahes tavaline isik. Harju Maakohus on leidnud ka seda, et linnavalitsuse liige ja kultuurikeskuse juhataja on avaliku elu tegelane, kelle tegevuse suhtes on ajakirjanduse suurem tähelepanu ja kriitika õigustatud ning kellel peab olema kõrgendatud taluvuse piir ka huumori ja satiirilises võtmes esitatu suhtes.¹⁵² Tsiviilasjas nr 2-08-76058¹⁵³ on Harju Maakohus leidnud, et edukast suurärimehest hagejal, kes pikemat aega on poliitikuna ja avaliku elu tegelasena pidevalt avalikkuse kõrgendatud tähelepanu all olnud, ei ole närvikava nii nõrk, et vulgaarselt sõnastatud ebakohaseid hinnanguid sisaldavad anonüümsed kommentaarid põhjustaksid hagejale pikemaajalist meeleolulangust või solvumistunnet. Tugevamate psüühiliste häirete tekkimist (vaimse tervise riket) ei ole hageja väitnud. Tsiviilasjas nr 2-01-206¹⁵⁴ on Harju Maakohus leidnud, et hagejat võib Eesti seltskonnaajakirjade kaudu nimetada avaliku elu tegelaseks, kes on ennast ja oma isikliku elu erinevaid tahke aastakümnete vältel vabatahtlikult kõigile teatavaks teinud. Sellises olukorras tuleb eeldada, et tema valulävi on teda puudutava negatiivse sisuga info suhtes eriti kõrge.

Harju Maakohus ei ole avaliku elu tegelaseks lugenud telereporterit, kes on erakonna ning mitmete teiste mittetulundusühingute liige. Maakohus leidis, et nimetatud liikmelisus ega töökoht ei anna hagejale veel olulist ühiskondlikku positsiooni või mõjuvõimu. Asjaolu, et meediaväljaanded teatud inimese tegevust ulatuslikult kajastavad, ei tee temast iseenesest veel

¹⁴⁹ RKTko 31.05.2006, 3-2-1-161-05, p 15.

¹⁵⁰ HMKo 10.12.2004, 2-03-326 ja TlnRnKo 20.10.2006, 2-03-326.

¹⁵¹ HMKo 28.09.2007, 2-05-17529.

¹⁵² HMKo 30.11.2007, 2-05-22224.

¹⁵³ HMKo 29.09.2011, 2-08-76058.

¹⁵⁴ HMKo 07.04.2006, 2-01-206.

avaliku elu tegelast.¹⁵⁵ Kohtuasjas nr 2-04-124¹⁵⁶ tehtud lahendis asus Harju Maakohus seisukohale, et hageja kontserdikorraldajana on tuntud Eesti avalikkusele ning mitmete välisriikide kontserdikorraldajatele, olles oma tegevusega seadnud end ise üldsuse erilise tähelepanu alla. Tallinna Ringkonnakohus leidis aga sama tsiviilasja apellatsiooni korras läbi vaadates, et käesolevas asjas ei ole kostja poolt esitatud faktiväited seostatavad mitte niivõrd hageja avaliku eluga kuivõrd eeskätt tema majandus- või kutsetegevusega. Hageja on tuginenud sellele, et kostja esitatud väited on kahjustanud eeskätt hageja usaldusväarsust oma valdkonnas tegutseva ettevõtjana. Avalikkusele tuntud ettevõtja igasugune tegevus oma ettevõtlusvaldkonnas ei ole automaatselt käsitatav tema avaliku eluna, mille isik on ise seadnud üldsuse erilise tähelepanu alla ning mille puhul isikult tuleks eeldada kõrgendatud talumiskohustust konkurentide ja kolmandate isikute poolsete sekkumiste suhtes.¹⁵⁷

Töö autori arvates tuleneb eeltoodust, et kohtupraktikas on avaliku elu tegelase mõistet käsitatud küllaltki kitsalt, sidudes selle isikupoolse avaliku funktsiooni täitmisega, kuid arvestades avaliku elu tegelase piiratuma õigusega eraelu puutumatusele võrreldes tavainimesega, on avaliku elu tegelase mõiste kitsas määratlus igati põhjendatud. Vahetegemine sellel, kas tegemist on avaliku elu tegelasega või tavainimesega, on oluline, kuna avaliku elu tegelase rollist sõltub tema eraeluliste faktide ja isikuandmete, sh kujutise avaldamise taluvuskohustuse määr. Samas ei võta avaliku elu tegelase staatus isikult õigust eraelu puutumatuse kaitsele, küsimus on vaid selles, millises ulatuses on avaliku elu tegelase eraelu kaitstud ja millises ulatuses on ta sellest seoses oma staatusega ilma jätud. Ka avaliku elu tegelaste eraellu sekkumine on lubatav teatud piirideni. Sekkumine on põhjendatud, kui tegemist on infoga, mis puudutab selle isiku poolt mingi avaliku ülesande täitmist ja omab tähtsust avalikus diskussioonis ühiskondliku arvamuse kujundamisel. Avaliku elu tegelase eraelu kajastava info avaldamine ei ole lubatud, kui avaldatav info puudutab üksnes isiku eraelu ning selle eesmärgiks on üldsuse uudishimu rahuldamine ja majandusliku kasu teenimine. Puudub alus väita vastupidist ka oludes, kui tegu on kujutise kaitse küsimusega.¹⁵⁸

¹⁵⁵ HMKo 06.07.2010, 2-10-19701.

¹⁵⁶ HMKo 10.01.2007, 2-04-124.

¹⁵⁷ TlnRnKo 03.07.2007, 2-04-124.

¹⁵⁸ Avaliku elu tegelase suurem taluvuskohustus tema avaliku tegevuse kajastamise tõttu tuleb arvesse õigusvastasuse kindlakstegemisel ja rikkumise raskuse hindamisel. – Vt töö alapeatükk 3.1.

3. ISIKUST TEHTUD KUJUTISE ILMA TEMA NÕUSOLEKUTA AVALDAMISE ÕIGUSVASTASUS

Käesolev peatükk on jaotatud kolmeks alapeatükiks, millest esimeses käsitletakse isikust tehtud kujutise ilma tema nõusolekuta avaldamise õigusvastasuse eeldusi. Teises ja kolmandas alapeatükis analüüsitakse kahte kujutisõiguse seisukohast olulist õigusvastasust välistavat asjaolu – kahju tekitamist kannatanu nõusolekul ja seadusest tuleneva õiguse alusel, sh seni meie õiguspraktikas lahendamata küsimust – kas kohus võib anda loa kohtuistungit pildistada või filmida eesmärgiga ülesvõetu avaldada, kui on teada, et isik ise on sellele vastu.

3.1. Õigusvastasuse eeldused

VÕS §-des 1043-1052 sätestatakse deliktilise üldvastutuse eeldused. VÕS §-st 1043¹⁵⁹ nähtub kolmeastmeline delikti üldkoosseis, mille elementideks on: 1) objektiivne teokoosseis, 2) õigusvastasus ja 3) süü.¹⁶⁰ Viidatud paragrahv sisaldab deliktilise vastutuse üldpõhimõtte (generaalklausli), mille kohaselt vastutab teisele isikule kahju tekitanud isik tekitatud kahju eest juhul, kui kahju tekitati õigusvastase süüalise teoga. Samas on deliktilise vastutuse eeldused piiratud VÕS §-dega 1045-1049.

Delikti üldkoosseisu teiseks elemendiks on õigusvastasus, mis ilmneb teo mittelubatavuses. Õigusvastasuse tuvastamine toimub üldjuhul kahes etapis. Esimesel etapil selgitatakse, kas esinevad kahju põhjustamise õigusvastasuse eeldused, so kahju põhjustanud teo objektiivsed tunnused, mille alusel seda tegu saab pidada õigusvastaseks teoks. Teisel etapil proovitakse teo õigusvastasust kõrvaldada seaduses sätestatud õigusvastasust välistavate asjaoludega.¹⁶¹ Kahju põhjustanud teo õigusvastasuse eelduste tõendamise koormus lasub kannatanul, õigusvastasust välistavate asjaolude tõendamise koormus aga kahju tekitajal.¹⁶²

Deliktilise vastutuse ühte eeldust – õigusvastasust – reguleerib VÕS § 1045¹⁶³, mille 1. lõike p-des 1-8 on loetletud kaheksa tunnust, millest vähemalt ühe esinemise korral eeldatakse

¹⁵⁹ Nimetatud sätte kohaselt peab teisele isikule (kannatanu) õigusvastaselt kahju tekitanud isik (kahju tekitaja) kahju hüvitama, kui ta on kahju tekitamises süüdi või vastutab kahju tekitamise eest vastavalt seadusele.

¹⁶⁰ RKTko 25.04.2007, 3-2-1-30-07, p 10.

¹⁶¹ T. Tampuu. (viide 99), lk 201.

¹⁶² RKTko 20.04.2011, 3-2-1-19-11, p 12.

¹⁶³ VÕS § 1045 aluseks võib tinglikult pidada BGB § 823 ja § 826 sätteid. VÕS §-s 1045 toodud õigusvastasuse aluste loetelu kattub suures osas ka DCFR-i (Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference) VI raamatus (Non-contractual liability arising out of damage caused to

kahju põhjustamise õigusvastasust.¹⁶⁴ Kahju tekitaja teos võib samaaegselt esineda mitu teo õigusvastasuse tunnust. Teo lugemiseks õigusvastaseks VÕS § 1045 lg 1 järgi piisab sellest, kui kahju tekitanud tegu on õigusvastane kasvõi üheainsa VÕS § 1045 lg 1 punkti järgi.¹⁶⁵

Töö autori arvates on kujutisõiguse rikkumise korral võimalik teha õigusvastasus kindlaks nii VÕS § 1045 lg 1 p 4 ja § 1046 (isikliku õiguse rikkumine) kui ka VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja lg 3 (seadusest tuleneva kohustuse (kaitsenormi) rikkumine) alusel. Need sätted on kohaldatavad mõlemal juhul – kui kujutisõigust rikutakse tahtlikult või kui kujutisõigust rikutakse hooletusest.¹⁶⁶ Käesolevas töös ei käsitleta süüd kui deliktilise üldvastutuse eeldust. Iseenesest on vaieldav, kas lubamatu avaldamise kui tahtliku tegevuse korral on avaldaja igal juhul süüdi tahtluse vormis süü tõttu või tuleks ka sellisel juhul hinnata avaldaja hooletust VÕS § 1050 järgi nagu isikust tehtud kujutise avalikuks saamise mittetahtliku põhjustamise juhtudel. VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja lg 3 kontekstis võib olla nii, et süü mingis vormis on juba kaitsenormi koosseisuline tunnus. Sellisel juhul VÕS § 1050 ei kohaldu. Kui aga kaitsenormi saab rikkuda sõltumata süüist, siis on lisaks vaja kohaldada VÕS § 1050.¹⁶⁷

VÕS § 1045 lg 1 p 4 kohaselt on kahju tekitamine õigusvastane eelkõige siis, kui see tekitati kannatanu isikliku õiguse rikkumisega. Isiklike õiguste rikkumise õigusvastasuse tuvastamisel tuleb alati kohaldada VÕS § 1046.¹⁶⁸ Nimetatud sätte 1. lõike järgi on isiklikuks õiguseks ka isiku õigus oma kujutisele, mis ennekõike tähendab õigust välistada selle õigustamatu kasutamine. VÕS § 1046 lg 2 esimene lause näeb ette, et isikliku õiguse rikkumine ei ole õigusvastane, kui rikkumine on õigustatud, arvestades muid seadusega kaitstud hüvesid ja kolmandate isikute või avalikkuse huve. VÕS § 1046 lg 2 teine lause sätestab, et õigusvastasuse tuvastamisel tuleb sellisel juhul lähtuda erinevate kaitstud hüvede ja huvide võrdlevast hindamisest. Seega tähendab isiklike õiguste rikkumise õigusvastasuse kindlakstegemine väärtusotsustust VÕS § 1046 lg-te 1 ja 2 järgi.¹⁶⁹ Samuti võimaldab VÕS § 1046 lg 1 kohtutel mitte lugeda õigusvastaseks vähem tähtsaid rikkumisi, mida isik peab teatud olukordades mõistlikult võttes taluma.¹⁷⁰

another) toodud õigusvastasuse alustega. Töö teemat arvestades on asjassepuutuv artikkel VI. – 2:203: Infringement of dignity, liberty and privacy, lk 397. – Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcf_r_outline_edition_en.pdf, 01.04.2013.

¹⁶⁴ T. Tampuu. (viide 99), lk 202.

¹⁶⁵ T. Tampuu. (viide 99), lk 202.

¹⁶⁶ Kuna isikust tehtud kujutise avaldamine eeldab tahtlust, siis töös hooletusdeliktidest ei räägita.

¹⁶⁷ T. Tampuu. (viide 99), lk 231-232.

¹⁶⁸ T. Tampuu. (viide 99), lk 208.

¹⁶⁹ RKTko 09.12.2009, 3-2-1-104-09, p 15.

¹⁷⁰ RKTko 31.05.2006, 3-2-1-161-05, p 15.

Võib öelda, et VÕS § 1046 sätestab isiklike õiguste rikkumise õigusvastasuse välistamise erialused lisaks VÕS § 1045 lg-s 2 sätestatule. Järelikult lasub õigusrikkujal ka VÕS § 1046 kohaldamiseks vajalike asjaolude tõendamise koormus. See tähendab, et teise isiku isiklike õigusi rikkunud isik vabaneb vastutusest, kui ta ei suuda küll tõendada ühtegi VÕS § 1045 lg-s 2 sätestatud alust, kuid suudab tõendada, et esinevad alused, mille tõttu tuleks isiklike õiguste rikkumist lugeda VÕS § 1046 järgi õiguspäraseks.¹⁷¹ Käesoleva töö teemat arvestades järeldub eeltoodust, et ehkki isik avaldab teisest isikust tehtud kujutise, st paneb toime tahtliku teo, ning tal puudub selleks isiku nõusolek või seadusest tulenev õigustus, võib kujutise avaldamine ikkagi olla õiguspärane.

VÕS § 1046 lg 1 kohaldamise raames, st õigusvastasuse kindlakstegemise tasandil, toimub muu hulgas avaliku elu tegelase kaitse erisuse arvestamine.¹⁷² Kaalumine – kumb on tähtsam, kas avalikkuse huvi või avaliku elu tegelase eraelu – toimub ka sama paragrahvi teise lõike puhul. Eelöeldu tähendab, et kui kohus leiab, et tegemist on avaliku elu tegelasega ja ta kaitset ei vääri, siis on kahju tekitaja vastutus välistatud teo õigusvastasuse puudumise tõttu. Seejuures ei ole tegu mitte nõusoleku andmisega VÕS § 1045 lg 2 p 2 mõttes ega ka seadusest tuleneva õigusega VÕS § 1045 lg 2 p 1 mõttes. Juhul kui tegu loetakse ikkagi õigusvastaseks, ehkki kannatanuks oli avaliku elu tegelane, mõjutab see asjaolu mittevaralise kahju eest saadava rahalise hüvitise suurust VÕS § 134 lg-te 2 ja 5 järgi. Avaliku elu tegelase puhul on kahju hüvitamise nõudeid üldjuhul eitatud, sest avaliku elu tegelane peab arvestama üldsuse kõrgendatud tähelepanuga ning taluma enda aadressil kriitikat ja kriitilisi seisukohti ka juhul, kui need ei ole täiel määral põhjendatud või kohased.¹⁷³

VÕS § 1045 lg 1 p 7 sätestab seadusest tuleneva kohustuse rikkumise kui õigusvastase teo. Viidatud sätte tähenduses peetakse silmas mis tahes õigusnormi, millest tuleneb kahju tekitanud isikule kohustus teha teatud tegu või hoiduda teatava teo tegemisest.¹⁷⁴ Selle sättega koos tuleb alati kohaldada VÕS § 1045 lg-t 3, mille järgi ei ole seadusest tuleneva kohustuse rikkumisega kahju tekitamine õigusvastane, kui kahju tekitaja poolt rikutud sätte eesmärk ei olnud kannatanu kaitsmine sellise kahju tekkimise eest.¹⁷⁵ Seega on seadusest tuleneva kohustuse rikkumine seatud sõltuvusse rikutud sätte kaitse-eesmärgist, st igal konkreetsel

¹⁷¹ T. Tampuu. (viide 99), lk 222.

¹⁷² Avaliku elu tegelase taluvuspiir tema kohta ajakirjanduses ilmuva suhtes on kõrgem tavainimese omast ja seetõttu peab ta olema tavainimesest tolerantsem tema privaatsusõiguse rikkumisel meedia poolt. Vt avaliku elu tegelase mõiste ja eraelu puutumatuse ulatuse kohta käesoleva töö alapeatükist 2.3.

¹⁷³ M. Käerdi, T. Tampuu. VÕS § 1046/p 3.3. – P. Varul jt (koost). Võlaõigusseadus III. 8. ja 10. osa. Komm vlj. Tallinn: Juura 2009.

¹⁷⁴ RKTko 20.06.2012, 3-2-1-169-11, p 13.

¹⁷⁵ T. Tampuu. (viide 99), lk 203.

juhul tuleb analüüsida, kas kannatanu kaitsmine ja temale tekkinud kahju ärahoidmine oli kahju tekitaja rikutud sätte (kaitsenormi) eesmärgiks.¹⁷⁶

Töö autori hinnangul sisalduvad deliktiõiguslikud kaitsenormid antud töö teemat arvestades IKS sätetes.¹⁷⁷ Nimetatud seaduse eesmärk on IKS § 1 lg 1 kohaselt kaitsta isikuandmete töötlemisel füüsilise isiku põhiõigusi ja -vabadusi, eelkõige õigust eraelu puutumatusele. IKS § 4 lg 1 järgi on isikuandmeteks mis tahes andmed tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku kohta, sõltumata sellest, millisel kujul või millises vormis need andmed on. Seega on isikuandmeteks kujutis, kui see võimaldab kujutatud isiku äratundmist. IKS § 5 järgi on isikuandmete töötlemisena käsitatav iga isikuandmetega tehtav toiming või toimingute kogum, sõltumata toimingute teostamise viisist ja kasutatavatest vahenditest. Toimingutena on sealhulgas eraldi märgitud ka andmete avalikustamist, neile juurdepääsu võimaldamist ja andmete edastamist. IKS § 10 lg-st 1 tuleneb, et isikuandmete töötlemine on lubatud üksnes andmesubjekti nõusolekul, kui seadus ei sätesta teisiti (erandid on sätestatud nt IKS § 11 lg-s 2, §-des 14 ja 16). Järelikult on isikust tehtud kujutise avaldamine üldreeglina lubatud vaid kujutatud isiku nõusolekul. Töö autori arvates keelab viidatud sätte kujutise loata kasutamise. IKS § 23 p 2 näeb ette, et kui isikuandmete töötlemisel on rikutud andmesubjekti õigusi, on andmesubjektil õigus nõuda temale tekitatud kahju hüvitamist VÕS-s sätestatud alustel ja korras, kui õigusi rikuti eraõiguslikus suhtes. Eeltoodu põhjal on töö autor seisukohal, et IKS-is sätestatud regulatsiooni järgi lasub kahju tekitajal kaitsenormi täitmise kohustus. Sellise kohustuse rikkumine on vaadeldav õigusvastase teona VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja lg 3 mõttes.

Kuivõrd isiklikuks õiguseks on õigus oma kujutisele ja kujutise lubamatu kasutamine on õigusvastane VÕS § 1045 lg 1 p 4 ja § 1046 (üldkoosseis) järgi, siis on töö autori hinnangul kujutisõiguse rikkumise korral nõude esitamisel VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja lg 3 (kaitsenorm) alusel asjakohane kohaldada õigusvastasuse kindlakstegemisel samuti VÕS § 1046 sätteid, et anda hinnang kahju tekitaja teole. Vastasel juhul ei saaks rakendada kaitsenormi puhul näiteks avaliku elu tegelase kaitse erisusi. Õiguse oma kujutisele rikkumise korral ei tohiks kohtule deliktiõiguslikult esitatud nõude edukus sõltuda ainuüksi sellest, millisele õigusvastasuse alusele tuginetakse. Autori arvates puudub tegelikkuses praktiline vajadus esitada nõue kaitsenormi rikkumise sätete alusel, kuna selline regulatsioon võib tekitada segadust ja nagu eespool viidatud tuua näiteks kaasa avaliku elu tegelase õiguste kaitse erisustega mitteamvestamise.

¹⁷⁶ RKTko 20.06.2012, 3-2-1-169-11, p 13.

¹⁷⁷ Asjaolu, et isiku kujutise kasutamise, sh avaldamise puhul tuleb lisaks VÕS-s sätestatud arvestada ka IKS-is sisalduvate normidega, mis võivad erisätetena VÕS-s sisalduvaid põhimõtteid täpsustada, on jaatatud ka õiguskirjanduses. – P. Varul jt (koost). (viide 1).

3.2. Seadusest tulenev õigustus avaldada teisest isikust tehtud kujutis ilma tema nõusolekuta

VÕS § 1045 lg 2 kohaselt ei ole kahju tekitamine õigusvastane, kui: 1) kahju tekitamise õigus tuleneb seadusest; 2) kannatanu nõustus kahju tekitamisega, välja arvatud juhul, kui nõusoleku andmine on vastuolus seaduse või heade kommetega; 3) kahju tekitaja tegutses hädakaitse- või hädaseisundis; 4) kahju tekitaja kasutas oma õiguse teostamiseks või kaitseks õigustatult omaabi.

VÕS § 1045 lg 2 sätestab kahju põhjustanud teo õigusvastasust välistavate asjaolude ammendava loetelu, millest vähemalt ühe esinemist peab deliktilisest vastutusest vabanemiseks tõendama isik, kes põhjustas kannatanule kahju teoga, mida peetakse eeldatavasti õigusvastaseks. VÕS § 1045 lg 1 p 4 puhul (isiklike õiguste rikkumine) võivad kõne alla tulla eelkõige VÕS § 1045 lg 2 p-des 1 ja 2 nimetatud õigusvastasust välistavad asjaolud.¹⁷⁸ Järgnevalt vaatleb autor neid võimalikke juhte, millal kahju tekitamise õigus tuleneb seadusest.

Juhtumeid, millal kahju põhjustamine on kooskõlas (lubatud) seadusega, VÕS-s ei loetleta. Eelkõige võib VÕS § 1045 lg 2 p 1 mõttes kõne alla tulla kahju tekitamine ametiseisundist tulenevate õiguste kasutamisel.¹⁷⁹ Töö autori hinnangul on politseil lubatud uurimisasutuse, prokuratuuri või kohtu poolt tagaotsitavast isikust tehtud foto avaldada tema tahte vastaselt politsei ja piirivalve seadusest¹⁸⁰ (edaspidi PPVS) tulenevate ülesannete täitmiseks, eeskätt avaliku korra kaitsmiseks. PPVS § 8 lg 1 näeb ette politsei andmekogu asutamise korrakaitse ja süüteomenetluslike ülesannetega seotud toimingute ja menetlustega seotud andmete kogumiseks korrakaitse ja kriminaalpolitsei ülesannete efektiivseks ja kiireks täitmiseks ning tõhusa järelevalve teostamiseks, sh kuulub politsei andmekogusse tagaotsimise andmestik (PPVS § 10 lg 1 p 6).¹⁸¹

IKS § 14 lg 1 p 1 näeb samuti ette, et isikuandmete töötlemine on lubatud andmesubjekti nõusolekuta, kui isikuandmeid töödeldakse seaduse alusel.¹⁸² IKS § 14 lg 2 p 1 kohaselt on andmesubjekti nõusolekuta lubatud veel isikuandmete edastamine või nendele juurdepääsu võimaldamine andmete töötlemiseks, kui kolmas isik, kellele andmed edastatakse töötleb

¹⁷⁸ T. Tampuu. (viide 99), lk 214.

¹⁷⁹ T. Tampuu. (viide 99), lk 215.

¹⁸⁰ RT I 2009, 26, 159 ... RT I, 26.03.2013, 12.

¹⁸¹ Politsei- ja Piirivalveameti kodulehel on fotod politsei poolt tagaotsitavate isikute, samuti teadmata kadunud isikute kohta.

¹⁸² AKI juhendi kohaselt on silmas peetud nii IKS-is sätestatud juhud kui kõikvõimalikes teistes, IKS seisukohalt eriseadustes sätestatud alused.

isikuandmeid seadusega ettenähtud ülesande täitmiseks. Nii võib ükskõik mis eesmärgil tehtud salvestise, mis võib olla tõendiks kriminaalasjas, edastada kriminaalasja menetlejale.

IKS sätestab järgmised kujutisõiguse seisukohast tähtsust omavad juhud¹⁸³, millal isiku nõusolekut tema isiklikesse õigustesse sekkumiseks vaja ei ole:¹⁸⁴

- jäädvustamine toimub füüsilise isiku poolt isiklikul otstarbel (nt sünnipäev, pulmapidu);
- jäädvustamine isikute või vara kaitseks (IKS § 14 lg 3);
- jäädvustamine avalikus kohas ja avalikul üritusel avalikustamise eesmärgil (IKS § 11 lg 8);
- jäädvustamine ajakirjanduslikul eesmärgil, kui esineb ülekaalukas avalik huvi inimese andmete avalikustamiseks ning inimese õigusi ei kahjustata ülemääraselt (IKS § 11 lg 2).

IKS § 2 lg 1 p 1 kohaselt ei kohaldata IKS-i, kui isikuandmeid töötleb füüsiline isik isiklikul otstarbel. IKS eelnõu seletuskirjast¹⁸⁵ nähtuvalt on isiklik otstarve määratlemata õigusmõiste, mille sisustamisele antakse lõplik hinnang seaduse rakendamise praktika kaudu. Seletuskirjast nähtub, et isikliku otstarbe all tuleks silmas pidada eelkõige olukordi, kus füüsiline isik töötleb isikuandmeid üksnes oma erasfääri siseselt (hõlmab ka perekonnaliikmed ja teised lähedased inimesed) või juhud, kus isikuandmete töötlemine on vajalik töötleja enda õiguste realiseerimiseks. Kujutisõiguse seisukohalt on kõige tavapärasem isiklik otstarve inimeste pildistamine või sündmuste filmimine endale mälestuseks. AKI juhendi¹⁸⁶ kohaselt kohaldub isiklikul otstarbel töötlemise erand seni, kuni inimene salvestist pere ringist väljapoole ei jaga, seda sõltumata sellest, mida ja kuidas on kaameraga filmitud. Sellisel juhul ei ole vaja kedagi teavitada ega kellegi nõusolekut küsida. Eeltoodust järeldub, et isiklikul otstarbel on nõusolekut küsimata lubatud vaid isikust kujutise tegemine, kuid nõusolekut on vaja küsida selle salvestise avaldamiseks ehk tegemist on juhtumiga, kus salvestamine ilma nõusolekuta on lubatud, kuid avaldamine mitte.

¹⁸³ Eestis kehtiv IKS lubab ilma isiku nõusolekuta tema kohta käivaid andmeid töödelda ainult seaduses ammendavalt loetletud juhtudel. – T. Ilus. Isikuandmete kaitse olemus ja arengusuunad. – Juridica 2002, VII, lk 435-446.

¹⁸⁴ Käesoleva töö teemat arvestades on asjasse puutuvad eeskätt IKS § 11 lg-d 2 ja 8, kuivõrd käsitlevad kujutise avalikustamist.

¹⁸⁵ Vt viide 51.

¹⁸⁶ Vt viide 97.

IKS § 14 lg 3 sätestab, et isikute või vara kaitseks võib isikuandmeid edastavat või salvestavat jälgimisseadmestikku¹⁸⁷ kasutada üksnes juhul, kui sellega ei kahjustata ülemääraselt andmesubjekti õigustatud huve ning kogutavaid andmeid kasutatakse ainult nende kogumise eesmärgist lähtuvalt. Andmesubjekti nõusolekut asendab sellise andmetöötluse korral jälgimisseadmestiku kasutamise fakti ning andmete töötleja nime ja kontaktandmete piisavalt selge teatavakstegemine. Nõue ei laiene jälgimisseadmestiku kasutamisele riigiasutuse poolt seaduses sätestatud alustel ja korras.¹⁸⁸ Nimetatud sätte kohaselt peavad korraga olema täidetud kõik kolm tingimust: 1) turvakaamera ei tohi ülemääraselt kahjustada andmesubjekti õigustatud huvi; 2) andmeid tohib kasutada ainult nende kogumise eesmärgist lähtuvalt ja 3) turvakaamera kasutamine tuleb selgelt teatavaks teha.

Viidatud AKI juhendist¹⁸⁹ nähtuvalt on ülemääraste õiguste kahjustamisega tegemist juhul, kui soovitud eesmärki on mõistlikult võimalik saavutada ka isiku õigusi vähem riivavate meetmetega. Turvakaameratega võrreldes riivavad eraelu puutumatust vähem nt turvauks, signalisatsioon, poes rõivaste külge kinnitatavad turvaelemendid. Seejuures ei saa inimeste eraelu enam riivava turvameetme või tehnika kasutamist õigustada ainult majanduslike argumentidega (nt väiksemad kindlustusmaksed või seadmete odavam hind). Üksnes väga erandlikel juhtudel võib kaameraid kasutada riietusruumis, WC-s ja dušširuumis. Sellised kõrged riskid võivad esineda nt kinnipidamisasutuses või psühhiaatriaiglas. Seega ei ole riietusruumis, WC-s ja dušširuumis aktsepteeritav kaameraid kasutada vara kaitseks. Ülemäärane kahjustamine võib tuleneda ka sellest, kui salvestisele jäävad delikaatsed isikuandmed (nt kui büroohoones oleva kontori turvakaamera vaatevälja jääb kõrval ruumides tegutseva arsti kabineti uks, tuleb turvakaamera ümber seadistada selliselt, et arsti poole pöörduvad inimesed ei jääks selle vaatevälja).

Kui turvakaameraid kasutatakse isikute ja vara kaitseks, siis võib kaamerate abil kogutud andmeid kasutada ainult nende kogumise eesmärgist nähtuvalt. Nii ei või näiteks rannavalvet kaamerate abil teostav turvafirma hiljem avalikustada rannas tehtud salvestist meedias

¹⁸⁷ Termin „jälgimisseadmestik“ on avatud turvaseaduses (edaspidi TurvaS), mille § 11 lg 3 kohaselt on jälgimisseadmestik pilti või elektroonilist signaali edastavate ja salvestavate seadmete kogum, mis on ette nähtud territooriumi, inimese, eseme või protsessi jälgimiseks või territooriumi, inimese või eseme asukoha või protsessi toimumise koha kindlaksmääramiseks. IKS-is jälgimisseadmestiku mõistet eraldi avatud ei ole, mistõttu tuleb IKS eelnõu seletuskirja kohaselt lähtuda TurvaS § 11 lg 3 definitsioonist. Tavakeeles võib siin rääkida turvakaameratest või videovalvest.

¹⁸⁸ IKS eelnõu seletuskirjast nähtuvalt reguleeritakse selle sättega täiendavalt pildi- või filmimaterjali kujul olevate isikuandmete kogumist ja tegemist ei ole filmimisega avalikustamise eesmärgil, kuid sisult on IKS § 14 lg 3 regulatsioon sarnane IKS § 11 lg-s 8 sisalduva avalikustamise eesmärgil filmimisega, mille puhul on vajalik isikute teavitamine, et nad oleksid jäädvustamisest teadlikud ja saaksid seda soovi korral vältida.

¹⁸⁹ Vt viide 97.

meelelahutuslikul eesmärgil. Tegemist on IKS § 6 p-s 2 sätestatud eesmärgikohasuse põhimõtte järgimise kohustusega.

Mis puudutab turvakaamera kasutamise fakti teatavakstegemise tingimust, siis on leitud, et seadme täpset asukohta ei pea teavitama, kuid jälgimise konteksti tuleb selgitada üheselt mõistetavalt. Piisavaks on peetud seda, kui kaameraid kasutatakse viisil, mis võimaldab isikutel turvakaamerate töötamisest mingis ruumis või maa-alal aru saada. Eelkõige eeldab see, et turvakaameraid ei kasutataks varjatult, vaid igal mõistlikult käituval inimesel oleks võimalik laes või seinas rippuvatest seadmetest aru saada, et need on turvakaamerad. Teavitus kaamera kasutamisest ei tohi olla paigutatud jälgimisalast ebamõistlikult kaugele. Reeglina võib kasutada ka sümboleid (nt kaamera kujutist), kuid võimalusel tuleks kasutada kombineeritud teavitamissüsteemi – jälgimisalasse paigutatud sildid ning viide, kust on võimalik saada täpsemat teavet.¹⁹⁰

IKS § 11 lg 8 kohaselt kui seadus ei sätesta teisiti, asendab avalikus kohas toimuva heli- või pildimaterjalina jäädvustamise puhul avalikustamise eesmärgil andmesubjekti nõusolekut tema teavitamine sellises vormis, mis võimaldab tal heli- või pildimaterjali jäädvustamise faktist aru saada ja enda jäädvustamist soovi korral vältida. Teavitamiskohustus ei kehti avalike ürituste puhul, mille avalikustamise eesmärgil jäädvustamist võib mõistlikult eeldada. Nimetatud sättest tuleneb, et seadusandja teeb vahet avalikul kohal (IKS § 11 lg 8 esimene lause) ja avalikul üritusel (IKS § 11 lg 8 teine lause). Avalikus kohas avalikustamise eesmärgil toimuva filmimise puhul tuleb kaamera vaatevälja jäävaid inimesi teavitada vormis, mis võimaldab neil jäädvustamise faktist aru saada ja seda soovi korral vältida. Avalike ürituste puhul, mille avalikustamise eesmärgil jäädvustamist võib mõistlikult eeldada, teavitamiskohustus ei kehti. Arvestades viidatud sätte sõnastust (jäädvustamine avalikustamise eesmärgil) on töö autori hinnangul tegemist juhtumiga, kus isiku nõusolekut ei ole vaja tema salvestamiseks ega ka salvestise avaldamiseks (hõlmab mõlemat tegevust).

Avaliku koha ja avaliku ürituse mõiste on toodud korrakaitseseaduses¹⁹¹ (edaspidi KorS). KorS § 54 järgi on avalik koht määratlemata isikute ringile kasutamiseks antud või määratlemata isikute ringi kasutuses olev maa-ala, ehitis, ruum või selle osa, samuti ühissõiduk. KorS eelnõu (49 SE III) seletuskirjast¹⁹² nähtuvalt seotakse avaliku koha mõiste koha kasutusse antusega või tegeliku kasutamisega määratlemata isikute ringile. Avalikeks

¹⁹⁰ Vt viide 97 ja 51.

¹⁹¹ RT I, 22.03.2011, 4.

¹⁹² Arvutivõrgus: www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=93502&u=20130327132914, 27.03.2013.

kohtadeks on eelkõige avalikud teed, väljakud, pargid, avalikud supelrannad, kasutamiseks avatud metsaalad, kalmistud, ametiasutuste hooned, kaubandus- ja teenindushooned jne. Seejuures on paljude kohtade kasutusotstarve ja sellest tulenevalt nende avalikuks kohaks olek või mitteolek ajas muutuv (nt avalikult kasutatav restoran – reserveeritud restoran). AKI juhendi¹⁹³ kohaselt võib avalikud kohad tinglikult jagada kaheks: 1) täiesti avalik koht, kus inimene ei saa kunagi päris kindlalt välistada, et pildistatakse või filmitakse (nt linnaruum väljaspool eramaja aedu) ja 2) piiratult avalik koht, kus inimene siiski reeglina ei eelda, et teda avalikustamise eesmärgil pildistatakse või filmitakse (nt mets). Tavaolukorras ei eelda inimene avalikustamise eesmärgil jäädvustamist ka avalikes kohtades, mis seonduvad kõrgema ootusega eraelu puutumatusel (nt tervishoiuasutused, pangakontor, sotsiaalabiga tegelevad asutused, apteek).

Mis puudutab inimeste teavitamist vormis, mis võimaldab neil jäädvustamise faktist aru saada ja seda soovi korral vältida, siis üldjuhul võib jäädvustamise faktist aru saada kaamera olemasolu järgi. Aga kui kaamera filmib väga suurt ala või filmitakse kaugvõtet, siis ei pruugi inimesed kaamerat märgata, olles juba sattunud selle vaatevälja. Sellise olukorra vältimiseks tuleks välja panna silt, mis filmimisest märku annab. Selle hindamine, kas teavitamiskohustus on täidetud või jäetud täitmata, sõltub paljusi kaasuse asjaoludest ja on seetõttu suuresti kohtu diskretsioon.¹⁹⁴ Selleks, et kujutise avalikustaja saaks kohaldada avaliku koha erandit, peab isikul olema võimalus enda jäädvustamist ka vältida. Salvestisele jäämise vältimise võimalusest ei saa rääkida olukorras, kus salvestamine toimub ühistranspordis ja ainus võimalus on sõidukilt maha minna, ega ka olukorras, kus inimene läheb kokkulepitud kuupäeval ja kellaajal asutusse või arsti vastuvõtule.¹⁹⁵ Samuti ei ole inimesel võimalik vältida enda jäädvustamist kinnipidamisel politseireidi käigus, sest siis peaks ta vältima ka politseid.¹⁹⁶ AKI juhendi¹⁹⁷ kohaselt võib neil kirjeldatud juhtudel, mil inimesel ei ole võimalik kaamera ette jäämist vältida, inimest avalikus kohas avalikustamise eesmärgil filmida, kui ta ise selleks nõusoleku annab või siis selliselt, et isik ei ole tuvastatav.

Avalik üritus on KorS § 58 lg 3 kohaselt avalikus kohas toimuv ja avalikkusele avatud lõbustusüritus, võistlus, etendus, kaubandusüritus või muu sellesarnane inimeste koos olemine, mis ei ole koosolek. Tegemist on võimalikest ürituste liikidest lahtise loetelu andmisega. Kuna mõiste sisu pole võimalik seaduses lõplikult avada, jääb selle edasine

¹⁹³ Vt viide 97.

¹⁹⁴ S. Tammer. (viide 4), lk 652-633.

¹⁹⁵ Vt viide 97.

¹⁹⁶ S. Tammer. (viide 4), lk 652-633.

¹⁹⁷ Vt viide 97.

sisustamine kohtu- ja halduspraktika hooleks.¹⁹⁸ Avalikuks ürituseks, mille avalikustamise eesmärgil jäädvustamist võib mõistlikult eeldada ja seega ilma inimestelt nõusolekut küsimata filmida¹⁹⁹, saab pidada laulu- ja tantsupidu, spordivõistlusi, heategevuslikke üritusi, kontsertesinemisi, vabaõhuüritusi, kooli lõpuaktusi jms. Riigikohtu hinnangul võib eeldada oma kujutise kasutamist avalikkusele nähtavalt, kui osaletakse erinevatel seltskonnaüritustel, mille vastu tunneb eelkõige huvi nn kollane ajakirjandus. Sellisel juhul ei ole isiku kujutise ilma tema nõusolekuta kasutamine üldjuhul õigusvastane, sest isik on asetanud end teadvalt sellisesse olukorda.²⁰⁰

IKS § 11 lg 2 sätestab, et isikuandmeid võib ilma andmesubjekti nõusolekuta ajakirjanduslikul eesmärgil töödelda ja avalikustada meedias, kui selleks on ülekaalukas avalik huvi ning see on kooskõlas ajakirjanduseetika põhimõtetega. Andmete avalikustamine ei tohi ülemääraselt kahjustada andmesubjekti õigusi. Kõik eelloetletud tingimused peavad esinema korraga, alles siis võib inimese andmeid meedias avalikustada ilma tema nõusolekuta.²⁰¹ Eeltoodut arvesse võttes vajavad sisustamist terminid ajakirjanduslik eesmärk, ajakirjanduseetika põhimõtted, ülekaalukas avalik huvi ja andmesubjekti huvide ülemäärane kahjustamine.

Ajakirjandus on üldsusele suunatud arvamuste ja muu informatsiooni – PS § 45 lg 1 esimese lause tähenduses²⁰² – levitamine ükskõik millisel viisil. Niimoodi laialt defineeritud mõiste alla kuuluvad ajalehed, ajakirjad, raamatud, lendlehed, kleeibised, plakatid, raadio- ja televisioonisaated, kassetid, CD-d, DVD-d, BD-d (Blue-ray Disc), Interneti-leheküljed jne. Ajakirjandusvabadus tuleneb PS §-de 44²⁰³ (informatsioonivabadus) ja 45 (väljendusvabadus) koosmõjust, erinedes tavalisest väljendusvabadusest selle poolest, et kaitstud ei ole ainult arvamuste ja uudiste väljendamine ning levitamine, vaid kogu ajakirjandustegevus alates teabe hankimisest kuni tulemuse tehnilise levitamiseni.²⁰⁴ Adekvaatselt ja vabalt toimiv avalik elu ja seda peegeldav meedia on see, mis hoiab demokraatia teised elemendid oma kohtadel ja

¹⁹⁸ Vt viide 192.

¹⁹⁹ Autori arvates toob IKS § 11 lg 8 tähenduses avaliku ürituse jäädvustamise lubatavus automaatselt kaasa ka avaldamise lubatavuse ning nõusolekut eraldi küsida ei ole vaja.

²⁰⁰ RKTko 13.01.2010, 3-2-1-152-09, p 14.

²⁰¹ Vt viide 97 ja 51.

²⁰² PS § 45 lg 1 esimese lause kohaselt on igal inimesel õigus vabalt levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni sõnas, trükis, pildis või muul viisil.

²⁰³ PS § 44 lg 1 sätestab, et igal inimesel on õigus vabalt saada üldiseks kasutamiseks levitatavat informatsiooni.

²⁰⁴ M. Ernits. Avalik väljendusvabadus ja demokraatia. – Juridica 2007, I, lk 16-29; M. Ernits. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2011, lk 240.

eesmärgipärasel toimes. Adekvaatselt ja vabalt toimiva avaliku sektori eelduseks omakorda on üldine, vaba ja hästitoimiv väljendus- ja infovabadus.²⁰⁵

Töö autori arvates saab ajakirjanduslikku eesmärki sisustada eeskätt ajakirjanduse rolli kaudu. Ajakirjanduse peamine ülesanne on levitada informatsiooni eri eluvaldkondade kohta, nii ühiskonnas suurt rolli omavate sündmuste ja isikute kohta käivat informatsiooni kui ka meelelahutusliku olemusega informatsiooni. Samas on EIK korduvalt rõhutanud viitega *Observer ja Guardian vs Ühendkuningriigid* lahendile²⁰⁶, et informatsiooni jagamine ei ole mitte üksnes ajakirjanduse õigus, vaid ka kohustus. Lisaks on EIK leidnud, et ajakirjanduse roll on muu hulgas juba kajastatud uudiste säilitamine ja avalikkusele kättesaadavaks tegemine.²⁰⁷ Koos informatsiooni andmisega on ajakirjandusel õigus anda isikutele ning nende tegevusele ka subjektiivseid hinnanguid, samuti arvustada isikute tegevuse tagajärge. Seejuures on avalikus diskussioonis lubatav kasutada nii sarkastilisi, iroonilisi kui pilkavaid väljendeid, samuti šokeerivaid ja häirivaid ideid. Avaliku diskussiooni käigus on sõnavabaduse piiramine lubatav üksnes väga mõjuvatel põhjustel.²⁰⁸ Solvavad väljendid on väljaspool sõnavabaduse kaitseala siis, kui nende esitamise ainus eesmärk on teise isiku tunnete haavamine.²⁰⁹ Seega ei ole ajakirjandusel seoses teiste isikute väärkuse ja õiguste kaitsega lubatav ületada teatud piire avalikkust huvitava informatsiooni kajastamisel. Ajakirjanduse piire sisustades on olulise tähtsusega ka ajakirjanduse poolt käsitletavate isikute ühiskondlik positsioon. Nagu eespool märgitud (vt käesoleva töö alapeatükk 2.3.) on avaliku elu tegelase privaatsusriive taluvuskohustus suurem kui tavainimesel, kuid ka avaliku elu tegelase isiku ja tegevuse kajastamine meedias peab jääma ajakirjandusvabaduse piiridesse. Isikuandmete kaitse ning informatsioonivabaduse vastandlikkuses toimub tihtipeale üksikisiku õiguste ning avalike huvide kaalumine. Kui isikuandmete avaldamine toimub seoses sellega, et ajakirjanduses kajastatakse tõeselt, ausalt ja igakülselt ühiskonnas toimuvat või kajastus jälgib poliitilise ja majandusliku võimu teostamist ning avaldatava vastu on avalik huvi, siis toimub avaldamine ajakirjanduslikul eesmärgil.²¹⁰

Kui eetika on kõlblusnormid ja teadus moraalist²¹¹, siis ajakirjanduseetika on ajakirjanduses järgitavad kõlblus- ja moraalinormid. Ajakirjanduseetika üldised põhimõtted on sätestatud

²⁰⁵ R. Maruste. (viide 2), lk 544.

²⁰⁶ EIKo 26.11.1991, 13585/88, *Observer ja Guardian vs Ühendkuningriigid*.

²⁰⁷ EIKo 10.03.2009, 3002/03 ja 23676/03, *Times Newspaper LTD (nr 1 ja 2) vs Ühendkuningriigid*.

²⁰⁸ EIKo 16.10.2012, 17446/07, *Smolorz vs Poola*.

²⁰⁹ EIKo 27.11.2012, 13471/05 ja 38787/07, *Mengi vs Türgi*.

²¹⁰ M. Männiko. (viide 47), lk 106.

²¹¹ Eesti keele seletav sõnaraamat. – Arvutivõrgus: <http://www.eki.ee/dict/ekss/>.

EAEK²¹² esimeses alajaotuses ja avaldamisreeglid neljandas alajaotuses. Kujutisõiguse seisukohast on töö autori hinnangul olulised EAEK p-d 3.7, 4.10 ja 4.11. EAEK p. 3.7 näeb ette, et ajakirjanik hangib heli- ja pildiülesvõtteid ning informatsiooni avalikult. Erandid on lubatud ülekaaluka avaliku huvi olemasolul, kui materjali pole võimalik teisiti hankida. EAEK p. 4.10 kohaselt tuleb tsitaatide, fotode, heli- ja videomaterjali kasutamisel originaalist erinevas kontekstis olla ettevaatlik. Eksitusohtlik montaaž, samuti heli või pildi moonutus olgu varustatud asjakohase märke või teadustusega. EAEK p. 4.11 järgi ei või fotod, fotode allkirjad, pealkirjad, juhtlauseid ega saatetutvustused auditooriumi eksitada. Isikust tehtud kujutise avaldamist massimeedias vales kontekstis, mis heidab isikule halba varju, on arutanud ASN oma 12. detsembri 2007 lahendis nr 378²¹³, kui vaatas läbi Rain Tolki kaebust SL Õhtulehe kirjutise „Filmitegijate jooming lõppes koera surmaga“ kohta. Kaebuse kohaselt ei osalenud Tolk artiklis kirjeldatud intsidendis, kuid artiklile lisatud fotol on kujutatud ka tema. Niisugune foto artikli juures seostab teenimatult kaebuse esitaja intsidendiga ning kahjustab sellega tema mainet. Seostatust peegeldavad ajaleheartiklile lisatud lugejate veebikommentaariid. SL Õhtuleht kaebusele sisulist vastust ei andnud, kuid ASN käsutuses olevast kaebuse esitaja kirjavahetusest peatoimetajaga nähtus, et SL Õhtuleht ei pidanud Tolki foto avaldamist hea tavaga vastuolus olevaks, sest artiklis ega fotoallkirjas ei ole Tolki intsidendiga otsesõnu seotud – on hoopis viidatud, et foto on tehtud teisel üritusel. Fotol olid kujutatud veel intsidendis osalenud Ken Saan ja Veiko Õunpuu, kellest koos paremat ülesvõtet toimetusel ei leidunud. ASN asus seisukohale, et SL Õhtuleht on artiklile foto lisamisega rikkunud head ajakirjandustava. ASN märkis, et arvestades SL Õhtulehe kujunduselemente – suur foto ja suur pealkiri – loovad need elemendid teineteisega seotud konteksti. Fotol kujutatud isikud ja detailid sobituvad sellisesse konteksti sõnumit tugevdavalt: kõik kolm isikut on filmitegijad ning konkreetsel fotol on neil joogitopsid käes. Nii tugevat kontekstuaalset väärsõnumit – et ka Tolk on asjaga seotud – ei suuda vähimalgi määral korrigeerida Tolki osalust kaudvälistav artikkel (Tolk ei ole intsidendis osalejate hulgas märgitud) ega fotoallkiri (viidatakse ühele teisele sündmusele). Fotoallkiri Tolki loometele eraldi viidates ja teda Saaniga ühise nimetaja alla viies (“Esto TV poisid”) pigem tugevdab seondavat sõnumit. Sellise kõrvaltähenduse tekkimist olnuks toimetuse poolt professionaalne ette näha ja vältida.

Riigikohus ei ole EAEK õigusliku iseloomu kohta ühest seisukohta võtnud, olles märkinud, et teatud elualadel tegutsejad on kehtestanud endile käitumisjuhised ehk eetikakoodeksi ning moodustanud kogu, kes koodeksiga kehtestatud reeglite järgimist valvab ning kes võib omada

²¹² Vt viide 141.

²¹³ Arvutivõrgus: http://www.asn.org.ee/asn_lahendid.php?action=view&num=378, 28.03.2013.

õigust kohustada reeglite rikkujat kannatanu ees vabandama.²¹⁴ Eeltoodust tulenevalt võib järeldada, et Riigikohus ei pea koodeksit õiguslikult siduvaks.²¹⁵ Pärnu Maakohus on seevastu leidnud, et EAEK-s esitatu on vaadeldav kutseliste ajakirjanike suhtes õiguslikult siduva tavana tsiviilseadustiku üldosa seaduse²¹⁶ (edaspidi TsÜS) § 2 lg 1²¹⁷ mõttes.²¹⁸ Autori arvates on EAEK puhul tegemist dokumendiga, mis aitab tõlgendada IKS § 11 lg-s 2 sätestatud ühte tingimust – kooskõla ajakirjanduseetika põhimõtetega – isikust tehtud kujutise ilma tema nõusolekuta ajakirjanduslikul eesmärgil meedias avalikustamiseks. Ajakirjanduseetika põhimõtted on kindlasti laiemas tähendusega kui vaid EAEK-s märgitu.

Isikust tehtud kujutise ilma tema nõusolekuta avalikustamiseks peab isiku ja temaga seonduva suhtes esinema ülekaalukas avalik huvi. K. Ikkonen on märkinud²¹⁹, et avaliku huvi näol on tegemist määratlemata õigusmõistega, mida kasutatakse juriidilises argumentatsioonis küllalt tihti just põhiõiguse piirangu alusena. Määratlemata õigusmõistete avamiseks kasutatakse mõiste tunnuste loetelu, lähtudes konkreetsest ajast ja ruumist.

Avalik huvi on suunatud avaliku (üldine, ühiskondlik) hüve loomisele või säilitamisele, seega on avalik hüve avaliku huvi esemeks ja eesmärgiks. Hüve peitub huvi taga: hüve on see, mistõttu millegi vastu huvi tuntakse, ta on huvi põhjustajaks. Seega on hüve mingi väärtus, huvi on aga millelegi (väärtusele) suunatud. Avalik hüve on miski, millest on huvitatud riigi kui kogukonna liikmed tervikuna, seejuures ei ole avalikku hüve mõisteliselt, faktiliselt või õiguslikult võimalik osadeks jaotada ja neid osi indiviidide vahel laiali jaotada (jagamatu iseloom). Ilmselt ei ole vale väita, et hüve on avalik siis, kui see puudutab enamiku ühiskonnaliikmete heaolu.²²⁰

S. Tammeri hinnangul tuleks avalikku huvi hinnata läbi ühiskondliku spektri, st avalik huvi on olemas sündmuste, olukordade ja isikute suhtes, mille või kelle kohta tahab teada rohkem inimesi kui vaid vastava sündmusega otseselt või kaudselt seotud isikud ning milline sündmus või isik tekitab ühiskonnas elava debati.²²¹ Samas peab avalik huvi olema tegelik ja põhjendatud ega või olla segi aetud uudishimu või kommertshuviga.

²¹⁴ RKTko 13.05.2005, 3-2-1-17-05, p 28.

²¹⁵ M. Ernits. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2011, lk 238.

²¹⁶ RT I 2002, 35, 216 ... RT I, 06.12.2010, 12.

²¹⁷ TsÜS § 2 lg 1 kohaselt on tsiviilõiguse allikad seadus ja tava.

²¹⁸ PMKo 02.05.2006, 2-05-12770.

²¹⁹ K. Ikkonen. Avalik huvi kui määratlemata õigusmõiste. – Juridica 2005, III, lk 187-199.

²²⁰ K. Ikkonen. (viide 217), lk 187-199.

²²¹ S. Tammer. (viide 4), lk 652-663.

Riigikohus on leidnud, et ülekaalukas avalik huvi on muuhulgas teedehitis, lennuohutus, laste turvalisus.²²² Lisada võiks keskkonnakaitse ning keskkonnaga seotud hüved (puhas õhk ja joogivesi, puhas elukeskkond), riigi sisemise ja välimise julgeoleku, iibe kasvu, kriminaalpreventsiooni, üldised meetmed rahvatervise edendamiseks jms. Üldistades võiks defineerida, et avalik huvi on ülekaalukas, kui see puudutab suuremat ühiskonnagruppi olulistes küsimustes.²²³ Samas tuleb seda, kas isiku või temaga seonduva suhtes esineb ülekaalukas avalik huvi, igakordselt otsustada juhtumipõhiselt. Nii on Riigikohus tsiviilasjas nr 3-2-1-152-09 tehtud otsuses leidnud²²⁴, et avalikkusel on õigustatud huvi teada saada, kuidas politsei liiklust korraldades tagab turvalisema liikluskeskkonna. Samas ei ole kostja tõendanud ega kohtud põhjendanud, miks tuleks jaatada avalikkuse huvi olemasolu just hageja kujutise kasutamise vastu politseioperatsiooni kajastamisel. Riigikohtu arvates on isiku kujutise kasutamine ilma tema nõusolekuta üldjuhul lubatav vaid selle isiku endaga seotud aktuaalse päevasündmuse kajastamiseks. Sellele lisandub eeldus, et isiku kujutise kasutamine on päevasündmuse kajastamiseks vajalik ning avalikkuse huvi kaalub üles isiku huvi. Selles asjas ei esinenud Riigikohtu arvates ükski nimetatud eeldus. Riigikohtu hinnangul ei asenda isiku puuduvat nõusolekut tema kujutamine ka neutraalses või positiivses toonis. Avalikkuse huvi võinuks Riigikohtu arvates eelkõige jaatada juhul, kui hageja oleks pannud toime tõsise õigusrikkumise, millest teavitamine on üldsuse huvides, eelkõige selliste õigusrikkumiste avastamiseks või ärahoidmiseks tulevikus.²²⁵ Riigikohus märkis veel, et isiku kujutise kasutamine võib olla lubatav siis, kui kujutist muudetakse tehniliste vahenditega selliseks, mis ei võimalda isikut tuvastada, kusjuures isiku tuvastamist ei tohi võimaldada ka kontekst.

M. Männiko on õigesti leidnud, et mida suuremat huvigruppi puudutavad ja mida kriitilisemad on isikuandmeid sisaldavad meedia tulemid, seda enam peab meediaväljaanne olema valmis argumenteeritult põhjendama ülekaaluka avaliku huvi olemasolu.²²⁶

Kui isikuandmete avaldamine toimub ajakirjanduslikul eesmärgil, avaldamise osas esineb ülekaalukas avalik huvi ja avaldamine on kooskõlas ajakirjanduseetika põhimõtetega, ei tohi avaldamine IKS § 11 lg 2 kohaselt ülemääraselt kahjustada andmesubjekti huve. Normi sõnastusest tuleneb, et teatud määral on andmesubjekti huvide kahjustamine ajakirjanduslikul

²²² M. Männiko. (viide 47), lk 107.

²²³ M. Männiko. (viide 47), lk 107.

²²⁴ RKTko 13.01.2010, 3-2-1-152-09, p 13.

²²⁵ Kaasusest nähtuvalt korraldati Tallinn-Narva maanteel politseioperatsioon, kus kontrolliti Virumaa piirides turvavöö kasutamise nõuete täitmist ning mõõdeti sõidukite kiirust. Operatsiooni käigus pidas politsei kinni hageja sõiduauto, kuna sel ei põlenud üks lähituli. Politsei kontrollis hageja dokumente, viitas mittetöötavale lähitulele ning palus vihmase ilma tõttu arvestada teeoludega. Politseioperatsiooni salvestas kostja võttegrupp ja kajastas seda uudistesaares „Seitsmesed uudised“, näidates uudisloos taustaks hagejast tehtud videopilti koos politsei ja hageja vahelise vestlusega, millest selgus hageja kinnipidamise põhjus (mittetöötav lähituli).

²²⁶ M. Männiko. (viide 47), lk 107.

eesmärgil lubatud.²²⁷ Heaks näiteks isikuandmete avalikustamisest, mis rikkus ülemäära andmesubjekti õigusi, on Riigikohtu 5. detsembri 2002 kohtuotsuses 3-2-1-138-02²²⁸ käsitletud kaasus, kus ajakirjandus kajastas kinnise kohtuistungi üksikasju nii, et kannatanu oli äratuntav. Piirkondlik nädalaleht Infopress avaldas artikli, milles kirjeldas täpselt kohtuotsusega tuvastatud kuriteoepisoode ning avaldas kuriteo ohvri eesnime ja perekonnanime esitähed, aga ka tema, tunnistaja ning kohtualuse poolt antud ütlused. Seejuures mainiti Eesti väikelinna, kus tegu oli toime pandud. Eeltoodud andmed olid piisavad kannatanu identifitseerimiseks. Artikli avaldamine põhjustas kannatanule täiendavaid kannatusi, talle hakati helistama ja tänaval igasuguseid avaldusi tegema. Abi saamiseks tuli kannatanul pöörduda nii psühholoogi kui psühhiaatri poole. Riigikohus leidis, et ajakirjandusvabadust teostades on kannatanule tekitatud moraalselt kahju. Temalt ei küsitud nõusolekut teda puudutavate eraeluliste andmete avaldamiseks ega artiklis tema eesnime kasutamiseks. Seega toimus kannatanu eraellu sekkumine tema tahte vastaselt. Kuivõrd ajakirjandusel puudusid kannatanu eraellu sekkumist õigustavad asjaolud, on põhjendatud tunnistada artikli avaldamine kannatanu eraelu puutumatuse rikkumiseks (õigusvastaseks).

Töö autori hinnangul tuleneb eeltoodust kohustus respektida inimeste soovi ennast meedias mitte eksponeerida. Juhul kui tegemist on avalikkust huvitava sündmusega, siis tuleb teha meediast sõltuv isiku isiklike õiguste kaitsmiseks ja sündmus kajastada viisil, mis ei kahjusta ülemääraselt isiku huve. Selle piiranguklause ja määratlemata mõiste rakendamine on aga üksikjuhtumil langetatav kaalutlusotsustus. Kokkuvõtvalt võib öelda, et ajakirjandusel on sõnavabaduse teostamisel õigus isikuandmeid töödelda (sh isikust tehtud kujutis avaldada), kuid see tegevus peab arvestama isiku õigusi suhtes avaliku huviga selle isiku vastu. Tasakaalu leidmine üksikisiku ja avalike huvide vahel on keeruline.

Isikust tehtud kujutise ilma tema nõusolekuta avaldamise õigus on sätestatud ka menetlusseadustikes. IKS § 2 lg 2 kohaselt kohaldatakse IKS-ist kriminaalmenetlusele ja kohtumenetlusele menetlusseadustikes sätestatud erisustega. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku²²⁹ (edaspidi TsMS) § 42 lg 1 järgi on avalikul kohtuistungil lubatud teha märkmeid, kui sellega ei segata kohtuistungit. Kohtuistungit võib pildistada, filmida või helisalvestada ja kohtuistungilt võib teha radio- või televisiooniülekanne või muud ülekannet üksnes kohtu eelneval loal. Sama paragrahvi 2. lõike kohaselt võib kohus kinnisel kohtuistungil lubada üksnes märkmete tegemist. Halduskohtumenetluse seadustiku²³⁰

²²⁷ M. Männiko. (viide 47), lk 107.

²²⁸ RKTko 05.12.2002, 3-2-1-138-02.

²²⁹ RT I 2005, 26, 197 ... RT I, 05.04.2013, 5.

²³⁰ RT I, 23.02.2011, 3 ... RT I, 25.10.2012, 10.

(edaspidi HKMS) § 1 lg 3 sätestab, et HKMS-s sätestatud juhtudel kohaldatakse halduskohtumenetluses TsMS-i, arvestades halduskohtumenetluse erisusi. HKMS § 77 lg 1 kohaselt kohaldatakse halduskohtumenetluse avalikkuse, haldusasja menetluse kinniseks kuulutamise, kohtuistungi edastamise ja salvestamise suhtes TsMS § 37–42. Kriminaalmenetluse seadustiku²³¹ (edaspidi KrMS) § 13 lg 1 näeb ette, et kohtuistungi avamisest kuni kohtulahendi kuulutamiseni on istungisaalis viibijal lubatud teha kirjalikke märkmeid. KrMS § 13 lg 2 kohaselt võib muid vahendeid kohtuistungi talletamisel kasutada vaid kohtu loal. KrMS § 13 lg 3 järgi võib kohus kinnisel kohtuistungil lubada vaid kirjalike märkmete tegemist. Väärteomenetluse seadustiku²³² (edaspidi VTMS) § 2 sätestab, et kui VTMS-s ei ole sätestatud teisiti, kohaldatakse väärteomenetluses kriminaalmenetluse sätteid, arvestades väärteomenetluse erisusi.²³³

Eeltoodud sätted on seotud õigusemõistmise (kohtumenetluse ja kohtulahendi kuulutamise) avalikkuse printsiibiga, mis on sätestatud PS § 24 lg-tes 3 ja 4. Normi eesmärk on õigusemõistmise läbipaistvus, selle kaudu omakorda õigluse ja erapooletuse taotlemine ja toetamine ning seeläbi demokraatiapõhimõttega kaasas käiv avalikkuse kontroll õigusemõistmise üle.²³⁴ Lisaks printsiibilisele tähendusele on õigusemõistmise avalikkus veel ka igäihe subjektiivne õigus teda ennast puudutava kohtumenetluse avalikkusele. Subjektiivse õigusena sisaldab ta veel ka õigust viibida iga muu isikule huvipakkuva kohtuasja läbivaatamise juures niivõrd, kuivõrd istung ei ole kuulutatud kinniseks ning kohtusaalide mahutavus ja õigusemõistmise huvid seda võimaldavad.²³⁵ Kohtuotsuse avalikkus on menetluse avalikkuse ja demokraatlikkuse üks oluline osis, mis annab täiendava võimaluse ka avalikkuse kontrolliks kohtute tegevuse üle.²³⁶

Vaidlust ei ole selles, et avalikkusel on õigus olla informeeritud kohtutes toimuvast ja et kohtumenetluse kajastamine meedias tagab avalikkuse järelevalve kohtusüsteemi üle, kuid eelnevast ei saa teha järeldust, et meedia on õigustatud osalema kõigil kohtuistungel ning tegema kohtusaalist otseülekandeid. Õigust õigusemõistmise avalikkusele tasakaalustavad teised õigusemõistmise printsiibid ja huvid, sh süütuse presumptsiooni põhimõte, kohtuistungi häirimatuse, tunnistajate mõjustamise vältimise ja kohtualuse avaliku häbistamise ärahoidmise vajadus, teinekord tunnistajate ja kannatanute identiteedi kaitse vajadused jmt

²³¹ RT I 2003, 27, 166 ... RT I, 16.04.2013, 3.

²³² RT I 2002, 50, 313 ... RT I, 22.03.2013, 21.

²³³ Samasugune kord on ette nähtud ka Kohtute Haldamise Nõukoja soovitustes kohtute meediasuhtluseks, vt p 7.2.2. – Arvutivõrgus: <http://www.nc.ee/?id=680>, 06.04.2013.

²³⁴ R. Maruste. (viide 2), lk 406.

²³⁵ R. Maruste. (viide 2), lk 407.

²³⁶ R. Maruste. (viide 2), lk 411.

üldised ja õigusemõistmise huvid. Seetõttu on üldtunnustatud praktika, et meedia lubamise kohtuistungil otsustab igal üksikul juhul kohus. Eestis on kujunenud tavaks elektroonilise meedia lubamine kohtusaali istungi rakendavas osas, asja sisulisele kuulamisele asudes elektroonilist meediat saali ei lubata. See keeld ei kehti kirjutava pressiga kohtu kirjalike märkmete ja istungit mittesegava helisalvestise tegemise suhtes.²³⁷

Eeltoodust tuleneb, et kohtuistungi avalikkuse printsiipi võib piirata. PS § 24 lg 3 teise lause kohaselt võib kohus seaduses sätestatud juhtudel ja korras oma istungi või osa sellest kuulutada kinniseks riigi- või ärisaladuse, kõlbluse või inimeste perekonna- ja eraelu kaitseks või kui seda nõuavad alaealise, kannatanu või õigusemõistmise huvid. Ka kohtuotsust ei pruugita alaealise, abielupoole või kannatanu huvide tõttu kuulutada avalikult (PS § 24 lg 4).²³⁸ Piirangute rakendamine on hindamise ja huvide tasakaalustamise küsimus ning piiranguid saab teha üksikjuhtumite kaupa.

Kuigi seadusandja on seaduse loomisel avalikku huvi ja üksikisiku huvi kaaludes otsustanud, milline teave peab juba seadusest tulenevalt olema avalik, milline aga mitte, ei ole töö autori arvates õigusemõistmise kajastamisel avalikkusele üldjuhul eraldi arutletud selle üle, kas seejuures on põhjendatud ja õigustatud asjaosaliste isikuandmete, sh kujutise avalikustamine ulatuses, mis võimaldab isiku identifitseerimist.

Saksamaal on välja kujunenud seisukoht, et kergemate ja noorukite poolt toimepandud kuritegude puhul ei tohi tegija isikust ja tema elust nime äramärgimise, kujutise avaldamise või muul identifitseerimist võimaldaval viisil teatada. Sedavõrd esmatähtis on isikuõiguste kaitse. Üksnes raskete kuritegude puhul on reeglina avalikul teabesaamise huvil eesõigus isikuõiguste kaitse ees.²³⁹ Alaealist, kes ei ole veel jõudnud kriminaalvastutuse ikka, ei või nimeliselt ajakirjanduses kajastada isegi siis, kui ta on toime pannud raske kuriteo.²⁴⁰ Seega on alaealiste (kahtlustatavate, süüdistatavate ja kohtualuste) huvid seatud ettepoole väljendusvabadusest ja isikuandmete avaldamist aktsepteeritakse üksnes tõsiste õigusrikkumiste puhul, millest teavitamine on üldsuse huvides, eelkõige selliste õigusrikkumiste avastamiseks või ärahoidmiseks tulevikus²⁴¹ või millest teavitamine võimaldab olla inimestel hoolikam ja hoiduda ohtudest.²⁴² Kannatanuid ei identifitseerita ilma nende selleskohase selge nõusolekuta, kusjuures ka kuriteo asjaolude kirjeldus ei tohi

²³⁷ R. Maruste. (viide 2), lk 410.

²³⁸ KrMS § 12 lg-s 1 ja TsMS § 38 lg-s 1 sisalduv avalikkuse piiramise juhtude loetelu kattub suuresti PS § 24 lg-tes 3 ja 4 sisalduvate väärtuste loeteluga.

²³⁹ H. Koziol, A. Warzilek (eds). (viide 67), lk 468.

²⁴⁰ Vt viide 97.

²⁴¹ RKTko 13.01.2010, 3-2-1-152-09, p 13.

²⁴² Vt viide 97.

võimaldada kannatanuid ära tunda.²⁴³ Et ohvreid ja alaealisi kurjategijaid üldjuhul avalikkuse jaoks ei identifitseerita, see põhimõte on kirjas EAEK p-s 4.8.²⁴⁴

Eeltoodud seisukohti on kinnitanud ASN oma 30. märtsi 2010 lahendis 459²⁴⁵, kui arutas Lidia Nikolajeva kaebust Kanal 2 uudistesaadete Reporter kohta. Kaebuses märgiti tahtevastast videoülesvõtet ja ülesvõtte kasutamist saates. Kaebuse esitaja hinnangul rikkus video avaldamine tema õigusi. Kanal 2 ASN-le oma seisukohta ei avaldanud. ASN asus seisukohale, et Kanal 2 ei rikkunud head ajakirjandustava. ASN märkis, et kuigi informatsioonilise enesemääramise õigusest tulenevalt on igaühel õigus määratleda oma privaatsus, siis käesoleval juhul on videosalvestis tehtud avalikul kohtuprotsessil, mis esimeses astmes päädis süüdimõistva otsusega. Sealjuures karistas kohus süüalust niisuguse petturluse eest, millega kaasnes teise inimese surm. Niisuguses kontekstis kaalub avalikkuse huvi üles inimese isiklikud huvid ja nii informatsiooni avaldamine kohtuprotsessi kohta kui ka kohtualuse kujutist sisaldava videoülesvõtte avaldamine olid õigustatud.²⁴⁶

Kuriteo toimepanemise kahtlusega isiku identiteedi avalikustamine on tihedalt seotud süütuse presumptsiooni põhimõttega. R. Maruste on leidnud, et isiku identiteedi avalikustamisest tuleb hoiduda niikaua, kuni isiku süü ei ole lõplikult kindlaks tehtud jõustunud süüdimõistva kohtuotsusega, sest on olemas võimalus, et menetlus lõpetatakse riigipoolse eksimuse tunnistamisega, süütõendite puudumisel isiku vabastamisega või õigeksmõistmisega. Isikuandmete ning kuvandi avaldamine avalikkusele sellises olukorras võib kaasa tuua põhjendamatu kahju isiku ja tema lähedaste reputatsioonile ja põhiseadusega kaitstud aule ja väärikusele ning heale nimele. See põhimõte käib nii õigusametnike tegevuse kui ka sõnaliste ja pildiliste meediareportaažide kohta ning kehtib niivõrd, kuivõrd isik ise ei ole astunud samme enda isiku avalikustamiseks või on see olnud avalik algusest peale asja tehjoludest tulenevalt.²⁴⁷

Vajalikkuse kaalumise kohustus on sätestatud ka EAEK p-s 4.8, mille kohaselt avaldades materjale õigusrikkumistest, kohtuasjadest ja õnnetustest peab ajakirjanik kaaluma, kas asjaosaliste identifitseerimine on tingimata vajalik ja milliseid kannatusi võib see

²⁴³ RKTko 05.12.2002, 3-2-1-138-02, p 9.

²⁴⁴ Vt viide 141.

²⁴⁵ Arvutivõrgus: http://www.asn.org.ee/asn_lahendid.php?action=view&num=459, 06.04.2013.

²⁴⁶ L. Nikolajeva esitas ASN-le kaebuse ka Postimehe kohta, milles heitis ajalehele ette korduvat tema fotode avaldamist koos lugudega tema üle peetavast kohtuasjast. ASN leidis analoogsele põhjendusele tuginedes, et Postimees ei rikkunud head ajakirjandustava. – Arvutivõrgus: http://www.asn.org.ee/asn_lahendid.php?action=view&num=453, 06.04.2013.

²⁴⁷ R. Maruste. (viide 2), lk 389.

asjaosalistele põhjustada. AKI arvates tuleb seejuures arvestada ka õigusrikkuja alaealiste laste huvidega.²⁴⁸

Töö autor on eri huvide kaalukust ja seaduse eesmärgi arvestades seisukohal, et õigusemõistmise kajastamiseks meedias ei ole tingimata (kindlasti) vajalik isikust tehtud kujutise (nt foto või videosalvestise) avaldamine viisil, mis võimaldab isiku tuvastamist. Õigusemõistmise avatuse eesmärk ehk kohtumenetluse läbipaistvuse kaudu kohtuvõimu legitimeerimine ning avalikkuse kontroll kohtute tegevuse üle on saavutatav ka ilma isiku kujutise äratuntava avalikustamiseta. Avalikkuse õigus saada tõest, ausat ja igakülgselt teavet kohtusaalis toimuva kohta ei hõlma otsest õigust seeläbi isiku kujutis laiemale avalikkusele kättesaadavaks teha. Autori hinnangul on antud juhul tegemist pelgalt inimliku uudishimu ja sooviga näha seda isikut, keda süüdistatakse mingis karistatavas teos. Viimast ei saa aga pidada üldsuse põhjendatud huviks. Säärast huvi võib mõista, kuid uudishimuga ei saa õigustada põhiõiguste piirangut. Kuivõrd õigus enesekujutamisele ja eraelu puutumatusele säilib igal juhul ka siis, kui ta osaleb kohtumenetluses ning möödapääsmatult vajalik ei ole õigusemõistmise avatuse põhimõtte järgimiseks isikust tehtud kujutise avalikustamine identifitseerimist võimaldaval viisil, tuleks autori arvates küsida puudutatud isikult nõusolekut. Kui isik keeldub oma kujutise avaldamisest, siis on võimalik kujutis avaldada selliselt, mis ei võimalda isikut tuvastada. Sellisel juhul on tegemist sobivama vahendiga, mis oma olemuselt riivab põhiõigusi vähem intensiivselt.

3.3. Isikust tehtud kujutise avaldamine tema nõusolekul

Tsiviilõiguse üldtunnustatud põhimõtte kohaselt välistab kahju põhjustamise õigusvastasuse isiku nõusolek tema õiguste rikkumiseks (õigustesse sekkumiseks) ja kahju tekitamiseks, välja arvatud kui sellise nõusolekuga rikutakse seadust või see on heade kommete vastane. Isiku nõusolek talle kahju tekitamiseks kui kahju põhjustamise õigusvastasust välistav asjaolu on sätestatud otsesõnu VÕS § 1045 lg 2 p-s 2.²⁴⁹

Õiguskirjanduse²⁵⁰ ja kohtupraktika²⁵¹ kohaselt ei käsitata kahju tekitamiseks nõusoleku andmist tehinguna. Seega ei oma tähtsust kannatanu teo- või otsusevõime ning nõusoleku kehtivuse hindamisel ei ole rakendatavad tehingu tühisust ja tühistamist reguleerivad sätted. Järelikult ei ole asjakohane rääkida kujutise avaldamiseks antud nõusoleku tühistamisest,

²⁴⁸ Vt viide 97.

²⁴⁹ RKTko 13.12.2006, 3-2-1-124-06, p 11.

²⁵⁰ T. Tampuu. (viide 99), lk 216; P. Schlechtriem. (viide 13), lk 260; M. Käerdi, T. Tampuu. VÕS § 1045/p 3.10.2. – P. Varul jt (koost). Võlaõigusseadus III. 8. ja 10. osa. Komm vlj. Tallinn: Juura 2009.

²⁵¹ RKTko 13.12.2006, 3-2-1-124-06, p 11.

nt eksimuse tõttu. Oluline on tahteavalduse kooskõla seaduse ja heade kommetega.²⁵² Nõusolek VÕS § 1045 lg 2 p 2 järgi võib olla ka suuline ja järelduda isiku tegevusetusest, sh vaikimisest. Eeltoodust tuleneb, et VÕS ei sätesta muid nõudeid nõusoleku andmisele peale kooskõla seaduse ja heade kommetega.²⁵³ Kuna isiklikuks õiguseks on isiku õigus oma kujutisele ja kujutis on isikuandmeteks IKS § 4 lg 1 tähenduses, siis töö autori arvates saab antud juhul kohaldada nõusoleku andmisele IKS-is nõusoleku kohta sätestatud. Autor leiab, et järgnevad IKS sätted reguleerivad täiendavalt VÕS § 1045 lg 2 p-s 2 öeldut juhul, kui tegu on IKS-iga reguleeritud probleemiga. IKS § 12 lg 7 kolmanda lause kohaselt kohaldatakse nõusoleku suhtes täiendavalt TsÜS-s tahteavalduse kohta sätestatud.

IKS-is on kehtestatud järgmised nõuded nõusoleku sisule ja vormile:²⁵⁴

- nõusolek peab tuginema isiku vabal tahtel;
- nõusolek peab olema kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis, välja arvatud juhul, kui see ei ole andmetöötluse erilise viisi tõttu võimalik;
- vaikimist või tegevusetust nõusolekuks ei loeta, samas võib nõusolek olla osaline ja tingimuslik;
- nõusoleku saab anda vaid enda ja oma alaealise lapse ning eestkostetava isikuandmete töötlemiseks;
- nõusolek ei saa sisalduda tüüptingimustes, sest nõusoleku andmise üle peab olema võimalik tüüptingimustest sõltumatult otsustada;
- nõusolekus peavad olema selgelt määratletud: andmed, mille töötlemiseks luba antakse; andmete töötlemise eesmärk; isikud, kellele andmete edastamine on lubatud; andmete kolmandatele isikutele edastamise tingimused; andmesubjekti õigused tema isikuandmete edasise töötlemise osas.

Nõusolek on üks isikuandmete töötlemise õiguslikust alusest, mis annab isikule teatava kontrolli oma isikuandmete töötlemise üle. Selleks, et nõusolek oleks kehtiv, peab see olema

²⁵² Samas on vastuolu heade kommete ja seadusest tuleneva keeluga tehingu tühisuse alusteks TsÜS §-de 86 ja 87 järgi.

²⁵³ Analoogia alusel saab väita, et nõusolek võib heade kommetega olla vastuolus erinevatel põhjustel, mida ühiskonnas valitsevate arusaamade järgi võib pidada ebamoraalseteks ja taunitavateks. Nõusolek on vastuolus heade kommetega, kui see eksib ausalt ja õiglaselt mõtleivate inimeste õiglustunde ja väärtushinnangute ning õiguse üldpõhimõtete vastu nõusoleku andmise ajal ning nõusoleku heade kommete vastasus võib tuleneda kas nõusoleku eesmärgi heade kommete vastasusest või ühe poole ebamoraalsest käitumisest nõusoleku andmise eesmärgil. – Vt RKTko 21.11.2008, 3-2-1-111-08, p 23 tehingu vastuolust heade kommetega.

²⁵⁴ Kokkuvõtte on esitatud IKS § 12 ja AKI juhendi kaamerate kasutamise kohta alusel. – Vt viide 97.

vabatahtlik. See tähendab, et esineda ei tohi pettuse, heidutamise, sundimise või märkimisväärsete negatiivsete tagajärgede ohtu nõusolekust keeldumise korral.²⁵⁵ Õiguskirjanduses on asutud seisukohale, et teo õigusvastasust ei välista kannatanu nõusolek, mille ta andis kahju tekitajale sunni või pettuse mõjul. Võib öelda, et eelnimetatud juhtudel oleks kannatanu nõusoleku andmine heade kommete vastane VÕS § 1045 lg 2 p 2 mõttes.²⁵⁶ Heade kommete vastaseks tuleks VÕS § 1045 lg 2 p 2 järgi lugeda ka kannatanu nõusolek, mis on antud eksimuse mõjul, millest on teadlik kahju tekitaja.²⁵⁷ Muudel juhtudel tuleks kaaluda, kas ju kuivõrd olid kahju tekitajast lähtuvad asjaolud kannatanu eksimuse põhjuseks, st kas kahju tekitaja põhjustas mittetahtlikult kannatanu eksimuse ja kas kannatanu eksitamine kui kannatanu psüühika mõjutamine oli kahju vajalikuks põhjuseks. Kahju tekitaja on sellisel juhul tekitanud kahju küll tahtlikult, kuid tema tegu võib olla vabandatav VÕS § 1050 järgi.²⁵⁸

Mis puudutab nõusoleku andmise vormi, siis üldjuhul peab nõusolek olema kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis (nt elektronkiri, faks, originaalallkirjaga dokumendi koopia), välja arvatud juhul, kui see ei ole andmetöötluse erilise viisi tõttu võimalik. S. Tammer on ajakirjas *Juridica* asunud seisukohale, et andmetöötluse eriline viis, mis annab õiguse mööda minna kirjaliku nõusoleku sätetest, peab olema väga erandlik, sest vastupidisel juhul kaotaksid IKS sätted oma mõtte.²⁵⁹ Kujutisõiguse aspektist lähtudes tuleks töö autori hinnangul pigem nõustuda AKI seisukohaga, et videosalvestise puhul piisab nõusoleku küsimise salvestamisest, kusjuures nõusoleku küsimisel tuleb esitada kogu vajalik info, sh avaldamise kohta. Kui isik keeldub, tuleb tehtud salvestis kustutada.²⁶⁰

Kuna nõusoleku saab anda nii otsese²⁶¹ kui kaudse²⁶² tahteavaldusena²⁶³, võib osutuda vajalikuks jäädvustuse kaudu hinnata, millist tahet kujutatud isiku teod peegeldavad. Näiteks juhul, kui end ajakirjanikuna identifitseeriv isik küsib isikult kommentaari ning isik annab selle, avaldades ka oma nime, võib konkreetsetest asjaoludest järeldada ka tema kaudset nõusolekut nime avaldamiseks koos kommentaariga.²⁶⁴ Avalikkuse ees esinevad isikud on reeglina konkludentsetl nõus sellega, et neid filmitakse ja pildistatakse ning et sel moel

²⁵⁵ Art 29 alusel loodud andmekaitse töörühma arvamus 15/2011 nõusoleku määratluse kohta. – Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/justice/data-protection/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2011/wp187_et.pdf, 12.03.2013.

²⁵⁶ T. Tampuu. (viide 99), lk 216; P. Schlechtriem. (viide 13), lk 261; P. Varul jt (koost). (viide 248).

²⁵⁷ Ka siin ei kohaldu tehingu kehtivuse sätted.

²⁵⁸ T. Tampuu. (viide 99), lk 216.

²⁵⁹ S. Tammer. (viide 4), lk 652-663.

²⁶⁰ Vt viide 97.

²⁶¹ TsÜS § 68 lg 2 kohaselt on otsene tahteavaldus, milles sõnaselgelt avaldub tahe tuua kaasa õiguslik tagajärg.

²⁶² TsÜS § 68 lg 3 järgi on kaudne tahteavaldus, mis väljendub teos, millest võib järeldada tahet tuua kaasa õiguslik tagajärg.

²⁶³ RKTko 13.01.2010, 3-2-1-152-09, p-d 11 ja 13; RKTko 21.12.2010, 3-2-1-67-10, p 19.

²⁶⁴ P. Varul jt (koost). (viide 1).

saadud materjali avaldatakse.²⁶⁵ Ilmselt ei soovi isik enda kujutise jäädvustamist, kui ta varjab oma nägu, eemaldub, keerab selja, tõmbab kapuutsi pähe, jookseb eest ära vms. Sellise kehalise väljenduse puhul on tegu üsna kindla viitega, et nõusolekut avalikustamiseks ei ole antud.²⁶⁶ Tahte tuvastamine võib osutuda keeruliseks suuliselt poetatud üksikute sõnade korral, kus videol kujutatud isik küll reageerib reporteri ühele või mitmele küsimusele, kuid seda pigem reporterist vabanemiseks, lausudes: „Ei kommenteeri“, „Ei soovi vastata“, „Miks te filmite? Uudist ei ole“ jms. S. Tammeri hinnangul on sellistes oludes tegu pigem viitega, et isik ei ole avaldanud soovi enda jäädvustamiseks ja seeläbi ka jäädvustuse avalikustamiseks.²⁶⁷ Ka siis, kui sõnaline ja kehaline osa lähevad omavahel vastuollu – näiteks isik ütleb reporterile jooksu pealt mõne lause, aga jooksu on põhjastanud asjaolu, et teda filmitakse – tuleks pigem eelistada tõlgendust, et määrav on kujutise omaniku kehakeel.²⁶⁸ Samas ei ole välistatud, et osal juhtudel on ka nõusoleku andjal kiire: ta küll eemaldub kaamerast, kuid suhtleb reporteriga üsna aktiivselt, on tuntav soov olla intervjuueeritud. Sellisel juhul peaks jaatama kujutise omaja nõusolekut tema filmimiseks ja kujutise avaldamiseks.²⁶⁹

IKS kohaselt ei loeta vaikimist või tegevusetust nõusolekuks. Arvamuses 15/2011 nõusoleku määratluse kohta on leitud, et mõiste „tahteavaldus“ paistab viitavat tegutsemise vajalikkusele ning tegevusetus üksi ei ole piisav. Vajalikuks on peetud tahteavalduse minimaalsetki väljendamisest, teatavat tegevust, mis on piisavalt selge, et näidata isiku tahet ja olla mõistetav andmete töötlejale (vastupidiselt olukorrale, kus nõusolekut võiks eeldada tegevusetuse põhjal).²⁷⁰ Viidatud arvamuse kohaselt kaasneb vaikimise või tegevusetusega paratamatult ebaselgus selles, kas väljendati oma nõusolekut. Asjaolu, et isik ei sooritanud positiivset tegu (jäi passiivseks suhtlusvõrgu vaikeseade nupu klõpsamisel ja nimetatud võimaldas kõikidel „sõprade sõpradel“ teha iga kasutaja isiklik teave (sh kujutis) nähtavaks kõikidele oma „sõprade sõpradele“), ei võimalda järeldada ühemõttelise nõusoleku andmist.

Kahju tekitamiseks tuleb nõusolek VÕS § 1045 lg 2 p 2 mõtte kohaselt anda isiklikult.²⁷¹ IKS sätete järgi saab samuti nõusoleku anda vaid enda ja oma alaealise lapse ning eestkostetava isikuandmete töötlemiseks. Sellist seisukohta on kinnitanud ka ASN 2. detsembri 2009

²⁶⁵ M. Ernits. PS § 19/3.4.2. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.

²⁶⁶ S. Tammer. (viide 4), lk 652-663.

²⁶⁷ S. Tammer. (viide 4), lk 652-663.

²⁶⁸ S. Tammer. (viide 4), lk 652-663.

²⁶⁹ S. Tammer. (viide 4), lk 652-663.

²⁷⁰ Vt viide 253.

²⁷¹ T. Tampuu. (viide 99), lk 216.

lahendis nr 444²⁷², kui arutas Triinu Rogenbaumi kaebust Kroonika kirjutise “Villu Parvet võttis kallima tagasi” kohta. Kaebuse kohaselt ei küsinud ajakiri kaebaja eraeluliste andmete levitamiseks ega foto avaldamiseks temalt luba. Kroonika peatoimetaja selgitas, et ajakiri tegi fotole tuginevalt positiivse alatooniga artikli, küsides kommentaari kaebuse esitaja elukaaslaselt ja et kaebuse esitaja ise ei olnud küsimusteks kättesaadav. ASN asus selles asjas seisukohale, et Kroonika on rikkunud head ajakirjandustava inimese eraelu tahtevastase avalikustamise osas ja pidas vääraks tõlgendust, nagu võiks paarisuhte teine pool anda luba eraelulisi andmeid avaldada ka oma elukaaslase kohta ja eest. ASN märkis, et informatsioonilise enesemääramise õiguse aspektist on igalühel vaid enda eest õigus otsustada, kui suures ulatuses ta soovib oma eraelu avalikkuse ees käsitleda.

Selleks, et nõusolek oleks kehtiv, peab see olema selgelt määratletud erinevate töötlemise tahkude osas. Nimelt peab nõusolek hõlmama seda, milliseid andmeid ja mis eesmärgil töödeldakse. Teiste sõnadega ei ole vastuvõetav kõikehõlmav nõusolek. Põhimõtteliselt peaks aga olema piisav, kui saadakse ühekordne nõusolek eri toiminguteks.²⁷³ Viidatud arvamuses on rõhutatud nõusoleku saamise vajalikkust enne andmete töötlemise alustamist kui üht olulist andmete töötlemise seaduslikkuse tagamise tingimust. Vastasel korral oleks andmete töötlemine selle algusmomendist kuni nõusoleku saamise hetkeni ebaseaduslik, sest puudub õiguslik alus. Arvamusest 15/2011 nõusoleku määratluse kohta ei selgu, kas võimalik on nõusoleku andmine tagantjärele (heakskiit), mis omaks tagasiulatuvat mõju. Töö autori hinnangul on põhjendatud antud juhul asuda seisukohale, et IKS lubab siiski ainult eelneva nõusoleku, mitte aga hilisema heakskiidu andmist. Autori arvates ei saa rääkida vabatahtlikust ja teadlikust nõusolekust, kui isik on pandud teatud sundseisu sellega, et muuta tema kohta kogutud andmete töötlemine seaduslikuks tagantjärgi.

IKS § 12 lg 7 esimese lause kohaselt võib nõusoleku igal ajal tagasi võtta, seda ka televisiooni jaoks tehtud salvestiste puhul.²⁷⁴ Samas juhendis on leitud, et nõusoleku tagasivõtmatuses ei saa kokku leppida, sest see oleks seadusega vastuolus olev tingimus. Nõusoleku tagasivõtmisel ei ole tagasiulatuvat jõudu (IKS § 12 lg 7 teine lause). Seega nõusoleku tagasivõtmine pärast seda, kui salvestis on eetris ära olnud, ei muuda tagantjärele enam midagi. Nõusoleku tagasivõtmine peaks aga välistama üksikisiku andmete igasuguse edasise töötlemise. Käesoleval juhul ei kehti seega TsÜS-i sätteid tahteavalduse tagasivõtmise kohta.

²⁷² Arvutivõrgus: http://www.asn.org.ee/asn_lahendid.php?action=view&num=444, 19.03.2013.

²⁷³ Vt viide 253.

²⁷⁴ Vt viide 97.

IKS-is puuduvad erieeskirjad nõusoleku saamiseks piiratud teovõimega isikutelt.²⁷⁵ Hea usu põhimõttest tulenevalt ei saa kahju tekitaja tugineda kannatanu nõusolekule, kui ta teadis või pidi teadma, et kannatanu vaimne ja psüühiline seisund ei võimaldanud tal teha mõistlikku otsustust.²⁷⁶ Kui nõusoleku annab alaealine isik, peab ta siiski olema võimeline „vastavalt oma vaimsele ja moraalsele küpsusele“ sekkumise ja selle lubamise tähenduse üle otsustama.²⁷⁷

Art 29 alusel loodud andmekaitse töörühm on võtnud vastu arvamuse 2/2009 laste isikuandmete kaitse kohta.²⁷⁸ Nimetatud arvamuse kohaselt on lapse huvid peamine õiguspõhimõte, mis võib huvide konflikti korral üles kaaluda vanemate ja teiste seadusjärgsete esindajate soovid ja otsused. Kuna laps on pidevalt arenev isiksus, tuleb teda kohelda vastavalt tema küpsusastmele, sest lapsel on suuremaks saades järk-järgult rohkem õigus kaasa rääkida oma õiguste kasutamisel.

AKI on samuti leidnud, et alati ainult nõusolekust ei piisa. Laste kajastamisel meedias lapsevanema nõusoleku alusel peab ajakirjanik ikkagi ka ise hindama lapse huvisid, kas last käsitleva salvestise avalikustamine võib kahjustada lapse huve ja seda ka pikemat ajaperioodi silmas pidades.²⁷⁹ Sealhulgas ei või ajakirjanik kuritarvitada meediaga suhtlemisel kogenematuid inimesi. Nimetatud seisukohti on kinnitanud ASN oma 25. veebruari 2009 lahendis nr 407²⁸⁰, arutades Lastekaitse Liidu kaebust Kanal 2 saate “Reporter” uudislõigu kohta, mis käsitles ühe Võnnu 6-lapselise pere olukorda. Kaebuse kohaselt näidati lapsi hoolitsemata, hüljatute ja väidetavalt ka näljastena, rikkudes nende elukohta sisenemisega eraelu ja kodu puutumatust. Lastekaitse Liidu arvates ei olnud laste ja nende kodu taolisel moel näitamine laste huvide seisukohast õigustatud ning seda ei õigusta ka hiljem Kanal 2 algatusel järgnenud üldrahvaliku materiaalse abi kampaania tulemuslikkus. Kanal 2 ega ajakirjanik oma seisukohta ei avaldanud. ASN asus seisukohale, et Kanal 2 rikkus head ajakirjandustava. Esimesel korral sisenes võttegrupp pere eluruumi ja tegutses seal ilma täiskasvanute kohalviibimiseta, kuid lapsi võib intervjuuerida ja neist ülesvõtteid teha vaid lapsevanema juuresolekul või nõusolekul.²⁸¹ ASN-i hinnangul ei muuda esimest külaskäiku

²⁷⁵ TsÜS § 8 lg 2 teise lause kohaselt on alla 18-aastaselt isikul (alaealisel) ja isikul, kes vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu psüühikahäire tõttu kehtvalt ei suuda oma tegudest aru saada või neid juhtida, piiratud teovõime.

²⁷⁶ T. Tampuu. (viide 99), lk 216.

²⁷⁷ P. Schlechtriem. (viide 13), lk 260.

²⁷⁸ Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2009/wp160_et.pdf, 20.03.2013.

²⁷⁹ Vt viide 97.

²⁸⁰ Arvutivõrgus: http://www.asn.org.ee/asn_lahendid.php?action=view&num=407, 20.03.2013.

²⁸¹ EAEK p 3.6 kohaselt tuleb lapsi üldjuhul intervjuuerida või temast ülesvõtteid teha lapsevanema või lapse eest vastutava isiku juuresolekul või nõusolekul. Sellest reeglist võib teha erandeid, kui intervjuu kaitseb lapse huve või kui ta on niigi avalikkuse tähelepanu all.

õiguspäraseks ka laste ema poolt hilisema külastuse puhul antud sisenemisluba, kuna ema oli pandud selles suhtes sundseisu: “sassis” toas olid ülesvõtted juba tehtud ning sisuline kontroll eraelu puudutava materjali edasise ajakirjandusliku kasutamise üle oli temalt ära võetud. Lisaks oli ema puhul tegu inimesega, kelle osas ei saa eeldada meediaga suhtlemise kogemust. ASN-i arvates häbistati laste kaitsmise sildi all avalikult pereema ning tekitati pere suhtes haletsust, mis ei ole eetiline. Püüdes leevendada pere toimetuleku muresid, tuleb samas austada nende väärikust ja põhiõigusi.

Kokkuvõtteks saab öelda, et kuivõrd andmekaitse põhiprintsiipide läbivaks tunnuseks on andmesubjekti (isik, kellest tehtud kujutis avaldatakse) kontroll oma isikuandmete (kujutise) töötlemise (igasugune kujutisega tehtav toiming või toimingute kogum) üle, peab isikust tehtud kujutise avaldamine alluma isiku tahtele, mis tähendab kujutise avaldamist üksnes kujutatava isiku nõusolekul, välja arvatud erandid, kus isikust tehtud kujutise avaldamine on lubatud isiku nõusolekuta. Et nõusoleku kujutise avaldamiseks saaks lugeda antuks VÕS § 1045 lg 2 p 2 mõttes, peab nõusoleku andmine olema kooskõlas heade kommete ja seadusega. Nõusoleku heade kommete vastasuse hindamisel tuleb arvestada kogumis kõiki sellega seotud olulisi asjaolusid. Nagu eespool märgitud, tuleks heade kommete vastaseks lugeda kannatanu nõusolek, mille ta andis kahju tekitajale sunni või pettuse mõjul (seotud IKS-is sätestatud vabatahtlikkuse nõudega), aga ka eksimuse mõjul, millest oli teadlik kahju tekitaja. Seejuures ei kehti siin tehingu kehtivuse sätted. Kuigi nõusoleku andmisel ei oma tähtsust kannatanu teo- või otsusevõime, tuleb VÕS § 1045 lg 2 p 2 puhul siiski arvestada, mil määral võimaldas kannatanu vaimne ja psüühiline seisund tal õigesti hinnata oma nõusoleku tagajärgi deliktiõiguslikus mõttes. Seega on kehtiva nõusoleku eeltingimus isiku võime anda nõusolek. Lisaks juba viidatud vabatahtlikkuse nõudele, on IKS-is sätestatud rida tingimusi, nii vormilisi kui sisulisi, millele nõusolek peab vastama. Nii loetakse IKS tähenduses kehtivaks üksnes selline nõusolek, mis põhineb nõustumist väljendaval avaldusel või tegevusel, seega vaikimist või tegevusetust nõusolekuks ei loeta. Oluliseks on peetud nõusoleku saamise vajalikkust enne andmete töötlemise alustamist ja asjaolu, et nõusolek oleks antud isiklikult. Samuti peab nõusoleku andnud isikul olema võimalus nõusolek tagasi võtta ja sellega välistada oma andmete edasine töötlemine. Töö autori hinnangul saab kehtivas seadusandluses toodud eeskirjade kogumit, millega on määratletud nõusoleku kehtivuse tingimused, lugeda piisavaks, et seda kasutada isikust tehtud kujutise avaldamise seaduslikkuse tagamiseks. Kas antud nõusolek on kohane või mitte, seda tuleb vaidluse korral hinnata igal üksikjuhul eraldi.

KOKKUVÕTE

Isikust tehtud kujutise avaldamise õiguspärasusest ajendas töö autorit kirjutama asjaolu, et tegemist on valdkonnaga, mida Eestis ei ole seni põhjalikult analüüsitud. Eesti ühiskonnas on isikust tehtud kujutis õigusliku fenomenina suhteliselt uus, samas kui demokraatlikes õigusriikides on õigust oma kujutisele kui üldist isikuõigust kaitstud juba aastakümneid. Ometi muutub õigus oma kujutisele ning tema kaitse seoses ühiskonna arenguga üha aktuaalsemaks. Just Internet on muutnud ühiskonna raamtingimusi ning loonud uue võrguavalikkuse. Seadusandja peab arvestama ühiskonna sellise arenguga ning otsima võimalusi üksikisiku enesekujutamise õiguse ja eraelu kaitsmiseks. Selleks, et midagi kaitsta, peab aga olema selge, mida kaitstakse ja mida kujutab endast kaitstav hüve.

Autori eesmärgiks oli üldistada ja analüüsida kujutise kaitse erinevaid kontseptsioone ning seda valdkonda käsitlevate spetsialistide arvamusi. Samuti püüdis autor selgitada, milline on kujutise kaitse olukord Eestis ja kas seadused ning kohtupraktika tagavad kujutise kaitse, mis vastab Euroopas tunnustatud standarditele. Veel analüüsiti töös küsimusi, mis põhjustel on seadusandja aktsepteerinud sekkumist kujutisõigusesse, täpsemalt, millal on isikust tehtud kujutise ilma tema nõusolekuta avaldamine kooskõlas (lubatud) seadusega ja mis tingimustel on isikust tehtud kujutise avaldamine õiguspärane tema nõusolekul. Isiku tahte vastaselt temast tehtud kujutise avaldamise alapeatüki juures käsitleti eraldi kohtumenetlustes toimuvat ja seni meie õiguspraktikas lahendamata küsimust – kas kohus võib anda loa kohtuistungit pildistada või filmida eesmärgiga ülesvõetu avaldada, kui on teada, et isik ise on sellele vastu.

Üheks isiku individuaalse eksistentsi esitlemise viisiks on temast kujutise (nt foto või videosalvestise) tegemine ja selle avaldamine. Samas on sellega seotud isiku õigus ja vabadus ise valida ja otsustada, kellele, millistel tingimustel ja milliseid foto- ning videomaterjale ta enda kohta kasutada annab. Tegemist on isiku isikliku õigusega, mis peab välistama tema kujutise õigustamatu, st ilma vastava isiku loata toimuva kasutamise. Seega kuulub enesekujutamise õigus isikuõiguste kaitsesfääri.

Õigus oma kujutisele on seotud ja kaitstud ka õigusega eraelu puutumatusele. Eraelu on isiku isiklik elu, mida tal on õigus elada oma soovide ja tahtmiste kohaselt minimaalse välise sekkumisega. Eraelu sisustamine seisneb isiku võimaluses ise määratleda, kes ta on ja milline on temast loodav kuvand teistele isikutele.

Üldine isikuõigus tähendab üksikisiku õigust tema inimväärikuse ja individuaalse isiksuse arengu austamisele igapäevaste suhetes. Õigus oma kujutisele on isikuõiguse üks osa, mis seisneb võimaluses määrata oma kujutise kasutamine ise. Kuigi üldtunnustatud kujutise mõiste määratlust ei ole antud, mõeldakse üldjuhul isiku kujutise all tehniliste või kunstiliste vahendite abil jäädvustatud isiku pilti (nt foto) või muud kujutist (nt videolõik), mis võimaldab isiku identifitseerimist. Töö autori hinnangul ei ole kujutise täpne määratlus võimalik ega vajalik. Kujutise mõiste kasutamine määratlemata õigusmõistena on põhjendatud, sest erinevaid kujutisi ei ole nende rohkuse tõttu lihtsalt võimalik kasuistlikult kirjeldada. Kujutis on ajas ja ruumis muutuv ning pigem laienev kui kitsenev õigushüve. Laiendav tõlgendamine on põhjustatud uute eluliste asjaolude tekkimisest, millele omakorda aitab kaasa ühiskonna ja tehnoloogia areng. Kujutise mõiste sisustamine ja tõlgendamine peakski autori arvates jääma kohtupraktika ülesandeks.

Avaldamiseks kui kujutisõiguse rikkumise üheks koosseisuliseks tunnuseks loetakse kujutise kolmandatele isikutele tahtlikult kättesaadavaks (nähtavaks) tegemist, sõltumata kasutatud vahendist ja viisist. Seega hõlmab isikust tehtud kujutise avaldamine igasugust tegevust, mis on põhjuslikus seoses kujutise avalikuks saamisega üha laiemale isikute ringile. Kujutise avaldajaks kahju hüvitamise kohustatud subjekti tähenduses saab lugeda isikut, kes teeb kujutise kättesaadavaks kõrvalistele isikutele.

Kujutisõiguse õigustatud subjektideks ehk kujutise avaldamise keeluga kaitstud isikuteks saavad olla kõik inimesed olenemata nende rahvusest või kodakondsusest, kuivõrd erasfäär iseloomustab vaid füüsilisi isikuid. Tegemist on õigusega, mis ei ole omane juriidiliste isikute olemusele. Õigustatud subjektide seas tuleb tavainimestest eristada avaliku elu tegelasi. Vahetegemine on oluline, kuna avaliku elu tegelase rollist sõltub tema eraeluliste faktide ja isikuandmete, sh kujutise avaldamise taluvuskohustuse määr. Kohtupraktikas on avaliku elu tegelase mõistet käsitatud küllaltki kitsalt, sidudes selle isikupoolse avaliku funktsiooni täitmisega, kuid arvestades avaliku elu tegelase piiratuma õigusega eraelu puutumatusele võrreldes tavainimesega, on avaliku elu tegelase mõiste kitsas määratlus igati põhjendatud. Samas ei võta avaliku elu tegelase staatus isikult õigust eraelu puutumatuse kaitsele. Ka avaliku elu tegelaste eraellu sekkumine on lubatav teatud piirideni. Sekkumine on põhjendatud, kui tegemist on infoga, mis puudutab selle isiku poolt mingi avaliku ülesande täitmist ja omab tähtsust avalikus diskussioonis ühiskondliku arvamuse kujundamisel. Avaliku elu tegelase eraelu kajastava info avaldamine ei ole lubatud, kui avaldatav info puudutab üksnes isiku eraelu ning selle eesmärgiks on üldsuse uudishimu rahuldamine ja

majandusliku kasu teenimine. Autori hinnangul puudub alus väita vastupidist ka oludes, kui tegu on avaliku elu tegelase kujutise kaitse küsimusega.

Kujutisõiguse kohustatud subjektiks ehk kujutise õigusvastase avaldamise eest vastutav isik on eelkõige riik koos alamal seisvate avalik-õiguslike juriidiliste isikute ning eraõiguslike isikutega, kellele riik on delegeerinud avalik-õiguslike ülesannete täitmise. Tänapäeval ei tähenda õigus kujutise kaitsele aga üksnes kaitset avaliku võimu, vaid ka eraisikute tegevuse eest. Võib koguni väita, et viimati nimetatu on muutunud isegi aktuaalsemaks kui kaitse riigi sekkumise eest. On selge, et teaduse, tehnoloogia ja majanduse areng on inimese eraelu muutnud üha läbipaistvamaks. Eraisikud, nii füüsilised kui eraõiguslikud juriidilised isikud, on õiguse kujutisele kohustatud subjektideks läbi kolmikmõju teooria, kuna riik on neile seadustega pannud kohustuse isiku kujutist lubamatult mitte kasutada.

Täna seaks tagavad õigust oma kujutisele mitmed rahvusvahelised lepingud ja siseriiklikud õigusaktid. Õigust oma kujutisele kaitstakse nii avalik-õiguslike kui eraõiguslike vahenditega, nii materiaalsoõiguslikult kui protsessuaalselt. Olulisemateks õiguse oma kujutisele allikateks on põhiseadus ja konventsioon. Mõlemad viidatud õiguse allikad ei sisalda otsesõnu isiku õigust oma kujutise kaitsele, kuid enesekujutamise õigusega seotud küsimused paigutuvad nii PS § 19 ja § 26 kui EIÕK art 8 kaitsealasse. Seega on õigus oma kujutisele rahvusvaheliselt ja regionaalselt tunnustatud ning kaitstud õigus. Arvestades kujutisõigust kaitstvate sätete üldistavat iseloomu on autori arvates nii rahvusvahelise kui regionaalse õiguse allikate eesmärgiks tagada kujutisõiguse kaitse miinimumstandardid.

Rääkides kujutisõiguse tagamisest ei ole kuidagi võimalik jätta mainimata EIK tegevust, mis omab olulist rolli kujutisõiguse kaitset käsitlevate normide sisustamisel. Konventsiooniosalisena tunnustab Eesti riik EIK pädevust konventsiooni tõlgendamisel. EIK praktika tundmaõppimine ja analüüs aitavad Eestis oluliselt kaasa kohtupraktika kujundamisele konventsiooni vaimus. Käesoleval ajal on raskendatud Eestis kujutisõiguse kaitse tõhususe hindamine väheste kohtupraktika tõttu. Senini on õiguse oma kujutisele kaitseks haginud Riigikohtu tasandil läbi vaadatud vaid üks (tsiviilasi nr 3-2-1-152-09). Nimetatud lahendis viitas Riigikohtu tsiviilkolleegium EIK 28. jaanuari 2003 lahendile *Peck vs Ühendkuningriik*. Ühe kohtulahendi pinnalt ei saa autori arvates tõsikindlalt väita, et Eesti kohtud on kujutisõiguse käsitlemisel lähtunud väljakujunenud EIK praktikast, mistõttu kujutisõigust puudutav Eesti kohtupraktika on kooskõlas EIK lahenditega, kuid autori arvates võimaldab asjaolu, et Eesti kohtud aktsepteerivad EIK lahendeid konventsiooni tõlgendamise

juhistena, järeldata, et ka Eesti kohtute poolt tagatav kujutisõiguse kaitse vastab EIK poolt välja töötatud standarditele.

Autor on seisukohal, et isikust tehtud kujutise ilma tema nõusolekuta avaldamise õigusvastasus (teo mittelubatus) on võimalik kindlaks teha nii VÕS § 1045 lg 1 p 4 ja § 1046 (isikliku õiguse rikkumine) kui ka VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja lg 3 (seadusest tuleneva kohustuse (kaitsenormi) rikkumine) alusel. Isiklike õiguste rikkumise õigusvastasuse kindlakstegemine tähendab väärtusotsustust VÕS § 1046 lg-te 1 ja 2 järgi. Samuti võimaldab VÕS § 1046 lg 1 kohtutel mitte lugeda õigusvastaseks vähem tähtsaid rikkumisi, mida isik peab teatud olukordades mõistlikult võttes taluma. VÕS § 1046 lg-te 1 ja 2 kohaldamise raames, st õigusvastasuse kindlakstegemise tasandil, toimub ka avaliku elu tegelase kaitse erisuse arvestamine. Eelöeldu tähendab, et kui kohus leiab, et tegemist on avaliku elu tegelasega ja ta kaitset ei vääri, siis on kahju tekitaja vastutus välistatud teo õigusvastasuse puudumise tõttu. Seejuures ei ole tegu mitte nõusoleku andmisega VÕS § 1045 lg 2 p 2 mõttes ega ka seadusest tuleneva õigusega VÕS § 1045 lg 2 p 1 mõttes. Juhul, kui tegu on ikkagi õigusvastane, ehkki kannatanuks oli avaliku elu tegelane, mõjutab see asjaolu kahjuhüvitise suurust. Avaliku elu tegelase puhul on kahju hüvitamise nõudeid üldjuhul eitatud, sest avaliku elu tegelane peab arvestama üldsuse kõrgendatud tähelepanuga ning taluma enda aadressil kriitikat ja kriitilisi seisukohti ka juhul, kui need ei ole täiel määral põhjendatud või kohased.

VÕS § 1045 lg 1 p 7 sätestab seadusest tuleneva kohustuse rikkumise kui õigusvastase teo. Selle sättega koos tuleb alati kohaldada VÕS § 1045 lg-t 3, mille järgi on seadusest tuleneva kohustuse rikkumine seatud sõltuvusse rikutud sätte kaitse-eesmärgist. Töö autori hinnangul sisalduvad deliktiõiguslikud kaitsenormid antud töö teemat arvestades IKS-is, mille § 10 lg 1 kohaselt on isikuandmete töötlemine lubatud üksnes andmesubjekti nõusolekul, kui seadus ei sätesta teisiti. Töö autori arvates keelab viidatud säte üldjuhul kujutise loata kasutamise ja selle kohustuse rikkumine on vaadeldav õigusvastase teona VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja lg 3 mõttes. Siinjuures on autor seisukohal, et nõude esitamisel VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja lg 3 alusel on asjakohane kohaldada õigusvastasuse kindlakstegemisel ka VÕS § 1046 sätteid, et anda hinnang kahju tekitaja teole. Vastasel juhul ei saaks rakendada kaitsenormi puhul näiteks avaliku elu tegelase kaitse erisusi. Õiguse oma kujutisele rikkumise korral ei tohiks kohtule deliktiõiguslikult esitatud nõude edukus sõltuda ainuüksi sellest, millisele õigusvastasuse alusele tuginetakse. Autori arvates puudub tegelikkuses praktiline vajadus esitada nõue kaitsenormi rikkumise sätete alusel, kuna olemas on üldkoosseisu sätted. Selline regulatsioon

võib tekitada segadust ja nagu eespool viidatud tuua näiteks kaasa avaliku elu tegelase õiguste kaitse erisustega mitteametustamise.

VÕS § 1045 lg 2 kohaselt ei ole kahju tekitamine õigusvastane, kui kahju tekitamise õigus tuleneb seadusest (p 1) või kannatanu nõustus kahju tekitamisega, välja arvatud juhul, kui nõusoleku andmine on vastuolus seaduse või heade kommetega (p 2).

Juhtumeid, millal kahju põhjustamine on kooskõlas (lubatud) seadusega, VÕS-s ei loetleta. Eelkõige võib VÕS § 1045 lg 2 p 1 mõttes kõne alla tulla kahju tekitamine ametiseisundist tulenevate õiguste kasutamisel. Töö autori hinnangul on politseil lubatud uurimisasutuse, prokuratuuri või kohtu poolt tagaotsitavast isikust tehtud foto avaldada isiku tahte vastaselt eeskätt korraaitse ning teiste politsei ülesannete efektiivseks ja kiireks täitmiseks. IKS-is on sätestatud järgmised kujutisõiguse seisukohast tähtsust omavad juhud, millal isiku nõusolekut tema isiklikesse õigustesse sekkumiseks vaja ei ole: jäädvustamine toimub füüsilise isiku poolt isiklikul otstarbel (nt sünnipäev, pulmapidu); jäädvustamine isikute või vara kaitseks; jäädvustamine avalikus kohas ja avalikul üritusel avalikustamise eesmärgil ning jäädvustamine ajakirjanduslikul eesmärgil, kui esineb ülekaalukas avalik huvi inimese andmete avalikustamiseks ja inimese õigusi ei kahjustata ülemääraselt.

Isikust tehtud kujutise ilma tema nõusolekuta avaldamise õigus on sätestatud ka kohtumenetluse seadustikes. Nii võib kohtu eelneval loal avalikku kohtuistungit pildistada, filmida või helisalvestada ja kohtuistungilt teha raadio- või televisiooniülekanne või muud ülekanne. Viidatud säte on seotud õigusemõistmise (kohtumenetluse ja kohtulahendi kuulutamise) avalikkuse printsiibiga, mis on sätestatud PS § 24 lg-tes 3 ja 4. Samas tasakaalustavad õigust õigusemõistmise avalikkusele teised õigusemõistmise printsiibid ja huvid, sh süütuse presumptsiooni põhimõte, kohtuistungis häirimatuse, tunnistajate mõjustamise vältimise ja kohtualuse avaliku häbistamise ärahoidmise vajadus, teinekord tunnistajate ja kannatanute identiteedi kaitse vajadused jmt üldised ja õigusemõistmise huvid. Töö autor on eri huvide kaalukust ja seaduse eesmärgi arvestades seisukohal, et õigusemõistmise kajastamiseks meedias ei ole tingimata (kindlasti) vajalik isikust tehtud kujutise (nt foto või videosalvestise) avaldamine viisil, mis võimaldab isiku tuvastamist. Õigusemõistmise avatuse eesmärk ehk kohtumenetluse läbipaistvuse kaudu kohtuvõimu legitimeerimine ning avalikkuse kontroll kohtute tegevuse üle on saavutatav ka ilma isiku kujutise äratuntava avalikustamiseta. Avalikkuse õigus saada tõest, ausat ja igakülgset teavet kohtusaalis toimuva kohta ei hõlma otsest õigust seeläbi isiku kujutis laiemale avalikkusele kättesaadavaks teha. Autori hinnangul on antud juhul tegemist pelgalt inimliku uudishimu ja

sooviga näha seda isikut, keda süüdistatakse mingis karistatavas teos. Viimast ei saa aga pidada üldsuse põhjendatud huviks. Säärast huvi võib mõista, kuid uudishimuga ei saa õigustada põhiõiguste piirangut. Kuivõrd õigus enesekujutamisele ja eraelu puutumatusele säilib igaühel ka siis, kui ta osaleb kohtumenetluses ning möödapääsmatult vajalik ei ole õigusemõistmise avatuse põhimõtte järgimiseks isikust tehtud kujutise avalikustamine identifitseerimist võimaldaval viisil, tuleks autori arvates küsida puudutatud isikult nõusolekut. Kui isik keeldub oma kujutise avaldamisest, siis on võimalik kujutis avaldada selliselt, mis ei võimalda isikut tuvastada. Sellisel juhul on tegemist sobivama vahendiga, mis oma olemuselt riivab põhiõigusi vähem intensiivselt.

Tsiviilõiguse üldtunnustatud põhimõtte kohaselt välistab kahju põhjustamise õigusvastasuse isiku nõusolek tema õiguste rikkumiseks (õigustesse sekkumiseks) ja kahju tekitamiseks. Et nõusoleku kujutise avaldamiseks saaks lugeda antuks VÕS § 1045 lg 2 p 2 mõttes, peab nõusoleku andmine olema kooskõlas heade kommete ja seadusega. Nõusoleku heade kommete vastasuse hindamisel tuleb arvestada kogumis kõiki sellega seotud olulisi asjaolusid. Heade kommete vastaseks tuleks lugeda kannatanu nõusolek, mille ta andis kahju tekitajale sunni või pettuse mõjul (seotud IKS-is sätestatud vabatahtlikkuse nõudega), aga ka eksimuse mõjul, millest oli teadlik kahju tekitaja. Kuigi nõusoleku andmisel ei oma tähtsust kannatanu teo- või otsusevõime (sest tegu pole tehinguga ning järelikult ei saa olla juttu nõusoleku tühisusest ja tühistamisest TsÜS-i sätete alusel), tuleb VÕS § 1045 lg 2 p 2 puhul siiski arvestada, mil määral võimaldas kannatanu vaimne ja psüühiline seisund tal õigesti hinnata oma nõusoleku tagajärgi deliktiõiguslikus mõttes. Seega on kehtiva nõusoleku eeltingimus isiku võime anda nõusolek. Kuna isiklikuks õiguseks on isiku õigus oma kujutisele ja kujutis on isikuandmeteks IKS § 4 lg 1 tähenduses, siis saab töö autori arvates kohaldada nõusoleku andmisele ka IKS-is nõusoleku kohta sätestatud. Lisaks juba viidatud vabatahtlikkuse nõudele, on IKS-is sätestatud rida tingimusi, nii vormilisi kui sisulisi, millele nõusolek peab vastama. Nii loetakse IKS tähenduses kehtivaks üksnes selline nõusolek, mis põhineb nõustumist väljendaval avaldusel või tegevusel, seega vaikimist või tegevusetust nõusolekuks ei loeta. Oluliseks on peetud nõusoleku saamise vajalikkust enne andmete töötlemise alustamist ja asjaolu, et nõusolek oleks antud isiklikult. Samuti peab nõusoleku andnud isikul olema võimalus nõusolek tagasi võtta ja sellega välistada oma andmete edasine töötlemine. Töö autori hinnangul saab kehtivas seadusandluses toodud eeskirjade kogumit, millega on määratletud nõusoleku kehtivuse tingimused, lugeda piisavaks, et seda kasutada isikust tehtud kujutise avaldamise seaduslikkuse tagamiseks. Kas antud nõusolek on kohane või mitte, seda tuleb vaidluse korral hinnata igal üksikjuhul eraldi.

LEGAL DISCLOSURE OF PERSON'S IMAGE

Summary

One of the ways of expressing one's individuality or persona is by making and disclosing one's image (e.g. photograph or video recording). The disclosure of one's image is related to the individual's exclusive right and freedom to choose and decide who may use the photo and video materials as well as the content of materials and the terms of use. It is a personality right that excludes any unlawful use of his or her image, i.e. the use of image without a valid consent. Therefore, the right to one's own image is covered by the scope of personality rights protection.

The right to one's image is related to and protected by the right to inviolability of private life. Private life is an individual's private life that the person has the right to live according to one's personal wishes with minimum external interferences. Private life is essentially the individual's opportunity to define who he or she is and to determine the image created of him or her for the other persons.

The scientific, technological and economical development has rendered the private life ever more transparent. The interferences into individual's private sphere by the state, mass media as well as by private persons have increased. The rapid development of technology is creating more and more possibilities for these interventions.

The human society has reached a stage that is often called the information or surveillance society. The legislator should not overlook these developments and find ways to protect the individual's right to one's image and private life. However, in order to protect something, one should have a clear understanding of the object of the protection.

The author chose the thesis on the legal disclosure of a person's image because in Estonia this topic has not yet been thoroughly studied. In democratic states, the right to one's image has been protected for decades, however, in Estonia it is a relatively new legal phenomenon. At the international level, the protection of the image has been considerably affected by the Article 8 of the Convention for Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter Convention, ECHR) and the extensive case-law by the European Court of Human Rights (hereinafter ECtHR). With the development of the society, the right to one's own

image and its protection has become increasingly important. The coming of Internet has changed the framework of the society and has created a new public space in the Net.

The thesis analyzes the admissibility of disclosing an individual's image in the context of private law, according to the provisions of tort law, i.e. according to the provisions of the Division 1 of the Chapter 53 of the Law of Obligations Act. The legality of images in the context of the contract law is not studied in this work. The theme is partly regulated with the provisions of public law, therefore the private law effects of these provisions are analyzed (as these may be protective provisions under tort law). However, in the context of public law, the provisions concerning the state liability and claims against public authorities are left out. Although the right to decide how one's own image can be used encompasses two aspects – the making of the image and the disclosing of the image – this work focuses only on the legality of disclosing the image, regardless of how the image has been made. The unlawfulness of the violation of the image right as a personality right is precluded if the victim has agreed to it or if the violation arises from law, therefore the admissibility of the image disclosure is studied from these aspects. This work will not analyze the fault as the necessary element of tort liability or tort legal remedies.

The author aims to generalize and analyze the various image protection concepts and scientific opinions. In addition, the author clarifies the image protection situation in Estonia and whether the Estonian legislation and judicial practice ensure the image protection that meets the recognized European standards. Therefore, the guarantees of the inviolability of the image in Estonia are compared with the case-law concerning the Convention. This is important also because in order to ensure the performance of the international commitments taken on the behalf of the Republic of Estonia, the Constitution of the Republic of Estonia (hereinafter the Constitution) must be interpreted in concordance with the case-law of the European Court of Human Rights.

The thesis is primarily based on law theories and the analysis of the legal norms; however, the author also contemplates on specific and practical questions.

Since there is virtually no Estonian case-law on the protection of one's own image, the author used the case-law of the European Court of Human Rights and the German Federal Constitutional Court (*Bundesverfassungsgericht*).

For writing the thesis, both Estonian and foreign language sources were studied. The foreign language literature comprises mainly of works by European authors as the European states'

legal systems are similar or related to the legal system of Estonia and they follow the principles recognized in the European legal framework.

The thesis consists of three chapters. These are: (1) the basic concepts of disclosing a person's image; (2) the subjects of the legal relationship of disclosing a person's image; and (3) the unlawfulness of disclosing a person's image without permission.

Hugo Keyssner (*"Das Recht am eigenen Bilde"*, Berlin 1896) is considered to be the author of the term "right to one's own image". He was the first to study the problem thoroughly and with scientific research methods, classifying the right to one's own image as a personality right. Keyssner found that in principle it is possible to deny disclosure of one's image. However, he did not consider this denial absolute and permitted several exceptions.

The general personality right means the individual's right to everyone's respect for his or her human dignity and the development level of the individual's personality. The right to one's own image is a personality right, consisting of the possibility to define the use of one's image. Although there is no generally recognized definition of "the image", it is generally accepted that the image of an individual is the image (e.g. a photograph) of a person made by technological or artistic means or other image (e.g. video segment) that allows to identify the person. In the author's opinion, it is neither possible nor necessary to have a concise definition of the "image". Due to the vast variety of the images, these cannot be described in a casuistic manner, and hence, it is justified to use the term "image" as an undefined legal term. The image right is a legal right that changes over time and space and this right is more likely to expand than to narrow. The reason for the expanding interpretation is the emergence of new circumstances that are in turn promoted by the societal and technological developments. The author finds that the specification and interpretation of the term should be determined by the judicial practice.

Disclosure as one of the essential procedural requirements of the violation of the image right means making the image accessible (visible) to third persons regardless of the used means or methods. Therefore, disclosing a person's image means any activity that is in cause-and-effect relationship with making the image public to a wider circle of persons. The person making the image available to other persons is the person obligated to compensate for damage.

The entitled subject for the image right, i.e. the person protected under the prohibition of disclosing the image can be anyone, regardless of the nationality or citizenship. The private sphere is characteristic only of natural persons; therefore, this right is not inherent to legal

entities. Among the entitled subjects, public figures must be differentiated from the other persons. It is important to differentiate the public figures from others because the level of tolerance towards the disclosure of private life facts and personal data, including images, depends on whether the individual is a public figure or not. In case-law, the term “public figure” has been given a rather narrow interpretation, linking it to the performance of public duties. However, taking into account the public figures’ limited right to inviolability of private life, the narrow interpretation of the term “public figure” is justified. On the other hand, the public figure status does not equal lack of protection of inviolability of private life. The interferences into public figure's private life are acceptable only to a certain limit. The interferences are justified if the information is related to the performance of public duties and plays a role in forming a public opinion in a public discussion. Disclosing information on a public figure's private life is not permitted if the disclosed information’s sole aim is to satisfy the public's curiosity and obtain economic gain. In the author's opinion, there are no reasons to claim otherwise also in situations where the question is about the protection of a public figure’s image.

The obligated subject of image right or the person responsible for the unlawful disclosure of the image is above all the state with the lower-ranking public law persons and legal persons governed by private law whom the state has delegated the performance of public duties. Today, the right to image protection does not merely mean the protection from the actions of public authorities, but also of private persons. Possibly the protection from the interferences by private persons has become even more evident than the protection from the state's interferences. Clearly the development of science, technology and economy has rendered private life more and more transparent. Private persons, natural persons as well as legal persons governed by private law are obligated subjects of the image right through the triple effect theory since the state has legally obliged them to not use a person’s image without permission.

Today, the right to one's own image is protected by several international conventions and national legislation. The major sources of the right to one's own image are the Constitution and the Convention. Both of these sources of law do not explicitly include the right to one's own image, however, the questions related to the right to one's own image are within the protection scope of both § 19 and § 26 of the Constitution as well as Article 8 of the ECHR. Thereby, the right to one's own image is a right recognized and protected by both international as well as regional sources of law. Considering the general nature of the provisions providing for the image protection, the author finds that the international and regional sources of law

aim to guarantee the image protection minimum standard. While discussing the image right guarantees, one cannot overlook the activities by the ECtHR that plays an important role in interpreting the content of the image protection norms. Estonia as a member of the convention recognizes the competency of the ECtHR in interpreting the Convention. Studying and analyzing the case-law of the ECtHR will significantly improve the development of the Estonian judicial practice in the spirit of the Convention. Until now, only one image protection action has been reviewed by the Supreme Court of the Republic of Estonia (judicial decision of the Civil Chamber No 3-2-1-152-09). In this case, the Civil Chamber of the Supreme Court referred to the ECtHR decision *Peck v. the United Kingdom* from 28 January 2003. Based on a single case, it is not possible for the author to claim that the Estonian courts have used the settled case-law of the ECtHR and that the Estonian judicial practice concerning the image right is in harmony with the ECtHR judgments. However, the author finds that from the fact that Estonian courts accept ECtHR judgments as guidelines for interpreting the Convention, one can conclude that the guarantee of the image protection given by the Estonian courts is in consistent with the standard set by the ECtHR.

The author finds that the unlawfulness of disclosing a person's image without permission (prohibition of an action) can be ascertained both by § 1045(1)4) and § 1046 (violation of a personality right of the victim) of the Law of Obligations Act as well as by § 1045(1)7) and (3) of the Law of Obligations Act (behavior which violates a duty arising from law) (protective provision). According to § 1046(1) and (2) of the Law of Obligations Act, the unlawfulness of damaging personality rights is established with a value decision. § 1046(1) of the Law of Obligations Act allows the courts not to establish unlawful minor offences that an individual must tolerate in certain situations. In applying § 1046(1) of the Law of Obligations Act, i.e. the level of establishing the unlawfulness, the specification of public figure protection must also be considered. This means that if the court finds the individual is a public figure and merits no protection, then the liability of the obligated person is excluded because of the act is not unlawful. Hereby, it is not the case of consent to the damage being caused in the meaning of § 1045(2)2) of the Law of Obligations Act or when the right to cause damage arises from law in the meaning of § 1045(2)1) of the Law of Obligations Act. If the act is unlawful, even though the victim is a public figure, this fact affects the amount of the benefit. The public figures' damage compensation claims have in general been denied because the public figures must endure an increased level of attention from the public and tolerate criticism and critical opinions even if these are not fully justified or appropriate.

The § 1045(1)7) of the Law of Obligations Act stipulates that the behavior which violates a duty arising from law is an unlawful act. This provision must always be applied together with § 1045(3) of the Law of Obligations Act, according to which the unlawfulness of the violation of a duty arising from law depends on the objective of the protection of the violated provision. The author finds that the protective tort provisions from the perspective of the thesis are in the Personal Data Protection Act. Under § 10(1) of the Personal Data Protection Act, the processing of personal data is permitted only with the consent of the data subject unless otherwise provided by law. The author finds that the mentioned provision prohibits generally the unlawful use of image and the violation of this obligation can be considered unlawful pursuant to the provision of § 1045(1)7) and (3) of the Law of Obligations Act. In filing a claim pursuant to the provisions of § 1045(1)7) and (3) of the Law Of Obligations Act, it is in the author's opinion appropriate to apply also § 1046 of the Law of Obligations Act in order to assess the act of the tortfeasor. Otherwise, it would not be possible to apply the protection norms in special cases, for example in case of public figures. In the case of a violation of the right to one's own image, the success of a claim filed to court should not depend solely on the specific base of unlawfulness. The author finds that there is really no practical need for filing a claim under § 1045(1)7) and (3) of the Law of Obligations Act as this can be done under the § 1045(1)4) and § 1046 of the Law of Obligations Act, however, the regulation provided in the Personal Data Protection Act may help interpreting the necessary elements of the provisions § 1045(1)4) and § 1046 of the Law of Obligations Act.

Under § 1045(2) of the Law of Obligations Act, the causing of damage is not unlawful if: 1) the right to cause damage arises from law; 2) the victim consents to the damage being caused, except in the case where the grant of such consent is contrary to law or good morals.

The Law of Obligations Act does not specify the cases when the right to cause damage arises from law. Pursuant to the provision of § 1045(2)1) of the Law of Obligations Act, this may above all mean the causing of damage while performing the duties and using the rights arising from an official position. The author finds that the police is allowed to disclose a person's photograph against his or her will if the person is declared fugitive by an investigative body, prosecutor's office or court, in order to ensure fast and effective maintenance of law and other police duties. The Personal Data Protection Act brings out the cases when the consent for the interference into personality rights is not required: the recording of personal data by natural person for personal purposes (e.g. birthday, wedding); recording for the protection of persons or property; recording at a public space and public function with the aim of public disclosure and recording for journalistic purposes, if there is a predominant public interest for disclosing

personal data and the disclosure of data shall not cause excessive damage to the rights of a data subject.

The right to disclose a person's image without his consent is also provided in procedural law. With a court's previous consent, it is permitted to photograph, record or audio record a public hearing and make radio or television broadcast or other broadcast of the court hearing. This provision is related to the principle of accessibility of the administration of justice (judicial proceedings and public pronouncing of judgments) pursuant to § 24(3) and (4) of the Constitution. On the other hand, the right to the accessibility of the administration of justice is balanced by other principles and interests of the administration of justice, namely the presumption of innocence, prohibition of interferences to court hearings, prevention of affecting witnesses, and the necessity of avoiding the public mocking of the accused at trial, sometimes the necessity to protect the identity of witnesses and victims and other general interests and the interests of the administration of justice. Considering the conflicting interests and the objective of the law, the author finds that in order to communicate the administration of justice in media, it is not strictly necessary to disclose a person's image (e.g. photograph or video recording) so that the person is identifiable. The principle of the accessibility of the administration of justice, i.e. legitimizing the judicial power through the transparency of judicial proceedings and the public control over the activities of courts can as well be achieved without disclosing identifiable images of persons. The public's right to receive accurate, honest and comprehensive information about the court hearing does not entail the direct right to disclose the person's image to the wider public. The author finds that it is a case of pure human curiosity and the desire to see the person accused for a punishable act. However, this cannot be considered a reasoned interest of the public. The interest is understandable, yet restrictions to fundamental rights cannot be justified with curiosity. The right to one's own image and the right to inviolability of private life remain intact while undergoing a proceeding and it is not strictly necessary to disclose the person's image in order to comply with the principle of accessibility of the administration of justice. Therefore, the author finds that the person concerned should be asked consent. If the person refuses to grant consent for the disclosure of his or her image, it is possible to disclose the image in a way that the individual is not identifiable. That would be a more appropriate mean that infringes the fundamental rights to a lesser degree.

According to the generally recognized principles of civil law, the individual's consent to the violation of his or her rights (interference into the rights) and causing damage exclude the unlawfulness of causing damage. In order to consider the permission granted pursuant to the

§ 1045(2)2) of the Law of Obligations Act, the consent granting must not be in contravention to the principles of good morals and law. In assessing whether the consent is in contravention to the principles of good morals, all the important factors must be taken into account. The victim's consent is contrary to good morals if the consent was granted to the tortfeasor by duress or deceit (related to the principle of free will provided in the Personal Data Protection Act), but also by mistake that the tortfeasor was aware of. Although from the point of view of the consent granting, the active legal capacity and the capacity to exercise will are not relevant (since the consent is not considered to be a transaction or legal act), in the meaning of § 1045(2)2) of the Law of Obligations Act one must consider whether the victim's mental and psychological state enabled him to correctly assess the consequences of the consent from the perspective of tort law. Consequently, the prerequisite of the validity of the consent is the individual's capacity to grant the consent. As the person's right to one's own image is a personality right and the image is personal data pursuant to the § 4(1) of the Personal Data Protection Act, the author finds that the provisions regarding permission are also applicable for the act of consent granting. In addition to the aforementioned requirement of the consent based on the free will of the data subject, the Personal Data Protection Act provides several other (both formal and substantive) requirements that the permission must comply with. Thereby, in the meaning of Personal Data Protection Act, only such consent is considered valid that is based on the declaration of intention or action whereby the person permits the processing. Consequently, silence or failure to act cannot be regarded as permission. It is considered important that the consent is given prior to the processing of data and the fact that the consent is given personally. In addition, the person who has granted the consent must have the possibility to withdraw his or her consent and exclude further processing of the personal data. The author finds that the current Estonian legislation regulating the validity of the consent is sufficient for guaranteeing the legal disclosure of a person's image. In case of dispute, the validity of the given consent will be examined in each case individually.

LÜHENDID

AKI	– Andmekaitse Inspeksioon
ASN	– Avaliku Sõna Nõukogu
BGB	– <i>Bürgerliches Gesetzbuch</i> (Saksa tsiviilseadustik)
BGH	– <i>Bundesgerichtshof</i> (Saksa Liidu Ülemkohus)
BVerfG	– <i>Bundesverfassungsgericht</i> (Saksa Liidu Konstitutsioonikohus)
BVerfGE	– <i>Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts</i> (Saksa Liidu Konstitutsioonikohtu otsused)
EAEK	– Eesti ajakirjanduseetika koodeks
EIK	– Euroopa Inimõiguste Kohus
EIKo	– Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus
EIOK	– Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon
HMKo	– Harju Maakohtu otsus
HKMS	– Halduskohtumenetluse seadustik
IKS	– Isikuandmete kaitse seadus
KorS	– Korrakaitse seadus
KrMS	– Kriminaalmenetluse seadustik
KunstUrhG	– <i>Gesetz betreffend das Urheberrecht an Werken der bildenden Künste und der Photographie</i> (Saksa kujutava kunsti ja fotograafiateoste autoriõiguse seadus)
PMKo	– Pärnu Maakohtu otsus
PPVS	– Politsei ja piirivalve seadus
PS	– Eesti Vabariigi põhiseadus

RekS	– Reklaamiseadus
RKHKo	– Riigikohtu halduskolleegiumi otsus
RKKKo	– Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus
RKPJKo	– Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi otsus
RKTKo	– Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus
TlnRnKo	– Tallinna Ringkonnakohtu otsus
TsMS	– Tsiviilkohtumenetluse seadustik
TsÜS	– Tsiviilseadustiku üldosa seadus
TurvaS	– Turvaseadus
UrhG	– <i>Bundesgesetz über das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Kunst und über verwandte Schutzrechte</i> (Austria autoriõiguse seadus)
VTMS	– Väärteomenetluse seadustik
VÕS	– Võlaõiguse seadus

KASUTATUD KIRJANDUS

1. R. Alexy. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. – Juridica 2001, eriväljaanne.
2. Artikli 29 alusel loodud andmekaitse töörühm – arvamus 4/2007 isikuandmete mõiste kohta. – Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2007/wp136_et.pdf, 10.03.2013.
3. Artikli 29 alusel loodud andmekaitse töörühm – arvamus 2/2009 laste isikuandmete kaitse kohta (Üldised suunised ja erijuhtum koolide puhul). – Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2009/wp160_et.pdf, 20.03.2013.
4. Artikli 29 alusel loodud andmekaitse töörühm – arvamus 15/2011 nõusoleku määratluse kohta. – Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/justice/data-protection/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2011/wp187_et.pdf, 12.03.2013.
5. C. v Bar etc. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition. Munich: by seller. european law publishers GmbH 2009. – Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf, 01.04.2013.
6. M. Bartnik. Der Bildnisschutz im deutschen und französischen Zivilrecht. Studien zum ausländischen und internationalen Privatrecht, 128. Tübingen: Mohr Siebeck 2004.
7. P. Bießmann, D. Brocker. u.a. Praxishandbuch Medien-, IT- und Urheberrecht. 2. Aufl. Heidelberg: Müller 2011.
8. Eesti ajakirjanduseetika koodeks. – Arvutivõrgus: <http://www.eall.ee/eetikakoodeks.html>, 27.02.2013.
9. Eesti keele seletav sõnaraamat. – Arvutivõrgus: <http://www.eki.ee/dict/ekss/>, 28.02.2013.
10. M. Ernits. Avalik väljendusvabadus ja demokraatia. – Juridica 2007, I.
11. M. Ernits. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2011.
12. K. Ikkonen. Avalik huvi kui määratlemata õigusmõiste. – Juridica 2005, III.

13. T. Ilus. Isikuandmete kaitse olemus ja arengusuunad. – Juridica 2002, VII.
14. Isikuandmete kaitse seaduse eelnõu. 1026 SE I. – Arvutivõrgus: www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=063130007, 04.03.2013.
15. Juhend kaamerate kasutamise kohta. – Arvutivõrgus: https://www.aki.ee/sites/www.aki.ee/files/elfinder/article_files/Kaamerate%20juhis%201%C3%B5plik.rtf, 11.04.2013.
16. T. Kerikmäe. Euroopa Inimõiguste Konventsiooni tõlgendamisest. – Juridica 1994, IV.
17. Kohtute Haldamise Nõukoja soovitusel kohtute meediasuhtluseks. – Arvutivõrgus: <http://www.nc.ee/?id=680>, 06.04.2013.
18. Korrakaitse seaduse eelnõu. 49 SE III. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=93502&u=20130327132914>, 27.03.2013.
19. H. Koziol, A. Warzilek (eds). Persönlichkeitsschutz gegenüber Massenmedien. The Protection of Personality Rights against Invasions by Mass Media. – Tort and Insurance Law. Vol 13. Wien: Springer 2005.
20. E. Liiv. Väljendusvabaduse ja üldiste isikuõiguste konflikt veebipäevikute ja -foorumite näitel. – Juridica 2008, VII.
21. U. Lõhmus. Põhiõiguste kaitse kolmnurgas riik – Euroopa Nõukogu – Euroopa Liit. – Juridica 2010, V.
22. K. Lõhmus-Ein. Eraelu ja selle elementide õiguslik kaitse. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool 2004. (Käsikiri TÜ Iuridicum teabekeskuses).
23. Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.
24. M.-O. Martin. Publizistische Freiheit und Persönlichkeitsschutz: zu den Grenzen der Verwertbarkeit realen Biografien. Göttingen: Universitätsverlag 2008.
25. R. Maruste. EIÕK staatus Eesti õigussüsteemis. – Juridica 1996, IX.
26. R. Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004.

27. R. Maruste. Põhiseaduse tõlgendamise meetodid. – Juridica 1996, II.
28. R. Maruste. Sõnavabadus ja selle piirid. – Juridica 2001, I.
29. M. Männiko. Õigus privaatsusele ja andmekaitse. Tallinn: Juura 2011.
30. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Right to privacy. Resolution 1165 (1998). – Arvutivõrgus:
<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta98/eres1165.htm>,
20.03.2013.
31. M. Paschke. Medienrecht. 3. Aufl. Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag 2009.
32. Reklaamiseaduse eelnõu. 135 SE III. – Arvutivõrgus:
www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=160707&u=20130205195149,
04.03.2013.
33. K. Schellhammer. Schuldrecht nach Anspruchsgrundlagen samt BGB Allgemeiner. Teil 7. Neubearb Aufl. Heidelberg, München, Landsberg, Berlin. C. F. Müller Verlagsgruppe Hüthig Jehle Rehm GmbH 2008.
34. P. Schlechtriem. Võlaõigus. Eriosa. 4. tr. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS 2000.
35. S. Strömholm. Right of the Privacy and Rights of the Personality. A Comparative Survey. Stockholm 1967.
36. E. Tikk, A. Nõmper. Informatsioon ja õigus. Tallinn: Juura 2007.
37. S. Tammer. Kujutis kui tegelikult kaitstav õigushüve. – Juridica 2011, IX.
38. T. Tampuu. Lepinguvälised võlasuhted. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.
39. P. Varul jt (koost). Võlaõigusseadus I. Üldosa. Komm vlj. Tallinn: Juura 2006.
40. P. Varul jt (koost). Võlaõigusseadus III. 8. ja 10. osa. Komm vlj. Tallinn: Juura 2009.
41. L. Wildhaber, O. Diggelmann. Euroopa inimõiguste konventsioon ja eraelu kaitse. Uuemad arengusuunad. – Juridica 2007, I.

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

42. *Bundesgesetz über das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Kunst und über verwandte Schutzrechte.* BGBl. Nr. 111/1936. – Arvutivõrgus: www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001848, 15.02.2013.

43. *Bürgerliches Gesetzbuch.* BGBl. lk 42. – Arvutivõrgus: <http://dejure.org/gesetze/BGB>, 07.03.2013.

44. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.

45. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. – ELT C 83, 30.03.2010, lk 389-403.

46. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 95/46/EÜ, 24.10.1995, üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta. – ELT L 281, 23.11.1995, lk 31–50.

47. *Gesetz betreffend das Urheberrecht an Werken der bildenden Künste unde der Photographie.* 09.01.1907. RGBL. I, lk 7. – Arvutivõrgus: <http://dejure.org/gesetze/KunstUrhG>, 15.02.2013.

48. Halduskohtumenetluse seadustik. – RT I, 23.02.2011, 3 ... RT I, 25.10.2012, 10.

49. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.

50. Isikuandmete kaitse seadus. – RT I 2007, 24, 127 ... RT I, 30.12.2010, 11.

51. Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt. – RT II 1994, 10, 11.

52. Korrakaitse seadus. – RT I, 22.03.2011, 4.

53. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166 ... RT I, 16.04.2013, 3.

54. Lapse õiguste konventsioon. – RT II 1996, 16, 56.

55. Politsei ja piirivalve seadus. – RT I 2009, 26, 159 ... RT I, 26.03.2013, 12.

56. Reklaamiseadus. – RT I 2008, 15, 108 ... RT I, 21.12.2012, 17.

57. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I 2005, 26, 197 ... RT I, 05.04.2013, 5.
58. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216 ... RT I, 06.12.2010, 12.
59. Turvaseadus. – RT I 2003, 68, 461 ... RT I, 25.10.2012, 34.
60. Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487 ... RT I, 05.04.2013, 4.
61. Väärteomenetluse seadustik. – RT I 2002, 50, 313 ... RT I, 22.03.2013, 21.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

62. BVerfG. 1 BvR 435/68, 24.02.1971. – Arvutivõrgus:
www.servat.unibe.ch/dfr/bv030173.html, 05.03.2013.
63. BVerfG. 1 BvR 1783/05, 13.06.2007. – Arvutivõrgus:
www.servat.unibe.ch/dfr/bv119001.html, 05.03.2013.
64. EIKo 08.07.1986, 9815/82, *Lingens vs Austria*.
65. EIKo 26.11.1991, 13585/88, *Observer ja Guardian vs Ühendkuningriigid*.
66. EIKo 06.02.2001, 41205/98, *Tammer vs Eesti*.
67. EIKo 16.04.2002, 37971/97, *Société Colas Est jt vs Prantsusmaa*.
68. EIKo 28.01.2003, 44647/98, *Peck vs Ühendkuningriik*.
69. EIKo 24.06.2004, 59320/00, *von Hannover vs Saksamaa*.
70. EIKo 10.03.2009, 3002/03 ja 23676/03, *Times Newspaper LTD (nr 1 ja 2) vs Ühendkuningriigid*.
71. EIKo 21.06.2012, 5786/08, *E.S. vs Rootsi*.
72. EIKo 16.10.2012, 17446/07, *Smolorz vs Poola*.
73. EIKo 27.11.2012, 13471/05 ja 38787/07, *Mengi vs Türgi*.
74. EIKo 04.12.2012, 51151/06, *Küchl vs Austria*.
75. RKTko 27.03.1997, 3-2-1-35-97.
76. RKTko 30.10.1997, 3-2-1-123-97.
77. RKTko 07.05.1998, 3-2-1-61-98.
78. RKKKo 20.09.2002, 3-1-1-88-02.
79. RKTko 05.12.2002, 3-2-1-138-02.

80. RKTKo 21.12.2004, 3-2-1-145-04.
81. RKTKo 13.05.2005, 3-2-1-17-05.
82. RKTKo 21.12.2005, 3-2-1-95-05.
83. RKTKo 31.05.2006, 3-2-1-161-05.
84. RKTKo 13.12.2006, 3-2-1-124-06.
85. RKTKo 25.04.2007, 3-2-1-30-07.
86. RKTKo 21.11.2008, 3-2-1-111-08.
87. RKPJKo 19.03.2009, 3-4-1-17-08.
88. RKTKo 10.06.2009, 3-2-1-43-09.
89. RKTKo 09.12.2009, 3-2-1-104-09.
90. RKTKo 13.01.2010, 3-2-1-152-09.
91. RKTKo 26.11.2010, 3-2-1-83-10.
92. RKTKo 21.12.2010, 3-2-1-67-10.
93. RKTKo 20.04.2011, 3-2-1-19-11.
94. RKHKo 12.06.2012, 3-3-1-3-12.
95. RKTKo 12.06.2012, 3-2-1-72-12.
96. RKTKo 20.06.2012, 3-2-1-169-11.
97. TlnRnKo 20.10.2006, 2-03-326.
98. TlnRnKo 03.07.2007, 2-04-124.
99. HMKo 10.12.2004, 2-03-326.
100. HMKo 07.04.2006, 2-01-206.
101. HMKo 10.01.2007, 2-04-124.

- 102. HMKo 28.09.2007, 2-05-17529.
- 103. HMKo 30.11.2007, 2-05-22224.
- 104. HMKo 31.05.2010, 2-08-28642.
- 105. HMKo 06.07.2010, 2-10-19701.
- 106. HMKo 29.09.2011, 2-08-76058.
- 107. PMKo 02.05.2006, 2-05-12770.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____ Piia Aleksejeva _____
(*autori nimi*)
(sünnikuupäev: _____ 17. märts 1968 _____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

_____Isikust	tehtud	kujutise	avaldamise	õiguspärasus
_____, (<i>lõputöö pealkiri</i>)				

mille juhendaja on _____ Tambet Tampuu _____,
(*juhendaja nimi*)

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, ____6. mai 2013_____ (*kuupäev*)